

Virve Ruusunen

YKSILÖITÄ SUKUPUOLESTA RIIPPUMATTA

**Opinto-ohjaajien käsityksiä tyttöjen ja poikien ohjaamisesta ja
sukupuolisensitiivisen ohjauksen toteutumisesta yläkoulussa**

**Kasvatustieteen
pro gradu-tutkielma
Syyslukukausi 2014
Opettajankoulutuslaitos
Jyväskylän yliopisto**

TIIVISTELMÄ

Ruusunen, Virve

Yksilöitä sukupuolesta riippumatta. Opinto-ohjaajien käsityksiä tyttöjen ja poikien ohjaamisesta ja sukupuolisensitiivisen ohjauksen toteutumisesta yläkoulussa.

Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Kasvatustieteen pro gradu 2014, 139 s.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli tutkia yläkoulun opinto-ohjaajien käsityksiä siitä, vaikuttaako ohjattavan sukupuoli heidän suhtautumiseensa ohjattaviin, sekä opinto-ohjaajan käsityksiä tyttöjen ja poikien ohjaamisesta. Taustalla on ajatus sukupuolisensitiivisestä ohjauksesta, jossa huomioidaan sukupuolten erot, tunnistetaan sukupuolen aiheuttamat rajoitukset ja uhkat, sekä tunnistetaan omat ennakkokäsitykset. Myös sukupuolten tasa-arvo erilaisissa konteksteissaan on tutkimuksen tärkeä teema.

Tutkimukseni on teoriaohjaava laadullinen tutkimus, joka toteutettiin haastattelemalla viittä eri-ikäistä yläkoulun opinto-ohjaajaa, joilla on erilaista työkokemusta. Haastattelumuotona oli puolistrukturoitu teemahaastattelu. Aineiston analysoinnissa hyödynnettiin fenomenografista menetelmää, jota käytetään käsitysten tutkimuksessa ja kokemusten eroavaisuuksien arvioinnissa.

Tutkimuksessa tuli ilmi, että ohjaajat suhtautuvat ohjattaviin ennen kaikkea yksilöinä. Sukupuolta ei välttämättä tule ajateltua käytännön ohjaustyössä. Ohjaajat kuitenkin luonnehtivat tyttöjä ja poikia hieman eri tavoin. Tyttöjä kuvailtiin useimmiten kilteiksi ja rauhallisiksi, poikia taas villimmiksi ja kinesteettisemmiksi. Tyttöjä pidettiin kypsempinä ja valmiimpina tekemään itsenäisiä päätöksiä. Ohjaajat kokivat kuitenkin sekä tyttöjen että poikien tarvitsevan rohkaisua ja kannustusta. Nuorten tekemiin valintoihin vaikuttivat muun muassa vanhempien ja opinto-ohjaajien ajatukset ja asenteet sekä vertaisryhmä eli kaverit. Suurin osa nuorista teki omalle sukupuolelleen tyypillisiä ammattivalintoja, vain lukioon hakeutuminen katsottiin sukupuolesta riippumattomaksi. Suurin osa ohjaajista ei erityisesti rohkaisut nuorta omalle sukupuolelleen epätyypillisiin valintoihin, mutta tuki nuorta, jos hänellä oli tällaisia suunnitelmia.

Opinto-ohjaajat kokivat sukupuolten tasa-arvon toteutuvan koulumaailmassa melko hyvin, samoin kuin jatko-opintovalinnoissa. Jatko-opintojen suhteen opinto-ohjaajat olivat huolissaan erityisesti poikien suoriutumisesta, mutta toisaalta soveltuvuuskokeet koettiin heille hyödyllisiksi. Työelämässä sen sijaan epätasa-arvo oli haastattelujen perusteella yleistä, ja etenkin palkkaus koettiin epätasa-arvoiseksi. Myös työmarkkinoiden segregatio eli jakautuminen miesten ja naisten aloihin koettiin ongelmallisena.

Sukupuolisensitiivinen ohjaus toteutuu siis ainakin osittain, mutta sukupuolikysymyksiin tulisi kiinnittää enemmän huomiota. Opinto-ohjaajat voisivat myös aktiivisemmin kannustaa nuorta epätyypillisiin valintoihin. Näin voitaisiin edistää sukupuolten segregatian purkamista koulutuksessa, työmarkkinoilla ja koko yhteiskunnassa.

Asiasanat: opinto-ohjaus, yläkoulu, sukupuoli, tasa-arvo, sukupuolisensitiivisyys

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 SUKUPUOLI JA SUKUPUOLISENSITIIVINEN OHJAUS	7
2.1 Sukupuoli käsitteenä.....	7
2.1.1 Biologinen sukupuoli.....	8
2.1.2 Sosiaalinen sukupuoli	9
2.1.3 Sukupuolen ulottuvuudet.....	11
2.1.4 Sukupuolen kahtiajaon haasteet.....	13
2.1.5 Sukupuoleen liitettävät stereotypiat.....	14
2.2 Sukupuolten tasa-arvo	19
2.2.1 Sukupuolten tasa-arvon historiaa Suomessa.....	23
2.2.2 Sukupuolten tasa-arvo koulussa ja koulutuksessa.....	24
2.2.3 Sukupuolten tasa-arvo ohjauksessa ja jatko-opinnoissa.....	32
2.2.4 Sukupuolten tasa-arvo työelämässä.....	36
2.3 Sukupuolisensitiivisyys	41
2.3.1 Sukupuolisensitiivinen ohjaus	42
2.3.2 Sukupuolisensitiivinen ohjaaja	46
2.3.3 Sukupuolisensitiivisen ohjauksen merkitys epätyypillisille aloille hakeutumisessa	49
3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	57
3.1 Tutkimuskysymys ja tutkimuksen tavoite	57
3.2 Teoriaohjaava laadullinen tutkimus ja kokemusten tutkiminen fenomenografian avulla	58
3.3 Aineiston keruu	63
3.3.1 Haastateltavat.....	64
3.3.2 Puolistrukturoitu teemahaastattelu	64
3.4. Aineiston analyysi: analyysitapana teemoittelu	68
3.5 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys.....	72

4 TUTKIMUKSEN TULOKSET.....	76
4.1 Sukupuoli opinto-ohjaajien haastatteluissa	76
4.2 Tytöt ohjattavina opinto-ohjaajien näkökulmasta	78
4.3 Pojat ohjattavina opinto-ohjaajien näkökulmasta.....	84
4.4 Sukupuolten tasa-arvo opinto-ohjaajien näkökulmasta.....	91
4.4.1 Sukupuolten tasa-arvo käsitteenä	92
4.4.2 Sukupuolten tasa-arvon toteutuminen koulussa	94
4.4.3 Sukupuolten tasa-arvon toteutuminen jatko-opintovalinnoissa.....	97
4.4.4 Sukupuolten tasa-arvon toteutuminen työelämässä.....	101
4.5 Ohjattavan sukupuolen vaikutus ohjaustilanteeseen ja ohjaajan suhtautumiseen.....	104
4.6 Ohjattavan sukupuolen vaikutus hänen tekemiinsä valintoihin	107
4.6.1 Tilanteet, joissa sukupuoli ei vaikuta valintoihin - esimerkkinä sukupuolineutraali lukio.....	108
4.6.2 Sukupuoli vaikuttaa valintoihin - sukupuolelle tyypillisille aloille hakeutuminen.....	109
4.6.3 Sukupuolelle epätyypillisille aloille hakeutuminen.....	112
4.6.4 Ohjaajan rooli valintatilanteissa	119
5 TULOSTEN YHTEENVETOA	123
6 POHDINTA.....	131
LÄHTEET	135

1 JOHDANTO

Vaikka sukupuolten tasa-arvon suhteen on otettu viime vuosikymmeninä suuria harppauksia, on siinä edelleen kehitettävää. Esimerkiksi työmarkkinoilla alat ovat jakautuneet edelleen melko jyrkästi miesten ja naisten aloihin, ja tämä segregatio on Suomessa vahvempaa kuin monissa muissa EU-maissa. Ammatillisesti katsottuna segregatio on Suomessa Euroopan kuudenneksi korkein ja toimialoittain jakautuminen on EU-maiden neljänneksi korkeinta (Ståhlberg 2007, 6-7; Perttu 2007, 3-4; Elinkeinoelämän keskusliitto 2013; Opetushallitus 2010). Tämä aiheuttaa epätasa-arvoa muun muassa palkkauksessa ja vinouttaa työmarkkinoiden rakennetta. Sukupuolittainen segregatio näkyy kuitenkin jo ennen työmarkkinoille pääsyä, eli koulutuksessa. Monet koulutusalat ovat profiloituneet vahvasti joko naisten tai miesten aloiksi, ja myös peruskoulun päättövaiheessa olevat nuoret tekevät valintojaan usein näiden yleisten käsitysten mukaisesti. Omalle sukupuolelle epätyypilliselle alalla hakeutuminen on harvinaista, eivätkä opinto-ohjaajatkaan välttämättä rohkaise tällaisiin valintoihin (Naskali 2010, 277-288; Lairio et al. 2001, 112-124).

Tässä tutkimuksessa halusin tutkia, miten tasa-arvo toteutuu peruskoulussa ja erityisesti yläkoulussa. Yläkoulu on tärkeä vaihe, koska yläkoulun päättyessä nuori on nivelvaiheessa ja hänen pitäisi tehdä päätöksiä jatko-opinnoista. Tällöin, ja tietenkin koko yläkoulun ajan, opinto-ohjaaja voi vaikuttaa omalla työskentelyllään nuorten asenteisiin ja mahdollisesti lieventää heidän käsityksiään edellä mainituista miesten ja naisten aloista, ja näin myös vaikuttaa tasa-arvoisempaan yhteiskuntaan tulevaisuudessa. Tämä vaatii kuitenkin sukupuolisensitiivistä ohjausotetta. Sukupuolisensitiivisyydellä tarkoitetaan sukupuolinäkökulman huomioon ottamista kaikessa toiminnassa ja yhteiskunnan kaikilla tasoilla. Se on kykyä tunnistaa miesten ja naisten sekä poikien ja tyttöjen erilaisuus ja erot esimerkiksi tarpeissa ja viestintätavoissa, sekä kykyä kuunnella ja havainnoida miesten ja naisten erilaisuutta eri konteksteissa. Siinä tehdään myös näkyväksi ja tunnistetaan sukupuoleen liitettyjä arvoja ja asenteita. Sukupuolisensitiivinen ohjaus huomioi opiskelijoiden erilaiset kokemukset, kiinnostukset, aatteet ja tavoitteet ja pyrkii hyväksymään moninaisuuden koulutuksessa ja kannustamaan oppilaita sukupuolelleen ei-tyypilliselle alalle. Sukupuolisensitiivinen ohjaaja tiedostaa ja ymmärtää, miten maailma on erilainen

miehille ja naisille, ja pyrkii huomioimaan tämän kohdatessaan oppilaita tai opiskelijoita. Hän tunnistaa myös omat ennakkokäsityksensä ja pyrkii muokkaamaan niitä (Anttonen 2006; Heikkinen et al. 2007; Opetushallitus 2010; Nummenmaa ja Korhonen 2000; Juutilainen 2003; Nelson-Jones 2005).

Tärkeimpiä kysymyksiä tässä tutkimuksessa ovat, kokevatko ohjaajat, että ohjattavan sukupuoli vaikuttaisi jotenkin heidän ohjaukseensa, sekä miten ohjaajat suhtautuvat tyttöihin ja poikiin ohjattavina ja miten he kokevat ohjauksen heidän kanssaan. Näin yritin selvittää, toteutuuko ohjaajien työssä sukupuolisensitiivinen ote. Lisäksi halusin selvittää opinto-ohjaajien kokemuksia nuorten alavalinnoista, ja sukupuolen vaikutuksesta niihin, etenkin mahdollisia tapauksia, joissa nuori on päättänyt hakea omalle sukupuolelleen epätyypilliselle alalle. Myös sukupuolten tasa-arvo eri konteksteissaan on tutkimuksessani tärkeä teema.

Tutkimukseni on laadullinen tutkimus ja päätin toteuttaa tutkimuksen haastattelemalla opinto-ohjaajia, koska näin koin saavani mahdollisimman rehellisiä vastauksia ja haastatelluilla ohjaajilla oli myös mahdollisuus kertoa mahdollisimman avoimesti omista kokemuksistaan ja käsityksistään. Haastattelumuotona oli puolistrukturoitu teemahaastattelu, koska tutkimukseni on luonteeltaan teoriaohjaava. Olin siis tutustunut jo ennen aineiston keruuta taustateorioihin ja aiempiin tutkimuksiin, joita tästä aiheesta on melko kattavasti. Halusin kuitenkin selvittää, voisiko oma tutkimukseni tuoda esille erilaisia tai tuoreempia näkökulmia sukupuolisensitiiviseen ohjaukseen. Aineiston analyysissä hyödynsin fenomenografista tutkimusotetta, jota käytetään usein kokemuksia ja käsityksiä tutkittaessa ja etenkin niiden eroavaisuuksia vertailtaessa.

Perinteisestä aineistolähtöisestä laadullisesta tutkimuksesta poiketen esitän ensin teoriaosuuden ja aikaisemmat tutkimukset ja sen jälkeen oman tutkimukseni tulokset. Tämä korostaa tutkimukseni teoriaohjaavaa luonnetta. Luvussa 2 käsittelen sukupuolta käsitteenä sekä sukupuolisensitiivisyyttä ja sukupuolisensitiivistä ohjausta. Myös sukupuolten tasa-arvo eri konteksteissaan käsitellään luvussa 2. Luvussa 3 kerron tutkimuksen toteutuksesta, listaan tutkimuskysymykset ja tutkimuksen tavoitteet ja kerron metodeista, aineiston keruusta sekä analyysin kulusta. Käsittelen myös tutkimuksen luotettavuutta ja eettisyyttä. Luvussa 4 kerron tutkimukseni tulokset runsaiden esimerkkien avulla konkretisoimalla. Luvussa 5 teen tuloksista yhteenvetoa.

Luku 6 on pohdinta.

2 SUKUPUOLI JA SUKUPUOLISENSITIIVINEN OHJAUS

Tässä luvussa käsittelen tutkimukseni kannalta tärkeitä peruskäsitteitä sukupuolta, sukupuolten tasa-arvoa ja sukupuolisensitiivisyyttä. Sukupuoli käsitteenä eli jako biologiseen ja sosiaaliseen sukupuoleen sekä sukupuolistereotyytiat käsitellään luvun 2.1 alalukuina. Sukupuolten tasa-arvoon paneudutaan tarkemmin alaluvussa 2.2.

Sukupuolisensitiivisyyttä käsitellään tarkemmin alaluvussa 2.3.

2.1 Sukupuoli käsitteenä

Sukupuoli käsitteenä on moniselitteinen ja saattaa käsittää eri ihmisten mielestä erilaisia asioita. Se vaatii siis tässä tutkimuksessa lyhyen määrittelyn. Määritelmiä on useita erilaisia, mutta esimerkiksi Lehtosen (2003, 23-29) mukaan sukupuoli on yhteiskunnallisesti, historiallisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti konstruoitunut käsite ja siihen liitetään kulttuurissa monenlaisia ja monentasoisia asioita ja ajatuksia, kuten jakoja, rajoja, vastakohtaisuuksia, tietoa, valtaa ja tunteita. Nummenmaa ja Korhonen (2000, 70-72) korostavat sukupuolen olevan jatkuvasti läsnä arkielämässämme erilaisina olemisen ja tekemisen ehtoina ja muotoina. Ojalan, Palmun ja Saarisen (2009, 17-18) sekä Francisin (2006, 7-8) mukaan sukupuoli voidaan ymmärtää muun muassa roolina, tekemisenä, tapana, tyylinä tai olemuksena. Sukupuoli käsitteenä liitetään sekä biologiseen naisena ja miehenä olemiseen että naisena ja miehenä olemisen psykologisiin, sosiaalisiin ja kulttuurisiin määrittelyihin ja merkityksiin. Sukupuoli määrittää usein pitkälti ihmisen käyttäytymistä. Sukupuoli ja sen mukainen käyttäytyminen eivät ole ainoastaan sisäsyntyistä luonnollisuutta, vaan myös tietynlaiseen yhteiskunnassa vallitsevaan sukupuolijärjestelmään asettumisen tulosta. Tietylle sukupuolelle sosiaalisesti hyväksyttävä käytös voi vaihdella jopa tietyn yhteisön sisällä eri sukupolvien, sosiaaliluokan, etnisen tai uskonnollisen ryhmän mukaan.

Juutilaisen (2007a, 7) mukaan jo 1960-luvulla keskusteltiin *biologisesta* ja *sosiaalisesta* sukupuolesta ja *sukupuolirooleista*, mutta keskiössä olivat ihmisen biologinen sukupuoli ja hänen fyysiset ominaisuutensa. Biologisen sukupuolen

katsottiin olevan perustana sosiaalisen sukupuolen muotoutumiselle. Sosiaalisella sukupuolella tarkoitettiin yksilön omaksumia rooleja ja käyttäytymismalleja sekä ympäristön hänelle asettamia sosiaalisia rooleja, normeja ja odotuksia. Sukupuolirooli puolestaan käsitettiin kulttuuristen normien ja odotusten summana, jotka ohjasivat yksilön persoonallisuutta ja käytöstä hänen biologisen sukupuolensa mukaisesti. Ojalan, Palmun ja Saarisen (2009, 17-18) mukaan ajattelutapa biologisesta ja sosiaalisesta sukupuolesta on yleistynyt kuitenkin vasta 1970-luvulta lähtien. Sen mukaan jokaisella ihmisellä on siis paitsi biologinen sukupuoli, eli hän on joko nainen tai mies, mutta myös sosiaalinen sukupuoli, joka on kulttuurinen ja yhteiskunnallinen käsite.

2.1.1 Biologinen sukupuoli

Biologista sukupuolta pidetään usein lähtökohtana, johon myös sosiaalisen sukupuolen muodostuminen perustuu. Biologisella sukupuolella tarkoitetaan sukupuolen ruumiillisena ilmentyvää muotoa, pysyvää ruumiillista ominaisuutta, joka muodostuu ihmisen anatomisista ja fysiologisista tekijöistä. Biologinen sukupuoli määräytyy hedelmöityksessä siittiösolujen x- tai y-kromosomien perusteella. Biologisen sukupuolen voi siis todeta esimerkiksi kromosomien tai hormoneiden perusteella, myös ennen lapsen syntymää. Biologinen sukupuoli säilyy muuttumattomana, vaikka ihminen siirtyisi kulttuurista toiseen. Englanninkielinen termi biologiselle sukupuolelle on *sex*. Biologinen sukupuoli on annettu, universaali lähtökohta, johon perustuu kulttuurisen ja sosiaalisen vuorovaikutuksen kautta sosiaalisen sukupuolen kehittyminen (Archer & Lloyd 1985; Huhta 2010; Juutilainen 2003; Korhonen 1998; Lehtonen 2003; Nobelius 2004; Nummenmaa & Korhonen 2000).

Lapsen biologinen sukupuoli määrittelee syntymästä lähtien hyvin pitkälti hänen tulevaisuuttaan. On kuitenkin esitetty erilaisia vaihtoehtoja siitä, miten suorasti biologinen sukupuoli vaikuttaa lapsen kehitykseen. Ensimmäisen vaihtoehdon mukaan tyttöjen ja poikien anatomiset erot liittyvät biologisiin eroihin, jotka kontrolloivat psykologista kehitystä ja käytöksen kehittymistä. Voi myös olla, että anatomiset erot yksinkertaisesti lähettävät signaaleja, jotka tulkitaan sosiaalisessa yhteydessä tietyllä tavalla. Nämä vaihtoehdot edustavat siis biologista ja ympäristön vaikutusta sukupuolierojen kehittymiselle. Osassa tutkimuksista on todettu, että tyttöjen ja poikien käytöksessä ilmenevät varhaiset erot olisivat pääasiassa biologisten erojen tuottamia,

koska kulttuurivaikutteet eivät ole varhaislapsuudessa vielä kovin suuressa roolissa. Toisaalta, vaikka aihetta on tutkittu paljon, siitä ei ole saatu johdonmukaisia ja kovin luotettavia tuloksia. On vaikeaa selvittää, kuinka paljon varhaislapsuuden erot sukupuolten välillä johtuvat biologisista tekijöistä, ja kuinka paljon esimerkiksi vanhempien suhtautuminen ja reagointi vuorovaikutuksessa lapsen kanssa vaikuttaa lapsen käyttäytymiseen ja tuottaa käyttäytymiseroja sukupuolten välille. Ei voida siis todeta, että varhaislapsuudessa esiintyvät erot sukupuolten välillä johtuvat vain biologisista tekijöistä, vaan myös sosiaalinen ympäristö muovaa lasta ja hänen sukupuoltaan jo hyvin varhaisessa vaiheessa (Archer & Lloyd 1985, 250-280). Tässä tutkimuksessa biologinen sukupuoli on siinä mielessä määrittävä tekijä, että puhun tytöistä ja pojista, eli kahdesta biologisesta erilaisesta ryhmästä. Toisaalta pyrin saamaan selville myös haastateltavien käsityksiä ohjattavien sosiaalisen sukupuolen piirteistä, joten myös sosiaalinen sukupuoli on tässä tutkimuksessa tärkeä käsite.

2.1.2 Sosiaalinen sukupuoli

Ihmisellä on siis biologisen sukupuolensa lisäksi myös sosiaalinen sukupuoli, joka on osittain opittu ja ympäröivän kulttuurin muokkaama. Eri kulttuureissa on erilaisia määritelmiä maskuliinisille ja feminiinisille ominaisuuksille, ja ne muodostavat yksilön sosiaalisen sukupuolen. Englanninkielinen termi sosiaaliselle sukupuolelle on *gender* (Nobelius 2004). Nummenmaa ja Korhonen (2000, 71) kiteyttävät sosiaalisen sukupuolen olemuksen Simone de Beauvoirin (1970) lauseeseen "One is not born, but rather becomes a woman (or a man)". Archerin ja Lloydin (1985, 17-18) mukaan sosiaalinen sukupuoli määritellään lähinnä ihmisen käyttäytymisen perusteella. Kun tutkimusmaailmassa viitataan sukupuoleen, tarkoitetaan useimmiten juuri ihmisen sosiaalista sukupuolta ja täten ilmeneviä sukupuolten välisiä eroja, eikä painoteta niinkään ihmisen biologista sukupuolta, joka ilmenee fyysisesti. Myös tässä tutkimuksessa sukupuolten eroilla viitataan enemmän henkisiin ominaisuuksiin ja sosiaalisiin rooleihin kuin biologisesti ja fyysisesti ilmenevään sukupuoleen, vaikka jaankin tässä tutkimuksessa sukupuolet biologisesti tyttöihin ja poikiin.

Ståhlbergin (2007, 8) mukaan sosiaalinen sukupuoli viittaa maskuliinisuuden ja feminiinisuuden sosiaalipsykologisiin ominaisuuksiin, jolloin

sukupuoli käsitetään kulttuurisena konstruktiona ja opittuna käyttäytymisenä. Sosiaalinen sukupuoli on yksilöön kohdistettujen odotusten ja normien summa, jotka määräytyvät hänen biologisen sukupuolensa mukaan. Usein nämä odotukset ja normit ovat kaavamaisia stereotyyppioita, jotka voivat määrittää vahvasti yksilön käytöstä juuri hänen sukupuolensa mukaiseksi. Yksilötasolla sosiaalinen sukupuoli voidaan määritellä yksilön omana käsityksenä omasta sosiaalisesta sukupuolestaan, sukupuolirooli-identiteetistään ja valintoina suhteessa sukupuolirooleihin ja -stereotyyppioihin sekä niiden mukaiseen käyttäytymiseen.

Archer ja Lloyd (1985, 250-280) käyttävät sosiaalisen sukupuolen yhteydessä termiä *socialisation*, joka tarkoittaa kulttuurisesti hyväksytyn käytöksen, arvojen ja asenteiden omaksumista. Yksilö siis ikään kuin sopeutuu ympäröivän yhteiskunnan yleisesti hyväksytyihin normeihin. *Socialisation* tutkimisen yhteydessä on tutkittu esimerkiksi erilaisia persoonallisuuden piirteitä, kuten aggressiota ja riippuvaisuutta. Nämä ominaisuudet ovat kiinnostaneet tutkijoita myös sukupuoliroolien kehittymistä tutkittaessa, koska ne yhdistetään usein maskuliinisuuden ja feminiinisuuden kehittymiseen. *Socialisation*ia tutkittaessa suuressa roolissa on myös aiemmin mainittu vanhempien suhtautuminen pieneen lapseen ja heidän asenteensa ja reaktionsa lapsen käytökseen. Vanhemmat ovat usein keskeisiä henkilöitä pienen lapsen elämässä ja opastavat ja ohjaavat häntä kohti sosiaalisesti hyväksyttäviä yhteiskunnan normeja, myös sukupuoleen ja sukupuolirooleihin liittyvissä asioissa. Lapsi saa vanhemmiltaan palautetta käytöksestään: usein hyväksyvää palautetta sukupuolelle yhteiskunnan ja normien mukaan tyypillisestä toiminnasta ja negatiivista palautetta sukupuolelle epätyypillisestä toiminnasta.

Vanhempien lisäksi myös esimerkiksi media, vertaisryhmä ja koulu vaikuttavat *socialisation*on ja sukupuoliroolien omaksumiseen. Media välittää usein stereotyyppistä kuvaa sukupuolista ja esimerkiksi "naisten työt" ja "miesten työt" välittyvät median kautta lapselle jo varhaisessa vaiheessa. Jos kotona nämä asiat vielä korostuvat, kasvaa lapsi luonnollisesti ajattelemaan, että todella on olemassa sukupuolen mukaan jaetut tehtävät ja käyttäytymismallit ja mallioppimisen kautta oppii itse toistamaan näitä tiettyjä kaavoja. Usein lapset myös keskenään leikkiessään korostavat näitä kotona ja median kautta opittuja malleja, ja näin selittyvät tyttöjen ehkä hieman rauhallisemmat leikit ja poikien usein fyysisemmät ja rajummat leikit. Myös päiväkodeissa ja kouluissa vaikutetaan leikkeihin ja esimerkiksi opettajat saattavat

suhtautua eri tavoin poikiin ja tyttöihin (Archer & Lloyd 1985, 250-280). Yleinen stereotypia esimerkiksi on, että "pojat ovat poikia" ja leikkivät rajummin, kun taas tyttöjen oletetaan olevan rauhallisempia ja ehkä jopa paremmin käyttäytyviä ja leikkivän esimerkiksi vähemmän fyysisiä leikkejä. Toki kasvattajat ovat erilaisia ja osa haluaa tietoisesti välttää edellä mainittua stereotyyppistä ajattelua. Stereotyyppioita ja sukupuolisensitiivisyyttä eli sukupuolten erojen huomioimista stereotyyppioita välttämällä käsitellään tarkemmin myöhemmin tässä luvussa.

Sosiaalisesta sukupuolesta puhuttaessa on hyvä erottaa myös tärkeät käsitteet *sukupuoli-identiteetti* ja *sukupuolirooli-identiteetti*. Sukupuoli-identiteetillä tarkoitetaan oman sukupuolen omaksumista eli nais- tai miessukupuoleen samastumista ja samastumiskohteen käyttäytymisen ja ominaisuuksien sisäistämistä. Sukupuolirooli-identiteetillä taas tarkoitetaan yksilön omaa elämystä ja käsitystä omasta feminiinisyydestä ja maskuliinisuudesta sekä itsestä tyttönä ja poikana. Nämä käsitteet sekoittuvat helposti, mutta ensimmäinen viittaa siis enemmän biologiseen sukupuoleen ja jälkimmäinen taas sosiaaliseen sukupuoleen (Korhonen 1998, 46).

Rossi (2010, 21-38) korostaa sosiaalisen sukupuolen ja kulttuuristen tekijöiden osuutta sukupuolen muotoutumisessa. Hänen mukaansa *gender*-termin yleistymisen sukupuolen tutkimuksessa on edesauttanut sukupuolen ja seksuaalisuuden analyttistä erottamista toisistaan. Vaikka sukupuoli ja seksuaalisuus liittyvät hyvin vahvasti yhteen, on ne myös hyvä pystyä ainakin jollain tasolla erottamaan toisistaan, koska kaikki sukupuoleen liittyvä ei suinkaan liity seksuaalisuuteen. Juuri tämän vuoksi on tarpeellista erottaa käsitteet biologinen ja sosiaalinen sukupuoli ja ymmärtää niiden merkitykset.

2.1.3 Sukupuolen ulottuvuudet

Nummenmaan ja Korhosen (2000, 70-72) mukaan Gilbert ja Scher (1994) määrittelevät neljä erilaista sukupuolen ulottuvuutta. Ensimmäinen ulottuvuus, *sosiaalinen sukupuoli yksilöllisten erojen muotona*, on läsnä niissä oletamuksissa, jotka kuvaavat tyttöjen ja poikien tai naisten ja miesten välisiä eroja esimerkiksi kyvyissä, kiinnostuksissa, arvoissa tai persoonallisuuden piirteissä. Yleisesti eri sukupuolia kuvataan toistensa vastakohtina ja naisten ja miesten erojen laatuun kiinnitetään huomiota enemmän kuin

olemassa olevien erojen asteeseen. Tämä aiheuttaa haasteita myös ohjauksessa, jos oletetaan, että tytöt ja pojat ovat täysin toistensa vastakohtia ja kiinnitetään huomiota vain eroavaisuuksiin heidän välillään. Toisena ulottuvuutena on *sukupuoli sosiaalisten rakenteiden, lakien ja politiikan muotona*, joka sisältää yhteiskunnan sukupuolijärjestelmän erilaisia kulttuurisia, organisatorisia ja yksilöllisiä ilmentymiä. Nämä osittain näkyvät, mutta osittain myös näkymättömät rakenteet toteutuvat ja uusiutuvat erityisesti yhteiskunnallisessa työnjaossa, sukupuolten erilaisena valtana ja vastuuna kasvatusta ja hoitotyössä. Ne määrittelevät maskuliinisuutta ja feminiinisyttä ja laajemmin naisten ja miesten elämäntapaa. Nämä seikat vaikuttavat muun muassa työmarkkinoiden jakautumiseen mies- ja naisvaltaisiin aloihin.

Kolmas ulottuvuus, *sosiaalinen sukupuoli kielen ja diskurssin muotona* ilmenee kielenkäytössä tapoina ja puheen sisältöinä. Naisia ja miehiä koskevat käsityksemme, uskomuksemme ja olettamuksemme tulevat esiin keskustellessamme eri sukupuolen edustajan kanssa tai puhuessamme eri sukupuolta olevista henkilöistä. Kielellä on keskeinen asema sekä sosiaalisen sukupuolen tuottamisessa että sukupuoleen liittyvien merkitysten purkamisessa ja uusien merkitysten rakentamisessa. Kieli on myös ohjauksessa ja muutenkin koulumaailmassa tärkeä väline, ja kielellä ohjaaja tai opettaja voi pahimmassa tapauksessa huomaamattaan tuottaa eroja ja epätasa-arvoa tyttöjen ja poikien välille. Neljäs ulottuvuus on *sosiaalinen sukupuoli vuorovaikutuksen muotona*, mikä viittaa niihin prosesseihin, joilla sukupuolta tuotetaan. Kyse on siitä, kuinka naiset ja miehet omaksuvat naisena ja miehenä olemiseen liittyviä sosiaalisia konstruktioita, sekä niistä prosesseista, joilla näitä konstruktioita ylläpidetään ja vahvistetaan erilaisissa sosiaalisen kanssakäymisen tilanteissa. Ohjaus on yksi tärkeä esimerkki tällaisesta sosiaalisesta kanssakäymisestä, ja sukupuolisensitiivisesti toimiva ohjaaja pyrkii tietenkin välttämään stereotyyppien vahvistamista miesten ja naisten välillä (Nummenmaa & Korhonen 2000, 70-72).

Sukupuoli voidaan siis ymmärtää muun muassa roolina, tekemisenä, tyylinä, tapana tai olemuksena. Roolista on kyse silloin, kun toimitaan suhteessa sosiaalisesti ja kulttuurisesti muototutuneisiin, sukupuolittuneisiin järjestyksiin ja normeihin sekä naisten ja miesten rooleihin ja identiteetteihin. Esimerkiksi koulumaailmassa opettaja pyytää usein teknisissä asioissa helpommin apua pojilta kuin tyteiltä. Tällöin opettajaa ohjaa oletamus poikien fyysisestä voimakkuudesta, maskuliinisuudesta ja teknisestä tietämyksestä, mikä aiheuttaa sukupuolen mukaista

roolittamista ja oletuksia tyttöjen ja poikien kyvyistä ja osaamisesta. Kun sukupuoli ymmärretään roolina, kyse on olemisesta: jokaisella on sukupuoli tai jokainen on jotakin sukupuolta, ja hän toimii joko sukupuolensa mukaisesti tai sitä vastaan. Tämän logiikan mukaan ruumiimme määrittelee meidät joko mieheksi tai naiseksi. Tästä poiketen sukupuoli voidaan ajatella myös ei-annettuna, tekemisen asiana, joka rakentuu toiminnassa ja teoissa. Sukupuoli tuotetaan toistuvilla suorituksilla ja suoritusten tavat määrittyvät kulttuuristen käytäntöjen ja toimintasäännösten pohjalta. Jo pienten lasten toimijuutta voidaan suunnata esimerkiksi sukupuolitettujen lelujen, leikkien ja värien kautta. Kun painotetaan tekemistä, sukupuolella ei siis ole varsinaista alkuperää, vaan ruumiillisuus käsitetään historiallisesti ja kulttuurisesti rakentuvana. Sukupuoli on siis ajassa ja paikassa muuttuva kontekstisidonnainen ja historiallinen rakennelma (Ojala, Palmu & Saarinen 2009, 17-20).

Sukupuoli voidaan käsittää lisäksi tapana. Tällöinkin sukupuoli on tekemisen asia, mutta silloin se näkyy nimenomaan ihmisten rutinoituneissa tavoissa toimia. Jos esimerkiksi tyttö valitsee koulussa tekstiilikäsityön, se ei kerro niinkään hänen sukupuolestaan, vaan ennemminkin siitä, että tytöille on ollut tyypillisempää opiskella tekstiilikäsityötä ja pojille tyypillisempää valita tekninen työ. Sukupuolistumisessa on tällöin kyse prosessista, jossa yksilö omilla rutiininomaisilla valinnoillaan hyväksyy kulttuurien mielikuvan naisesta ja miehestä omaksi kuvakseen. Sukupuolta voidaan siis jäsentää joko roolina, tekona tai tapana, mutta näille kaikille on yhteistä pyrkimys purkaa käsitystä sukupuolesta olemuksena: biologiasta lähtevänä ominaisuutena ja annettuna asiantilana. Jos sukupuoli ymmärretään syntymässä saatuna ja luonnollisena erona, erilaiset sukupuoleen liittyvät stereotypiat tulevat helposti perustelluiksi biologisen luonnollisuuden kautta. Olemuksen käsite on siis liian yksinkertainen, sillä sukupuolta pitäisi pystyä tarkastelemaan myös muutoksen, vastarinnan ja toisin tekemisen mahdollisuuksia sisältävänä käsitteenä (Ojala, Palmu & Saarinen 2009, 17-20).

2.1.4 Sukupuolen kahtiajaon haasteet

Aina selkeä jako biologiseen ja sosiaaliseen sukupuoleen ei kuitenkaan ole aivan yksinkertaista eikä ongelmattonta. Juutilaisen (2003, 47-48) mukaan jaottelua

biologiseen ja sosiaaliseen sukupuoleen on pidetty kategorisena, koska tällainen jaottelu olettaa virheellisesti, että biologisuus olisi yksilön kokemuksellisuuden ja konstruoinnin ulottumattomissa. Tosin on totta, ettei yksilöllä ole psykologiaa ilman fysiologiaa, eikä fysiologisuuskaan todennu muutoin kuin tajunnan välityksellä. Myöskään biologia ja fysiologia eivät ole muuttumaton perusta, jolle sosiaalinen ja kulttuurinen kerrostuisivat. Myös ne ovat määrittelyjen ja tulkintojen kohteina.

Lehtosen (2003, 23-29) mukaan tiukkaa kahtiajakoa on alettu kyseenalaistaa myös siksi, että biologinen ja sosiaalinen sukupuoli kietoutuvat tiukasti yhteen. Myös biologinen sukupuoli voidaan nähdä sosiaalisena ja historiallisena konstruktiona, osana *genderiä*. Tapa sukupuolittaa ruumiita esimerkiksi anatomisten, hormonaalisten tai geneettisten ymmärrystapojen pohjalta on kulttuurin tuotetta. Länsimaisessa kulttuurissa lähtökohtana on ollut ihmisten jakaminen kahtia miehiin ja naisiin riippumatta biologisista selitystavoista, sukupuolieron paikannuskohteista tai ruumiiden moninaisuudesta, joka ei jakaannu selvästi kaksiluokkaiseen järjestykseen. Sukupuoli voidaan nähdä myös jatkuvasti mukautuvana ja ristiriitaisena kokonaisuutena, joka ei koskaan täysin saavuta sille asetettuja vaatimuksia. Se on avoin yhteenliittymä erilaisista rakennusaineksista ja tukee identiteettejä, jotka tiivistyvät ja hajoavat kulloisenkin tarpeen mukaan. Kulttuurissa vallitsee tiettyjä ajattelutapoja jotka määrittelevät sukupuolet tietynlaisiksi ja edellyttävät koherenttia sukupuolta. Ihmisiin sijoitetaan useita sukupuoleen liittyviä odotuksia ja vaatimuksia ja vastatessaan näihin he tulevat osaksi kulttuuria ja ihmisyyttä. Sukupuoli on ennen kaikkea tekemistä, ja kun tiettyjä sukupuoleen liitettyjä tekoja toistaa tarpeeksi pitkään ja usein, hahmottuu "oikeanlainen" mielikuva ruumiiseen sidotusta sukupuolesta ihmiselle itselleen ja hänen kanssaan vuorovaikutuksessa oleville. Käsitteinä biologinen ja sosiaalinen sukupuoli ovat siis periaatteessa selkeät, mutta ne ovat myös keskenään vuorovaikutuksessa (Lehtonen 2003, 23-29).

2.1.5 Sukupuoleen liitettävät stereotypiat

Sukupuoleen ja etenkin sukupuolirooleihin liitetään usein stereotypioita eli pysyviä, piintyneitä ja yleensä yksinkertaistettuja oletuksia ja odotuksia naisten ja miesten luonteenpiirteistä ja tehtävistä yhteiskunnassa. On olemassa yleisiä käsityksiä siitä,

millaisia ovat miehet ja millaisia naiset. Aihetta on tutkittu paljon ja saadut tulokset kertovat selkeästi, miten ihmisten stereotyyppiset käsitykset miehistä ja naisista elävät sitkeästi, ja kuinka suuri kontrasti miehiin ja naisiin liitettyjen ominaisuuksien välillä on. Sukupuolirooleihin liittyvien stereotyyppien vuoksi arkinen tiedonkäsittelymme pelkistyy ja stereotyyppit sitovat ja ohjaavat ajatteluumme, usein jopa tiedostamattamme. Stereotyyppit siis saattavat jopa rajata valinnanmahdollisuuksiimme monissa arkielämän tilanteissa. Pahimmillaan piintyneet stereotyyppit saattavat johtaa jopa seksismiin, joka on toisen sukupuolen kohtelemista alempiarvoisena perustuen stereotyyppien aiheuttamiin ennakkoluuloihin ja käytäntöihin (Archer & Lloyd 1985, 38-47, 237; Juutilainen 2007a, 7). Myös ohjauksessa ohjaajan omat tai ympäröivän yhteiskunnan stereotyyppit saattavat tulla helposti esiin, joten ohjaajan tulisi pyrkiä tunnistamaan omat sukupuoliin liittyvät stereotyyppinsä, jotta ei huomaamattaan välittäisi niitä eteenpäin.

Archerin ja Lloydin (1985, 250-280) mukaan lapsi sosiaalistuu usein jo varhaisessa vaiheessa yhteiskunnan jäseneksi ja omaksuu samalla yhteiskunnan yleisesti hyväksytyt normit, arvot ja asenteet. Sukupuoleen liittyviä normeja, arvoja ja asenteita lapsi oppii tietenkin ensisijaisesti vanhemmiltaan, mutta myös media, vertaisryhmä ja koulu ovat tärkeässä roolissa. Behavioristisen mallin mukaan lapsi oppii ehdollistumalla, eli ottamalla mallia muilta ihmisiltä. Jos lapsi saa hyväksyntää ja kiitosta sukupuolelleen tyypillisestä toiminnasta, hän todennäköisesti jatkaa sitä myös tulevaisuudessa. Jos hän taas toimii sukupuolelleen epätyypillisesti ja esimerkiksi vanhemmat osoittavat sen olevan ei-toivottua toimintaa, lapsi luultavasti lopettaa sen pyrkiessään saamaan kiitosta ja positiivista palautetta toiminnastaan. Myös toisten ihmisten reaktiot siis vaikuttavat, ja lapsi tarkkailee niitä peilaten niihin omaa toimintaansa ja ottaen mallia muista ihmisistä. Pienen lapsen kohdalla mallioppiminen on tehokasta, ja siksi esimerkiksi vanhempien tulisi pohtia, välittävätkö he omalla toiminnallaan lapselle mallia esimerkiksi stereotyyppisistä naisten ja miesten töistä tai sukupuolittuneista asenteista. Myös Heppnerin (2013, 190) mukaan lapset omaksuvat esimerkiksi ammatteihin liitettäviä stereotyyppioita jo todella varhaisessa vaiheessa, noin 4-5-vuotiaista alkaen. Tämä voi rajoittaa heidän valintojaan suuresti myöhemmässä ikävaiheessa, sillä monet varhaislapsuudessa opitut näkemykset saattavat vaikuttaa tiedostamattomasti myöhemmin, jopa siinä tapauksessa että stereotyyppisiä käsityksiä olisi yritetty murtaa jossakin vaiheessa.

Behavioristisen mallioppimisen lisäksi Archer ja Lloyd (1985, 150-180) mainitsevat Kolhbergin (1966) korostaman kognitiivisen kehityksen mallin, jossa lapsi ei omaksu esimerkiksi sukupuoleen liittyviä malleja ja asenteita suorana mallioppimisena, vaan hän on aktiivinen tarkkailija ja hänen omat käsityksensä vaikuttavat paljolti siihen, miten hän kohtaa ympäristön asenteet ja mallit sukupuolesta. Lapsella on valinnan mahdollisuus, ja esimerkiksi poika ymmärtää jalkapalloa katsoessaan, että hän valitsee itse pojille tyypillisen ajanvietteen vaikkapa tytöille yleisemmän ompelun sijaan. Lapsen sukupuoli-identiteetti nähdään tärkeänä, ja lapselle kehittyy kyky itsenäisiin valintoihin ja oman sukupuoli-identiteetin ymmärtämiseen yleensä vaihtelevasti noin 1-3 vuoden iässä. On siis mahdollista, että lapsi saattaa kyseenalaistaa ympäristön asettamat sukupuoleen liittyvät stereotyyptit jo varhaisella iällä.

Lapselle on myös tärkeää viettää aikaa sekä naisten että miesten seurassa omasta sukupuolestaan riippumatta. Aiemmin isät ovat osallistuneet vähemmän lasten hoitamiseen, minkä vuoksi pojat ovat hakeneet mallia maskuliiniselle käytökselle usein enemmän vanhemmilta pojilta ja mediasta. Nykyään tilanne on tosin muuttunut ja esimerkiksi Suomessa myös monet isät jäävät hoitamaan lapsia, koska se on nykypäivänä mahdollista yhteiskunnassa tapahtuneiden muutosten myötä. Esimerkiksi vanhempainvapaat ja muut taloudelliset tuet lapsiperheille ovat parantuneet ja myös asenteet ovat muuttuneet. Nykypäivänä lisääntynyt tasa-arvo mahdollistaa sen, että nainen voi palata työelämään nopeammin lasten synnyttyä ja myös miehen on hyväksyttävämpää jäädä kotiin hoitamaan lapsia (Archer & Lloyd 1985, 250-280).

Sukupuoleen liittyviä stereotyyppioita voi olla vaikeaa välttää, vaikka esimerkiksi vanhemmat niin haluaisivatkin. Tyttöihin ja poikiin suhtaudutaan jo varhaisessa vaiheessa eri tavoin. Tämän huomaa esimerkiksi vaatteissa, leluissa ja kirjoissa. Kärjistetysti voidaan todeta, että tytöille suunnatut vaatteet ovat väreiltään kirkkaita, esimerkiksi vaaleanpunaista käytetään paljon, ja kuvituksena on suloisia kissan- tai koiranpentuja tai prinsessakuvia. Poikien vaatteet taas ovat usein tumma- tai sinisävyisiä ja koristeena saattavat olla vaikkapa autot, dinosaurukset tai maskuliiniset urheiluhahmot. Leluteollisuus taas rohkaisee tyttöjä leikkimään nukeilla, pehmoeläimillä ja kotileikkeihin suunnatulla rekvisiitalla, kun taas pojille tehdään autoja, legoja ja toimintasankarihahmoja. Samat teemat toistuvat usein myös kirjallisuudessa ja vaikkapa sarjakuvissa. Lapset myös usein leikkivät isommassa

ryhmässä useimmiten oman sukupuolensa edustajien kanssa, jolloin erityyppiset lelut ja leikit harvemmin sekoittuvat (Archer & Lloyd 1985, 250-280). Lapsena luotu perusta ja sosiaalistuminen tietyn sukupuolen edustajaksi vaikuttaa usein pitkälle tulevaisuuteen. Toki lapsen kehittyessä hän muodostaa omia mielipiteitään ja voi alkaa jopa kyseenalaistaa aiemmin opittuja, mahdollisesti stereotyyppisiä, käsityksiä naisista ja miehistä.

Teknologia ja sen käyttö on puhuttanut sukupuolikeskustelussa jo pitkään, ja tällä hetkellä se on erittäin ajankohtainen aihe, koska myös kouluissa teknologian käyttö lisääntyy ja on muutenkin luonnollinen osa jokapäiväistä elämäämme. Rojola (2010, 197-205) on tutkinut teknologiaa ja etenkin tyttöjen suhtautumista siihen, sekä tyttöjen motivoitumista teknologiavaltaisille aloille. Teknologia-alojen miesvaltaisuus koetaan tasa-arvon vastaisena ja tyttöjen ja naisten potentiaali haluttaisiin saada käyttöön myös näillä aloilla. Valitettavan usein stereotypia kuitenkin on, että pojat ja miehet käyttävät teknologiaa paremmin ja taitavammin. Tosin nykypäivänä esimerkiksi älypuhelimet ja tablettitietokoneet vaikuttavat pysyvät yhtä hyvin myös tyttöjen hyppysissä, mutta teknologiavaltaisilla aloilla työelämässä naiset ovat silti edelleen vähemmistö. Myös Heppnerin (2013, 191-192) mukaan teknologia ja sen käyttö jakavat tyttöjä ja poikia, ja pojilla on yleisesti ottaen positiivisempi asenne teknologiaa ja teknologia-alan ammatteja kohtaan. Yleisesti myös tieteelliset alat, insinööritehtävät sekä matemaattiset alat ovat edelleen miesvaltaisia, ja tätä tilannetta pitäisi saada tasoitettua. Tämä tuli ilmi myös tämän tutkimuksen haastatteluissa, joten kyseessä on aito ongelma, johon onkin viime vuosina etsitty ratkaisuja muun muassa erilaisten työille suunnattujen teknologia-alaa mainostavien kampanjoiden avulla.

Teknologian mieltäminen miesten alaksi tai maskuliiniseksi ei näy kuitenkaan vain työelämän sukupuolittumisessa. Mainonta, populaarikulttuuri ja myös jollain tasolla kasvatus tukevat edelleen ajatusta teknologiasta miehisenä alana. Esimerkiksi lelumainoksissa tytöt leikkivät barbeilla ja nukkekodeilla, kun taas poikien leluina ovat robotit, autot ja tietokoneet. Automainoksissa kuskeina ovat usein miehet ja erilaisia teknisiä laitteita korjaavat miehet. Myös tiedettä ja teknologiaa koskevissa uutisissa miehet esitetään keskeisinä toimijoina. Teknologian ja sukupuolen yhteyttä on tutkittu naistutkimuksessa melko paljon, ja syitä sukupuolittuneeseen mielikuvaan on etsitty muun muassa sosiaalisaatiosta ja teknologian olemuksellisesta miehisydestä. On myös kyseenalaistettu käsitys teknologiasta, sillä todellisuudessa monet naiset toimivat

teknologian parissa päivittäin, sillä ovathan esimerkiksi kodinkoneet, sairaaloiden laitteet ja kommunikaatioteknologia myös teknologiaa. Onkin kyseenalaistettu, onko tyttöjen rohkaiseminen teknologia-aloille tarpeellista, vai pitäisikö ensin pyrkiä muuttamaan koko käsityksemme teknologiasta. Joka tapauksessa yleinen stereotypia työistä ja naisista taitamattomina teknologian käyttäjinä ei useinkaan pidä paikkaansa ja tyttöjä olisi hyvä rohkaista teknologia-aloille, koska työmarkkinoilla näillä aloilla on selkeästi epätasainen sukupuolijakauma, joka tulisi pyrkiä tasoittamaan (Rojola 2010, 197-205).

Archerin ja Lloydin (1985, 237-242) mukaan stereotypiat vahvistavat usein nimenomaan käsitystä siitä, että on olemassa "naisten töitä" ja "miesten töitä" ja vaikuttavat näin omalta osaltaan koulutuksen ja työelämän sukupuolirakenteisiin. On ajateltu, että tietyn tyyppiset työt sopivat nimenomaan naisille ja toisen tyyppiset työt miehille. Vahvat stereotypiat saattavat joskus jopa estää henkilöä hakeutumasta tietylle alalle. Esimerkiksi naisilla on varsinkin aikaisemmin saattanut olla käsitys, että he eivät esimerkiksi fyysisen tai älyllisen heikkoutensa tai "huonommuutensa" vuoksi sovellu jollekin miesvaltaiselle alalle. Myös naisten motivaatio työelämään on saattanut olla heikko, koska asenteet naistyöntekijöitä kohtaan ovat olleet negatiivisia ja on ajateltu, ettei nainen voi juurikaan edetä urallaan. Historia on myös osoittanut, että alat, joilla työskentelee paljon miehiä, ovat arvostetumpia kuin naisvaltaisemmat alat. Usein myös alan arvostus on laskenut, jos sillä on alkanut työskennellä enemmän naisia. Tilanne on kuitenkin vuosikymmenien myötä tasoittunut, vaikka edelleen on paljon aloja, jotka ovat joko mies- tai naisvaltaisia.

Myös Ståhlberg (2007, 13-14) nostaa esille ammatteihin liitettävät stereotypiat. Hänen mukaansa useimmilla ammanteilla on sukupuolileima ja ihmisten mielissä ammatit mieltyvät maskuliiniseksi tai feminiiniseksi. Miehille sopivina ammatteina pidetään esimerkiksi tekniikan alaan liittyviä ammatteja ja esimiestehtäviä, kuten johtajan tehtävää. Naisille taas luontevina ammatteina pidetään sosiaalialan ammatteja ja vahvoja ihmissuhdetaitoja vaativia tehtäviä, kuten esimerkiksi hoitoalaa tai opetusalaa. Miesten ja naisten ammattialojen ja ammattiasemien eroissa ei ole kyse historiallisista tekijöistä, jotka poistuisivat itsestään ajan myötä, vaan ero liittyy syvemmällä olevaan kulttuurin kuvaan naisesta ja miehestä. Länsimaisen kulttuurin naiskuva esittää naisen usein suhteessa muihin kuten mieheen, lapsiin tai vanhempiin. Tämä naiskuva sisältää naisten vähättelyä, ja tavoitteena on usein korostaa miehen

paremmuutta. Länsimaisessa kulttuurissa mies ja miehinen puolestaan on objektivoitu merkitsemään ihmistä ja inhimillistä. Tavoiteltavat ja arvostetut ihmisen ominaisuudet ovat leimallisesti miehisiä ja niiden tavoittelu tekee naisesta miesmäisen "epänaisen".

Kahteen ryhmään, eli miehiksi ja naisiksi jakamisesta seuraa oletuksia miesten ja naisten perustavanlaatuisesta erilaisuudesta. Tiukimmillaan tällöin ajatellaan, että naiset ja miehet täydentävät toisensa "kokonaisiksi ihmisiksi". Tasa-arvoisuuden kannalta hankalaa on se, että usein miehiset ominaisuudet koetaan naisellisia ominaisuuksia arvokkaammiksi. Erilaisissa tasa-arvoa edistämään pyrkivissä hankkeissa sävy on yleensä tyttöjä ja naisia rohkaiseva, ja rohkaisupuhe sisältää mielikuvan tytöistä ja naisista arkoina. Heidän "perinteisiä" valintojaan ei nähdä rohkeina eikä rationaalisina, mikä vain vahvistaa sukupuolten elämänpiirien arvoeroa. On myös ongelmallista, että oletus miesten ja naisten erilaisista ominaisuuksista johtaa väistämättä erilaiseen kohteluun. Se tuottaa erilaisuutta, joka vahvistaa oletusta sukupuoleen sidotuista ominaisuuksista. Tällainen ajattelu johtaa siis itseään ruokkivaan kehään. Tästä kehästä voi kuitenkin pyrkiä ulos tarkastelemalla sukupuolta yhteiskunnallisena ja kulttuurisena rakennelmana. Se mahdollistaa pyrkimyksen muuttaa kohtelua ja olosuhteita. Vaikka erilaisten hankkeiden myötä monet oletukset sukupuolten eroista ovatkin ainakin osittain purkautuneet ja näkyviin on tullut monenlaisia, eri tilanteissa ja olosuhteissa erilaisia tyttöjä ja poikia ja miehiä ja naisia, ovat kahtiajako ja sukupuolta koskevat yleistykset silti vielä yleisiä (Brunila, Heikkinen & Hynninen 2005, 26-27).

Stereotypiat eri sukupuolista eivät läheskään aina pidä paikkaansa, ja ne luovat vain turhia ennakkoluuloja eri sukupuolia kohtaan. On mahdotonta yleistää kaikkien naisten tai kaikkien miesten olevan tietynlaisia, ja tällainen yleistäminen vaikuttaa suuresti eri sukupuoliin suhtautumiseen. Vahvat stereotypiat edistävät myös sukupuolten eriarvoisuutta ja estävät sukupuolisensitiivisen suhtautumisen toteutumisen.

2.2 Sukupuolten tasa-arvo

Vaikka kaikki ihmiset ovat yksilöllisiä ja erilaisia, on sukupuoli kuitenkin melko tärkeä yksilöä määrittävä tekijä. Tytöt ja pojat ja naiset ja miehet ovat monin tavoin erilaisia

keskenään. He eroavat biologisesti, fyysisesti ja henkisesti toisistaan. Myös heidän sosiaalinen sukupuolensa eroaa, ja vaikuttaa siihen, miten ympäristö heihin suhtautuu. Korhosen (1998, 48-52) mukaan sukupuoli vaikuttaa sosiaalisiin rakenteisiin, yksilön ajatteluun, minuuteen ja toimintaan. Yhteiskunnan organisaatiot ja toiminta ovat sukupuolen mukaan luokittuneita, koska esimerkiksi ammatit ja koulutusrakenne ovat jakautuneet selkeästi miesten ja naisten aloihin. Sukupuolet nähdään ja määritellään toistensa vastakohtina niin biologisuutensa, psykologisten piirteidensä kuin toimintojensakin tasoilla. Erojen lisäksi korostetaan myös sukupuolten hierarkkisuutta ja valtasuhteita.

Korhosen (1998, 48-52) mukaan "sukupuolijärjestelmä (gender system) korostaa sukupuolten välistä suhdetta yhteiskunnan yleisenä organisaatioperiaatteena, joka tulee esiin eri organisaatioissa ja kulttuureissa sekä yksilöllisen maskuliinisen ja feminiinisen subjektiviteetin muodostumisessa". Länsimaisessa sukupuolijärjestelmässä korostuvat kolme keskeistä piirrettä: sukupuolten työnjako, valta ja naisten vastuu lastenhoidosta. Työnjako sekä integroi että eriyttää, koska naisten ja miesten maailmat syntyvät työnjaosta, joka tulee esille sekä kotona että työelämässä. Vaikka esimerkiksi kotitöiden tekeminen on sukupuolten kesken tasapuolistunut vuosien saatossa, saattaa silti edelleen olla tyypillisiä "miesten töitä" ja "naisten töitä". Sama ilmiö näkyy myös ammattien maailmassa, jossa tietyt alat ovat edelleen miesvaltaisia ja tietyt alat naisvaltaisia. Heppnerin (2013, 187) mukaan sukupuoli vaikuttaakin suuresti yksilön näkymiin ja ennusteisiin työelämässä: siihen millaista työtä on saatavilla, miten työelämässä pääsee etenemään, millaisessa ympäristössä työskentelee, kokeeko työelämässä syrjintää tai häirintää, millaista palkkaa tekemästään työstä saa sekä kuinka paljon tyydytystä työ antaa. Tällä kaikella on myös suuri vaikutus koko yksilön elämänlaatuun.

Sukupuolijärjestelmä valtarakenteena puolestaan merkitsee erilaista valtaa miesten ja naisten välillä riippuen siitä, millaisista lähtökohdista valtasuhdetta tarkastellaan. Jos tasa-arvolla tarkoitetaan sukupuolten samanlaisuutta ja naisten riippumattomuutta miehistä, on kulttuurien enemmistö miesten hallitsemaa. Jos taas tasa-arvoksi katsotaan tasapainoinen vastakkainen suhde, jossa miehet ja naiset eri tavoin myötävaikuttavat kokonaisuuteen, on näkymä tasa-arvosta erilainen. Mies ja nainen voidaan nähdä toisistaan riippuvaisina, mikä rajoittaa heidän mahdollisuuksiaan alistaa toisiaan. Työnjaon avulla turvataan molempien sukupuolten intressit. Jos taas

sukupuolten välisen suhteen katsotaan perustuvan miesten ylivaltaan, voidaan miesvalta nähdä todellisena tai myyttisenä (naisten ylläpitämä näennäinen kuva siitä että miehet päättävät). Naiset kannattelevat miesten julkista auktoriteettia luottaen siihen, että he kontrolloivat itse esimerkiksi kotia. Näin kuva miesten ylivaltaasta saa monimutkaisen ilmentymän. Naisten vastuu lapsista on sukupuolijärjestelmän kolmas piirre. Sillä tarkoitetaan paitsi konkreettista toimintaa kotona, myös hoiva-alan ja palvelualan ammatteina, joissa useimmiten toimii naisia. Naisia pidetään myös miehiä epäluotettavampana työvoimana, koska heillä on usein päävastuu kodista ja lapsista. Tosin nykypäivänä tilanne on tasapainottunut ja on olemassa myös koti-isiä, jotka huolehtivat kodista ja lapsista naisen käydessä töissä kodin ulkopuolella (Korhonen (1998, 48-52).

Myös Huhta (2010) kuvaa sukupuolijärjestelmää. Hän kuvailee sitä naisten ja miesten sukupuolirooleja ylläpitäväksi ja tuottavaksi taloudellisten, yhteiskunnallisten ja poliittisten rakenteiden järjestelmäksi. Sen periaatteena on erillään pitäminen ja hierarkia ja se asettaa lähtökohtaisesti naiset keskenään samanlaisiksi ja miehet keskenään samanlaisiksi. Tällaiset yksinkertaistetut sukupuolisuuteen ja seksuaalisuuteen liittyvät normatiiviset odotukset peittävät kuitenkin alleen sukupuolisen ja seksuaalisen moninaisuuden.

Sukupuolijärjestelmän olemassaoloa tukee sukupuolisopimuksen käsite, jolla tarkoitetaan ääneen lausumatonta ja kirjoittamatonta sopimusta naisten ja miesten keskinäisistä suhteista. Yhteiskunnallinen elämä jakautuu kahtia: julkiseen ja yksityiseen alueeseen, jotka tulee pitää tiukasti erossa toisistaan. Miehet kantavat yleensä vastuun julkisesta eli yhteiskunnan tuotannollisesta toiminnasta ja naiset puolestaan yksityisen alueen reproduktiivisesta toiminnasta eli synnyttämisestä ja hoivasta. Julkiset ja yksityiset alueet ovat hierarkkisessa suhteessa toisiinsa. Yhteiskunnallisen kehityksen myötä naisten yksityiseen alueeseen rajoittunut kotityö on laajentunut julkiseksi huolenpitotyöksi. Eräs tärkeä sukupuolisopimuksen seikka on se, että julkisen alueen työtä arvostetaan palkalla, mutta muualla tehty työ on palkatonta. Tämä selittää sen, miksi julkisesti naisten tekemä työ sijoittuu hierarkian alapäähän ja on näin ollen myös matalammin palkattua kuin miesten tekemä julkinen työ (Korhonen 1998, 50-52, Juutilainen 2007a, 7-8). Sukupuolten välisen epätasa-arvon juuret ovat siis syvällä, mutta onneksi tasa-arvo on kehittynyt parempaan suuntaan viime vuosikymmenien ja vuosien aikana yhteiskunnallisen keskustelun avulla.

Biologista sukupuolta ja sen määritelmää on käsitelty aiemmin tässä luvussa. Ståhlberg (2007, 8) nostaa esiin miesten ja naisten erilaisten asemien selittämisen työmarkkinoilla. Usein tätä seikkaa selitetään nimenomaan biologisin perustein, mutta se on yksinkertaistava tapa perustella ilmiötä. Biologisen selitysmallin korostaminen johtaa määrittelemään sukupuolten eriarvoistumisen työelämään suhteellisen pysyväksi ja muuttumattomaksi ilmiöksi. Jos halutaan todella muuttaa työelämän sukupuolijärjestelmää, optimistisempi näkökulma on nähdä eriytynyt järjestelmä kulttuurisesta näkökulmasta. Tällöin ihmisten ryhmittelyn taustalla nähdään olevan sosiaalisesti tuotettu merkitys pitkän historiallisen kehityksen kuluessa.

Koska sukupuolten välinen tasa-arvo on suomalaisen yhteiskunnan keskeinen arvo, siitä säädetään perustuslaissa ja tasa-arvolaissa. Tasa-arvopolitiikan keskeisiä teemoja ovat esimerkiksi sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen, työelämän tasa-arvokysymykset, samapalkkaisuus ja tasa-arvo koulutuksessa (Tasa-arvo, Sosiaali- ja terveysministeriö, 2012). Brunilan (2009, 71-98) mukaan tasa-arvotyö on ollut Suomessa keskeinen osa hyvinvointipolitiikkaa ja hyvinvointityötä. Tasa-arvotyöllä ei kuitenkaan ole ollut hyvinvointityön ammatteihin verrattavaa yhteiskunnallista asemaa, eivätkä sitä ole säädelleet perinteiset professiot tai ammatillinen legitimitetti. Tästä huolimatta esimerkiksi kasvatuksessa ja koulutuksessa on kuitenkin yli kolmenkymmenen vuoden ajan tehty tasa-arvotyötä moniammatillisena yhteistyönä.

Lairion, Nissilän, Puukarin ja Variksen (2001, 109-110) mukaan eurooppalaisen tasa-arvopolitiikan tavoitteena on työmarkkinoiden vinoutuneen sukupuolijakauman oikaiseminen. Tasa-arvoa tulisi myös pyrkiä edistämään erityistoimilla, jotka edesauttavat sukupuolistereotypioita ylläpitävien rakenteellisten ja asenteellisten esteiden purkamista. Nämä esteet olisi hyvä saada purettua, koska pahimmillaan ne ehkäisevät miehiä ja naisia toteuttamasta itseään täysipainoisesti. Pohjoismaisessa tasa-arvokeskustelussa ei tavoitella sukupuolten samanlaisuutta, vaan on pyrittävä siihen, että erilaisuutta hyödynnettäisiin enemmän politiikassa ja työelämässä. Vaikka sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi on työskennelty jo useita vuosikymmeniä ja siihen kiinnitetään nykyään yhä enemmän huomiota, on työtä tällä saralla edelleen jäljellä, jotta ihmisillä olisi yhtäläiset mahdollisuudet edetä esimerkiksi koulutuksessa ja työelämässä sukupuolesta riippumatta.

2.2.1 Sukupuolten tasa-arvon historiaa Suomessa

Suomessa lainsäädännön lähtökohtana on oikeudellinen yhdenvertaisuus, mutta sukupuolten välistä syrjimättömyyttä se on tarkoittanut vasta vähän aikaa. Sukupuolten tasa-arvoon liittyvänä lainsäädäntönä voidaan pitää sekä tasa-arvosäännöksiä että epäsuorasti yhdenvertaisuutta toteuttavia normeja. Työmarkkinoiden tasa-arvosäätelyä koskevat normit muodostavat Suomessa pääosan nykyisestä tasa-arvosäätelystä, koska käytössä ovat sekä kotoperäiset että Euroopan unionin mukanaan tuomat oikeussäännöt. Sukupuolten tasa-arvo ja siihen liittyvä yhdenvertainen sosiaaliturva ovat siis jo historiallisesti olleet keskeisellä sijalla (Jyränki 2009, 307-314).

Suomessa pyrkimykset naisten ja miesten väliseen harmoniaan, sopusointuun ja yhteistyöhön ovat leimanneet sukupuolten välisiä suhteita. Tasa-arvotyö on vuosien saatossa professionaalistunut eli muuttunut pitkälti palkalliseksi, projektiluonteiseksi ja asiantuntemusta korostavaksi toiminnaksi (Brunila 2009, 71-98). Myös koulumaailmassa tasa-arvo on puhuttanut jo pitkään. Korhosen (1998, 11-15) mukaan 1980-luvulla Suomessa alettiin kiinnittää huomiota kouluinstituution ja ammatinvalinnan ohjauksen rooleihin kulttuurin välittäjänä ja maailmankuvan muovaajana. Huomiota kiinnitettiin etenkin sukupuolten tasa-arvoon ja tasa-arvotyöryhmä antoikin toimenpide-ehdotuksensa sukupuolten tasa-arvon huomioimiseksi ammatinvalinnan ohjauksessa. Myös opetusministeriön asettama tasa-arvokokeilutoimikunta selvitti, mitä tasa-arvotavoitteen edistäminen vaatii kasvatukselta, koulujen opetussuunnitelmilta, työtavoilta, opettajakoulutukselta sekä opinto-ohjaajan koulutukselta. Tasa-arvokokeilutoimikunnan laatiman ohjeistuksen keskeisimpiä kohtia olivat tytöille ja pojille annettavat yhtäläiset tiedolliset, taidolliset ja asenteelliset valmiudet toimia perhe-elämässä, työelämässä ja yhteiskunnallisessa elämässä, stereotyyppien poistaminen tyttöjen ja poikien opetuksessa ja rohkaiseminen yksilöllisyyteen, sekä tyttöjen ja poikien tasa-arvotietoisuuden lisääminen opetuksen ja kasvatuksen välityksellä. 1990-luvun loppupuolella sukupuolten välinen tasa-arvo oli jo asetettu Suomessa viralliseksi kasvatustavoitteeksi koulutusjärjestelmän kaikilla tasoilla. Tasa-arvon edistäminen ja sukupuolten mukaisen kahtiajaon vähentäminen koulutuksessa olivat edelleen keskeinen osa tasa-arvo-ohjelmaa. Myös Euroopan

Unionin jäsenyys velvoitti noudattamaan unionin sukupuolen syrjintää ehkäisevää lainsäädäntöä (Korhonen 1998, 11-15).

Ståhlbergin (2007, 6-7) mukaan segregaatio sukupuolen perusteella kuitenkin voimistui EU-maissa 1990-luvulla. Eriytyminen tapahtui sekä vaaka- että pystysuorassa, eli horisontaalisesti ja vertikaalisesti. Horisontaalinen eriytyminen tarkoittaa sitä, että miehet ja naiset tekevät laadultaan erilaisia töitä, ja näin työyhteisöistä muodostuu mies- tai naisvaltaisia. Vertikaalisella jakautumisella taas tarkoitetaan päätöksentekorakenteiden mukaan tapahtuvaa jakautumista. Yritysjohdossa ja julkisen sektorin johtavissa asemissa työskentelee enemmän miehiä kuin naisia eli pystysuora työnjako noudattaa niin sanottua "vallan rautaista lakia", eli mitä ylemmäksi hierarkiassa nousee, sitä vähemmän siellä työskentelee naisia. 1990-luvulla sukupuolten tasa-arvoon kiinnitettiin siis jo paljon huomiota, mutta se ei silti vielä toteutunut työmarkkinoilla.

Vuodesta 1998 asti ilmestynyt Sosiaali- ja terveysministeriön tasa-arvobarometri ilmestyi vuonna 2012 viidennen kerran. Se kartoitti myös ihmisten asenteita sukupuolten tasa-arvoa kohtaan. Kirjoittaja Kiiänmaan (2012, 15) mukaan enemmistö pitää edelleen miesten asemaa yhteiskunnassa naisia parempana, mutta puolet uskoo tasa-arvon lisääntyvän tulevaisuudessa. Naisista kaksi kolmasosaa ja miehistä vajaa puolet ei pidä naisten asemaa työelämässä yhtä hyvänä kuin miesten. Valtaosa kannattaa työmarkkinajärjestöjen ja työnantajien toimia naisten ja miesten perusteettomien palkkaerojen poistamiseksi. Miehiä ja naisia yhtä sopivina vastuullisiin tehtäviin eri politiikan osa-alueilla pitää vain alle puolet. Miehistä kolmasosa ja naisista viidesosa on sitä mieltä, että mies on ensisijaisesti vastuussa perheen toimeentulosta. Kuitenkin miesten halutaan osallistuvan yhä enemmän esimerkiksi lasten hoitamiseen.

Tasa-arvo on siis parantunut 2000-luvulla, mutta siinä on edelleen puutteita ja ihmiset myöntävät sen avoimesti. Miesten asema on edelleen parempi, ja se näkyy esimerkiksi palkkauksessa.

2.2.2 Sukupuolten tasa-arvo koulussa ja koulutuksessa

Koulutuksen suhteen Suomessa tasa-arvon tilanne on hyvä, sillä koulutus on periaatteessa mahdollista kaikille sukupuolesta tai sosiaalisesta taustasta riippumatta. Muuhun maailmaan verrattuna eräs koulun ja koulutuksemme kulmakivistä on

maksuttomuus, joka takaa kaikille mahdollisuuden peruskouluun ja jatkokouluttautumiseen. Myös oppivelvollisuus määrittelee tietyt raamit koulutukselle: peruskoulun suorittaa suurin osa suomalaisista, sillä oppivelvollisuus jatkuu 10 vuotta sen alkamisesta, eli käytännössä sen lukuvuoden loppuun, kun nuori täyttää 17 vuotta. Kiianmaan (2012, 39-40) mukaan vuoden 2012 tasa-arvobarometrissa valtaosa kaikista päätoimisista suomalaisista koululaisista ja opiskelijoista arvioi, että tasa-arvo toteutuu heidän oppilaitoksessaan hyvin tai melko hyvin. Tasa-arvon keskinäiseksi tai melko huonoksi arvioi noin kymmenesosa, josta suurin osa oli naisia. Edelliskertaan eli vuoteen 2008 verrattuna miesten arviot tasa-arvosta olivat myönteisempiä.

Stereotypiat ja oletukset eri sukupuolten käyttäytymisestä elävät vahvoina myös koulumaailmassa, mutta pitävät melko usein myös paikkansa. Luokkahuonehavaintojen perusteella tytöt ja pojat käyttäytyvät luokkatilanteessa hyvin eri tavoin, ja useimmiten pojat ottavat herkemmin "tilan haltuunsa" ja saavat myös enemmän opettajan huomiota, tyttöjen puolestaan ollessa enemmän hiljaisia ahertajia. On kuitenkin tärkeää huomata, että sukupuoliryhmien sisällä on eroja, eivätkä kaikki pojat ole esimerkiksi äänekkäitä tai kaikki tytöt hiljaisia sääntöjen noudattajia. Lapset eivät myöskään automaattisesti hyväksy tämäntyyppisiä käyttäytymismalleja, vaan he noudattavat varhaislapsuudesta saakka tarjottuja ja tuettuja malleja siitä, miten tytön ja pojan pitää käyttäytyä, ja muodostavat käytöksestään saaman palautteen avulla omat käyttäytymismallinsa. Usein käytös tosin muotoutuu perinteisten, jopa stereotyyppisten käsitysten mukaiseksi, ja tyttöjen oletetaan olevan hiljaisia ja hyvin käyttäytyviä, kun taas pojille sallitaan vilkkaampi käytös ajatuksella "pojat ovat poikia". Sukupuolen mukaisiin rooleihin ja sen myötä tehtäviin ohjataan koulussa myös opetussuunnitelmallisesti (Haataja et al. 2005, 15-17). Tyttöihin ja poikiin liitetyt stereotypiat tulivat vahvasti esille myös tässä tutkimuksessa.

Sukupuolten tasa-arvon suhteen koulumaailmassa on otettu suuria askeleita samalla kun koko koulujärjestelmä on kokenut mittavia mullistuksia. Jauhaisen (2009, 101-135) mukaan sukupuolen mukaan on eriytetty opetusta monin eri tavoin. Opetus on voinut tapahtua fyysisesti eri paikassa tai erillisinä opetusryhminä, tai opetussuunnitelmallisen eriyttämisen avulla. Suomessa on peruskoulu-uudistuksesta lähtien haluttu irtautua sukupuolen mukaan eriytetystä opetuksesta ja eri oppiaineissa, kuten esimerkiksi käsitöissä, on haluttu poistaa selkeä sukupuolen mukainen erottelu. Muualla maailmassa sukupuolen mukaan eriyttäminen on puolestaan jopa jonkin verran

lisääntynyt, mikä on osittain seurausta tyttöjen ja poikien eritasoisista oppimistuloksista. Erillisopetuksella on pyritty tasoittamaan sukupuolten välisiä eroja, ja esimerkiksi muissa Pohjoismaissa sukupuolen mukaan eriytetty opetus on ollut osa sukupuolisensitiivisyyttä, jolloin tarkoituksena on tehdä näkyväksi sukupuolittunut käyttäytyminen koulussa. Suomessa on katsottu tasa-arvoa lisäävän se, että kaikki sukupuolesta riippumatta saavat samantyyppistä opetusta sekaryhmissä.

Sukupuolten välinen vertailu johti 1990-luvulla siihen, että varsinkin media nosti esiin poikien huonomman koulumenestyksen verrattuna tyttöihin. Monissa maissa juuri sukupuolen mukaan eriytetystä opetuksesta on haettu ratkaisua erityisesti työväenluokkaan kuuluvien poikien alisuoriutumisen ongelmaan. Kysymys on kuitenkin myös sukupuolijärjestyksen uudelleenmuotoilusta ja laajemmasta "maskuliinisuuden kriisistä" Länsi-Euroopassa. Huoli poikien suoriutumisesta osoittaa, että keskustelu sukupuolesta ajautuu helposti sukupuolisotaan, jossa kiistellään siitä, kumpi sukupuoli häviää tai voittaa eniten. Yhteis- ja erilliskasvatuksesta puhuttaessa tämä näkemys on ollut toistuvasti esillä. Yhteis- ja erillisopetusta on tutkittu ja vertailtu siitä näkökulmasta, kumpi tapa tuottaa parhaimmat oppimistulokset ja opintomenestyksen eri sukupuolilla. Tässä vertailussa etenkin tyttöjen on nähty usein hyötyvän erillisopetuksesta. Sukupuolen mukaan eriytyneessä opetuksessa tyttöjen itsetunto ja oppimistulokset ovat olleet parempia ja he ovat olleet rohkeampia valitsemaan vähemmän tavanomaisia opintolinjoja. Toisaalta vertailujen tuloksia on pidetty myös ristiriitaisina, koska on vaikea tutkia ainoastaan sukupuolen vaikutuksia ilman, että esimerkiksi perhetausta, koulun koko tai valintaperusteet vaikuttavat tuloksiin (Jauhiainen 2009, 101-135; Francis 2002, 75-77). Myös tässä tutkimuksessa nousi esille huoli poikien heikommasta koulumenestyksestä tyttöihin verrattuna.

Lehtosen (2003, 79-101) mukaan erilaiset naismaisiksi tai miehisiksi mielletyt toimintatavat tai tehtävät vaikuttavat koulun eri oppiaineissa ja niihin suhtautumisessa. Myös perinne ja historia, joka kullakin oppiaineella on takanaan, vaikuttaa sukupuolen merkittävyyteen nykytilanteessa. Esimerkiksi käsityö ja liikunta ovat usein oppiaineita, jotka jakavat tytöt ja pojat perinteisten käsitysten mukaisesti, ja nuori saattaa kokea painetta valita perinteisesti, vaikka hänellä olisikin vapaus valita esimerkiksi tekstiilikäsityön tai teknisen käsityön välillä. Käytännössä opetussuunnitelmien ja todellisuuden välillä on usein kuilu, kun sukupuolineutraalit suunnitelmat eivät ota huomioon sukupuolitettuja kulttuureja ja toimintatapoja useissa

kouluissa. Sukupuolen näkymättömäksi tekeminen ei välttämättä auta puuttumaan sukupuoleen liittyviin ongelmakohtiin. Yhteisopetukseen ei kuitenkaan automaattisesti lisää sukupuolten tasa-arvoa tai kyseenalaista sukupuolijakoa, ellei samalla puututa myös muihin sukupuoleen liittyviin käytäntöihin. Opettajat ovat merkittävässä asemassa sukupuolistavien käytäntöjen ylläpitäjinä ja haastajina, vaikkeivät he yksin pysty muuttamaan perinteitä tai estämään yksittäisten opiskelijoiden sukupuolta purkavia toiveita.

Tyttöjen ja poikien välillä on eroja, kun puhutaan koulumenestyksestä. Tuttu yleistys on, että tytöt pärjäävät koulussa poikia paremmin, ja tätä saatetaan pitää jopa luonnollisena sukupuoliominaisuutena. Sen ei kuitenkaan nähdä merkitsevän naissukupuolen erinomaisuutta tai horjuttavan miessukupuolen valta-asemaa yhteiskunnassa. Aika ajoin sukupuolten keskinäiset erot koulumenestyksessä kuitenkin nousevat keskustelun aiheiksi, ja tällöin huolestutaan useimmiten juuri poikien heikosta koulumenestyksestä. Tytöt menestyvät kaikilla kouluasteilla keskimäärin selkeästi poikia paremmin äidinkielessä, mutta matematiikassa ja fysiikassa sukupuoliero menestyksessä on mittaustavasta riippuen melko vähäinen, ja joissain testeissä pojat ovat menestyneet jopa tyttöjä paremmin. Sen sijaan erot ainevalinnoissa ovat suuria, sillä silloin kun valinta on mahdollista, pojat valitsevat tyttöjä useammin laajoja kursseja matematiikassa ja fysiikassa. PISA-tutkimusten ja muiden kansainvälisten arviointien lisääntyminen on voimistanut puhetta tytöistä ja pojista yhtenäisinä kategorioina, joiden välisiä keskimääräisiä eroja tutkitaan. Olisi kuitenkin tärkeää ottaa entistä paremmin huomioon myös sosiaalinen tai kulttuurinen tausta, ja myös tuoda se esiin tutkimustuloksissa. Tällöin sukupuolesta ei tulisi yhtä merkitsevä tekijä ja tutkimustulosten käsittelyssä ja esittämisessä otettaisiin huomioon poikien heikon menestyksen lisäksi myös esimerkiksi maahanmuuttajataustaisten nuorten tai työväenluokkaisten nuorten menestyminen (Lahelma 2009, 136-156).

Lahelman (2009, 136-156) mukaan selityksiä heikkoon menestykseen etsitään usein monista eri lähteistä. Usein tyttöjen kohdalla kiinnitetään huomiota heidän älykkyyteensä ja aivotoimintaansa, kun taas poikien kohdalla tuodaan esiin opetusmenetelmät, esimerkiksi oppikirjakeskeisyys tai vähäinen tekemällä oppiminen. Usein peruskoulun luonnetta pidetään esteenä nimenomaan poikien menestykselle, ja peruskoulun uskotaan "sopivan paremmin tytöille". Tutkimusten mukaan koulu ei kuitenkaan ole aina miellyttävää tytöillekään, eivätkä esimerkiksi kaikki hyvin

käyttäytyvät tytöt välttämättä nauti koulunkäynnistä ja tilanteista, joissa heidän oletetaan esimerkiksi käyttäytyvän kauniisti ja rauhallisemmin kuin poikien. Myös opettajakunnan naisvaltaisuutta ja miesopettajien vähäisyyttä on ehdotettu poikien heikomman menestyksen taustaksi. Tosin tällä hetkellä tilanne Suomen peruskouluissa on tasoittunut paljon, ja myös miehiä on opetuslalla runsaasti. Toisaalta, oppilaita haastatelluissa tutkimuksissa opettajan sukupuoli ei ole ollut merkittävä asia, vaan naisopettajat ovat olleet usein myös poikien suosiossa.

Merkittävää on myös eri sukupuoliin suhtautuminen tutkimustulosten tarkastelussa. Vaikka esimerkiksi aiemmissa PISA-tutkimuksissa myös pojat ovat sijoittuneet tuloksissa maiden välisessä vertailussa korkealle, on huomiota kiinnitetty nimenomaan siihen, että Suomen sisällä erot tyttöjen ja poikien välillä ovat selkeitä. Ei ole siis niinkään huomioitu sitä, että myös poikien tulokset ovat hyviä, vaan ongelma on tehty siitä, että tyttöjen tulokset ovat kuitenkin olleet keskimäärin parempia kuin poikien. Tyttöjen menestystä ei siis ole osattu arvostaa, vaan huolen aiheeksi ovat nousseet pojat, jotka ovat pärjänneet tyttöjä heikommin. Poikien heikon menestyksen tulkitaan myös usein johtuvan kiinnostuksen puutteesta ja koulun soveltumattomuudesta poikien ominaislaadulle, kun taas huono menestys tulkitaan lahjattomuudeksi. Tyttöjen menestys puolestaan on osoitus ahkeruudesta tai halusta miellyttää opettajaa, kun taas pojan kohdalla hyvä menestys on lahjakkuutta. Suhtautuminen tyttöihin ja poikiin tässä suhteessa on siis edelleen epätasa-arvoista (Lahelma 2009, 136-156).

Uusimmat, vuoden 2012 PISA-tutkimuksesta julkaistut tulokset kertovat sukupuolten välisten erojen tasoittuneen. Anderssonin, Arffmanin, Kuparin, Nissisen, Puhakan, Välijärven ja Vettenrannan (2013, 33-46) mukaan erot tyttöjen ja poikien matematiikan osaamisessa olivat pieniä, mutta ero oli ensimmäistä kertaa tyttöjen hyväksi. Ero on kuitenkin hyvin pieni, eikä siksi tilastollisesti merkittävä. Pojille ja tytöille yhteistä kuitenkin on matematiikan taitojen selkeä tilastollinen heikkeneminen vuoteen 2003 verrattuna, tosin heikkeneminen on ollut poikien kohdalla selkeämpää kuin tyttöjen. Myös lukemisen suhteen tytöt ovat poikia etevämpiä. Suomessa huolestuttavaa on, että ero tyttöjen ja poikien välillä on jopa noin puolentoista kouluvuoden suuruinen ja se kasvanut systemaattisesti. Vaikka kokonaisuutena sekä tyttöjen että poikien tulokset ovat aiempiin vuosiin verrattuna heikentyneet, poikien tason heikentyminen on ollut nopeampaa ja selvempää. Poikien taso on siis laskenut lukutaidossa tyttöjä huomattavasti enemmän. Luonnontieteissä sukupuolten väliset erot

ovat olleet pienempiä kuin matematiikassa ja lukemisessa. Poikien pistemäärä on kuitenkin myös luonnontieteissä laskenut tyttöjä enemmän. Kaiken kaikkiaan suomalaisnuorten tulosten heikkeneminen on huolestuttavaa, mutta eniten huomiota kiinnittävät poikien heikentyneet tulokset. Julkisessa keskustelussa onkin huolestuttu nimenomaan poikien tulosten laskusta, ja pohdittu syytä sille, miksi poikien ero tyttöihin kasvaa vuosi vuodelta PISA-tuloksissa. On pohdittu, miten nimenomaan pojat saadaan kiinnostumaan opetuksesta ja käyttämään enemmän aikaa opiskeluun. Nykypäivän koululaitosta kokonaisuutena ja opetusmetodeja on myös ruodittu julkisuudessa ja heikentyneistä tuloksista ollaan aidosti huolissaan.

Huoleen poikien heikommasta koulumenestyksestä liittyy myös oletus, että kouluarvosanoilla on suora vaikutus menestykseen jatko-opintoihin hakeuduttaessa, työelämässä ja yhteiskunnassa. Toisaalta uhkana pojille koetaan myös hyvin menestyvät tytöt. Onkin yhteiskuntapoliittinen ja koulutuspoliittinen kysymys, kuinka paljon hyvä koulumenestys avaa portteja tai huono koulumenestys aiheuttaa ongelmia nuorten elämässä. Myös koulutuksen rakenteelliset tekijät vaikuttavat ja itse asiassa tukevat miesten jatkokoulutukseen pääsyä keskimäärin naisia heikommista koulusaavutuksista huolimatta. Naiset kilpailevat pääasiassa keskenään paikoista naisvaltaisilla aloilla, joille on yleensä vaikeampaa päästä kuin miesvaltaisille aloille. Myös valinnassa painotettavat kriteerit vaikuttavat, ja esimerkiksi matematiikka on usein kieliä ja taideaineita arvostetumpaa. Toisaalta heikompi koulumenestys ei välttämättä merkitse miehille alhaista ansiotasoa yhtä selkeästi kuin naisille, sillä miesten palkkaus yleisesti ottaen on edelleen parempi kuin naisten. Erot ovat suurempia varsinkin ylemmillä koulutustasoilla. Koulutus on kuitenkin naiselle erittäin tärkeä keino välttää raskaimpia ja huonoimmin palkattuja naisten ammatteja, joten monelle tytölle koulutuksessa on ikään kuin pakko menestyä (Lahelma 2009, 136-156; Heppner 2013, 198-199).

Myös Korhonen (1998, 59-64) korostaa koulutuksen merkitystä etenkin naisten kohdalla. Useiden tutkimusten mukaan naiset kokevat koulutuksen ja opiskelun voimakkaana yksilöitymisen, emansipaation ja tasa-arvon välineenä. Naiset ovat tosin tietoisia myös työelämän muutoksista, ammattien muutoksista, työttömyysuhkasta ja ylipäättään asemastaan työelämässä. Naiset tiedostavat myös työelämän arvostukset ja ne ominaisuudet, jotka vievä työuralla eteenpäin. Työn, perheen ja kouluttautumisen yhdistäminen ei kuitenkaan ole naisille aina helppoa, ja ristiriita näiden välillä on joskus suuri. Naiset ovat usein huolestuneita, siitä, miten kouluttautuminen vaikuttaa perhe-

elämään, mutta toisaalta tyytymättömyys paitsi omaan koulutukseen ja työhön, myös yksityiselämään, antaa usein sysäyksen naisen koulutukseen hakeutumiselle.

Koulutusta ja kasvatusta on tutkittu paljon nimenomaan feministisestä näkökulmasta. Kasvatussosiologian mukaan koulutuksessa harjoitetaan vallankäyttöä, ja feministinen tutkimus jakaa kasvatussosiologisen näkemyksen vallan kaksisuuntaisesta luonteesta: koulutus samanaikaisesti sekä olettaa ihmisten olevan samanlaisia että luokittelee yksilöitä sukupuolen mukaisiin ryhmiin. Koulutus ei siis vain tarjoa tietoja ja taitoja, vaan sillä on syvemmälle ulottuvaa valtaa kulttuurin arvojen luomisessa ja yksilöiden identiteettien rakentumisessa. Kasvatus ja koulutus nähdään yhteiskunnallisen vallan käytäntöinä, jotka sukupuolittavat yksilöitä kulttuurissa sopiviksi määriteltyihin sukupuolen esittämisen tapoihin. Koska kasvatus koostuu arkisista, jokapäiväisistä toiminnoista, sen sukupuolittuneita merkityksiä on vaikea tunnistaa tai nähdä ongelmina. Esimerkiksi koulun käytännöt, jotka vahvistavat tyttöjen kiltteyttä ja poikien toiminnallisuutta, luovat toimintaympäristön, joka helpottaa opettajien työtä tehdessään siitä ennustettavaa ja helposti hallittavaa. Feministisen tutkijan mielestä ongelma onkin nimenomaan se, miksi tytön oletetaan olevan tunnollinen ja avulias, kun taas pojan aggressiivisuutta pidetään luonnollisena? Entä merkitseekö hiljaisuus luokassa koulussa viihtymistä vai vastarintaa? Tutut sukupuoliin liittyvät stereotypiat ovat siis edelleen vahvasti läsnä myös koulumaailmassa (Naskali 2010, 277-288). Tyttöjen oletettu hiljaisuus ja hyvä käytös verrattuna poikien vilkkaampaan luonteeseen ja kinesteettisyyteen nousivat esille myös tässä tutkimuksessa.

Koulutuksessa sukupuolten tasa-arvon kannalta oleellinen seikka on koulutuksellinen segregatio. Sillä tarkoitetaan koulutuksen jakautumista nais- ja miesvaltaisiin aloihin. Suomessa jako on jyrkkä, koska esimerkiksi vuonna 2007 yli 80 prosenttia teknisen alan tutkinnon suorittaneista oli miehiä, kun taas sosiaali- ja terveysalalla naisten osuus oli 90 prosenttia. Segregation purkamiseksi on toteutettu useita tasa-arvoprojekteja, mutta projektien tulokset eivät ole jääneet kovinkaan pysyviksi. Usein oletetaan, että nuoret tekevät ammatinvalinnassa vapaita yksilöllisiä valintoja noudattaessaan perinteistä sukupuolijakoa. Feministisessä tutkimuksessa taas katsotaan, että kulttuurisilla tavoilla ja perinteillä on valtaa rajata valinnan kohteiden kenttää. Tämä liittyy myös kasvatustilafilosofian ylläpitämään oletukseen niin sanotuista normaaleista naisten ja miesten tehtävistä. Nämä oletukset rajoittavat yksilöiden

mahdollisuuksia valita toisin. Yhteiskunnallisella tasolla segregatiosta on seurauksena palkkaeriarvoisuus, työyhteisöjen homogeenisuus ja sitä kautta naisten ja miesten kulttuurisesti erilaisiksi muotoutuvien elämäkokemusten puuttuminen sukupuolen mukaan eriytyneiltä ammattialoilta. Tämän vuoksi esimerkiksi opinto-ohjauksella on erittäin tärkeä rooli näiden stereotyyppisten olettamusten ja segregatian purkamisessa (Naskali 2010, 277-288). Tässä tutkimuksessa haastateltujen opinto-ohjaajien mukaan nuorilla itsellään on melko konservatiiviset ajatukset työmarkkinoiden suhteen, ja omalle sukupuolelle epätyypilliselle alalle hakeutuminen on harvinaisempaa kuin omalle sukupuolelle tyypillisen alan valitseminen. Opinto-ohjaajilla on siis edelleen suuri työ näiden ennakkokäsitysten muokkaamisessa ja nuorten käsitysten avartamisessa.

Tasa-arvoinen koulu on työyhteisönä tasa-arvoinen opettajille ja muulle henkilökunnalle, mutta ennen kaikkea opetus ja opiskelu ovat tyttö- ja poikaoppilaille tasa-arvoista. Käytännössä koulun henkilöstöpoliittinen tasa-arvo ja opetuksen tasa-arvo liittyvät yhteen ja vaikuttavat toisiinsa. Koulun henkilökunnan sukupuolijako ja työnjako sekä asenteet ovat tytöille ja pojille mallina aikuisten maailmasta ja siellä ”luonnollisesta” työnjaosta ja ajattelutavoista. Toisaalta, kun opettajat ja muu henkilökunta paneutuvat sukupuolten tasa-arvoon henkilöstöpoliittisena asiana koulussa, lisääntyy heidän kykynsä tunnistaa tasa-arvoa estäviä ja edistäviä käytäntöjä myös opetuksessa. Laki edellyttää myös erillisen tasa-arvosuunnitelman laatimista ainakin kuntatasolla, ja koulun tulisi tietenkin noudattaa tätä suunnitelmaa. Parhaiten tasa-arvoa oppilaitoksessa edistävät yhteinen näkemys ja päämäärä tasa-arvoisesta oppimisympäristöstä ja opetuksesta, koko henkilöstön sitoutuminen tasa-arvoisen oppimisympäristön kehittämiseen ja täydennyskoulutus tasa-arvoa koskeviin asioihin ja sukupuolisensitiiviseen opetukseen, oppiaineiston ja työtapojen kehittäminen mahdollisimman tasa-arvoiseksi, yhteisten pelisääntöjen laatiminen tasa-arvoiselle käytökselle ja ilmapiirille koulussa, tasa-arvotietouden kiinnittäminen oppiaineisiin ja koulun kerhotoiminnan tasapuolisuus. Tasa-arvosuunnitelma on eräs työväline tasa-arvon saavuttamiseksi, mutta ilman varsinaista suunnitelmaakin tulisi pyrkiä tasa-arvoiseen oppimisympäristöön, koska se on myös oppimistulosten kannalta parempi kummallekin sukupuolelle (Mustakallio 2005, 47-49).

2.2.3 Sukupuolten tasa-arvo ohjauksessa ja jatko-opinnoissa

Ståhlbergin (2007, 16-17) ja Opetushallituksen (2010) mukaan yksi koulutuksen tärkeimmistä tehtävistä on sukupuolten tasa-arvon edistäminen. Työmarkkinoilla vallitseva segregatio on kuitenkin yksi merkki sukupuolten eriarvoisuudesta. Segregoituneet työmarkkinat heijastavat myös koulutuksen jakautumista sukupuolen mukaan. Koska koulutus valmistaa työmarkkinoille, on luontevaa odottaa muutoksen tapahtuvan koulutuksen piirissä ja tällöin pitää pyrkiä vaikuttamaan nuorten oppiaine-, koulutus- ja uravalintoihin. Oppilaanohjaus on siis merkittävä väline muutoksen aikaansaamiseen.

Koulutusvalinnat ovat tärkeitä valintoja yksilön tulevaisuuden kannalta. Koulutusvalintoja harkitaan ja pohditaan, ja ainakin koulutusvalintaa tekevä mieltää ne rationaaliseksi päätöksentekoprosessiksi. Erilaiset valinnat tehdään kuitenkin usein enemmän sukupuolen kuin varsinaisen mielenkiinnon mukaan. Määrittävinä tekijöinä ovat sukupuoli, sosiaalinen sopivuus ja tekemisen mielekkyys. Myös sosiaalinen paine voi ajaa yksilön valintoihin, jotka eivät ole välttämättä juuri hänen oman mielenkiintonsa mukaisia. Nuori saattaa kuitenkin ajatella tekevänsä vapaan, itsenäisen päätöksen, mutta hänen valintaansa ohjaavat määreet ovat kuitenkin usein osaksi ennalta annettuja ja yhteiskunnallisesti määräytyneitä. Koulutusvalinnat tapahtuvat myös ikään kuin automaattisesti. Yksilöt valitsevat koulutuksensa sen viitekehyksen perusteella, joka heillä on muovautunut siihenastisen elämäkokemuksen, kulttuuriympäristön ja elämäntapansa summana (Ståhlberg 2007, 16-17).

Myös Brunila, Heikkinen ja Hynninen (2005, 28-29) korostavat nuoren valintoihin vaikuttavia tekijöitä. Heidän mukaansa oppilaan- tai opinto-ohjaajan tehtävä ei ole helppo, koska heidän tulisi nuorten valintoja tukiessaan pystyä purkamaan se, mitä koulu rakentaa. Koulu usein toistaa ja vahvistaa sukupuolijakoa, jota oppilaat kouluun tullessaan jo kantavat. Sukupuolineutraali puhe oppilaista ja opiskelijoista piilottaa koulutuksen piirissä työskentelevien sukupuolikäsitykset, jotka kuitenkin osaltaan ohjaavat koulutusta koskevaa päätöksentekoa, suunnittelua, hallinnointia ja toteuttamista. Käsitukset tulee nostaa näkyviin ja tarpeen tullen tarkistaa niitä. Työmarkkinoille suunnatessaan koulutus taas piilottaa usein valintojen sukupuolittuneet ja sukupuolistavat ehdot. Esimerkiksi tyttöjen ja naisten valintapäätöksiin vaikuttavat

myös mielikuvat ja tieto työn ja muun elämän yhteensovittamisen mahdollisuuksista. Toisen sukupuolen ammattiin suuntautumista kuitenkin tapahtuu, mutta eriarvoistavat käsitykset sukupuolista ja niistä seuraavat käytännöt koulutuksessa, työmarkkinoilla ja työelämässä johtavat kuitenkin siihen, että osa toisen sukupuolen aloille kouluttautuvista tai hakeutuvista vaihtaa "oman" sukupuolensa aloille. Syynä saattavat olla esimerkiksi vähättely, kiusaaminen ja jopa seksuaalinen häirintä. Työtehtävät ovat saattaneet jakautua sukupuolten mukaan ja palkkaus on saattanut olla epätasa-arvoista. Tasa-arvon eräs solmukohta onkin, ovatko oppilaitokset ja työnantajat valmiita vastaanottamaan "toisen" sukupuolen edustajan ja kohtelemaan häntä tasavertaisesti.

Korhosen (1998, 59-64) mukaan perusta ammatilliselle suuntautumiselle näyttää syntyvän jo varhaislapsuudessa. Kouluvuosien aikaiset kokemukset konkretisoituvat vähitellen ja asettuvat elämänselän koulutus- ja ammattipoluiksi tietyssä yhteiskunnallisessa kontekstissa. Koulutus ja sukupuoli ovat merkittävimpiä elämänselän rakenteistumista määrittäviä tekijöitä, joiden vaikutukset ulottuvat laajasti muillekin elämänselänalueille. Tutkimusten mukaan yläkoulun päätösvaiheessa olevien nuorten pystyvyysodotukset ovat voimakkaimmat omalle sukupuolelle tyypillisiin ammatteihin. Tyttöillä yhteys oli poikia voimakkaampi, ja tyttöjen pystyvyysodotukset olivat poikia voimakkaammat oman sukupuolen korkea-asteen opintoihin. Pojilla puolestaan oli korkeampi käsitys pystyvyydestään naisten toisen asteen ja opistotason aloille kuin tytöillä vastaaviin miesten ammatteihin. Nuorten pystyvyykokemukset vaikuttaisivat ennustavan heidän koulutuspolkujensa kulkua, jotka peruskoulun jälkeen eroavat toisistaan. Tytöt valitsevat poikia useammin lukion. Ammatillisella puolella tytöt päätyvät usein ravitsemus- ja talousalalle, sosiaali- ja terveysalalle, hallinto- ja kaupan alalle sekä tekstiili- ja vaatetusalalle. Pojat puolestaan valitsevat usein tekniikan ja liikenteen alan ammatteja sekä luonnonvara-aloja. Valinnat ovat kuitenkin hieman tasoittuneet, ja nykyään miesten osuus kaupan ja hallinnon alalla sekä opettajankoulutuksessa on lisääntynyt, samoin kuin naisten osuus tekniikan ja liikenteen alalla. Korkea-asteen opinnoissa erot ovat ammatillisesta koulutuksesta lievemmät, mutta esimerkiksi yliopisto-opinnoissakin voidaan erottaa edelleen naisten ja miesten alat. Naiset hakeutuvat miehiä useammin opiskelemaan vaikkapa kasvatustiedettä ja psykologiaa, kun taas miehiä houkuttelevat teknillis-tieteelliset koulutusalat. Nämä alat tulivat ilmi myös tässä tutkimuksessa tehdyissä haastatteluissa.

Vaikka toisen sukupuolen ammattiin suuntautuminen on melko harvinaista, tytöt suunnittelevat epätyypillistä koulutusalaan useammin kuin pojat. Toisaalta tyttöjen elämäntietoa määrittävät tekijät, esimerkiksi koulun ainevalinnat ja koulutustarjonnan vaihtelut, rajoittavat kuitenkin heidän tosiasiallista sijoittumistaan epätyypillisille ammattialoille. Tyttöjen tie miesten aloille kulkeekin usein lukion kautta, ja edellyttää usein maskuliinisina pidettyjä ominaisuuksia ja valintoja koulussa. Näillä on myös yhteys perheen sosiaaliseen asemaan ja jonkin verran myös sukupolvittaiseen naisten työssäkäyntiin. Poikien ennakkoluulottomat ammattisuunnitelmat puolestaan ovat usein yhteydessä isien naisten ammatteihin suuntautumiseen. Näin ollen sekä epätyypillisiä aloja suunnittelevat tytöt että pojat ovat jollakin tavalla sosiaalistuneet ennakkoon vastakkaisen sukupuolen maailmaan (Korhonen 1998, 59-64). Nuoren hakeutumista omalle sukupuolelleen epätyypilliselle alalle käsitellään vielä sukupuolisensitiivisyyden yhteydessä alaluvussa 2.3.3.

Sukupuolten välinen tasa-arvo ohjauksessa on otettu parhaiten huomioon peruskoulun oppilaanohjauksen opetussuunnitelman perusteissa. Oppilaanohjauksen yleisenä tavoitteena on ”edistää koulutyön tuloksellisuutta, lisätä hyvinvointia koulussa sekä ehkäistä syrjäytymistä. Sen avulla edistetään myös koulutuksellista, etnistä ja sukupuolten välistä tasa-arvoa.” Tavoitteena on, että oppilas ”saa tukea ja ohjausta ammatillisessa suuntautumisessa, myös sukupuolirajat ylittävissä oppiaine-, koulutus- ja ammatinvalinnoissa”. Myös työelämään tutustuminen kuuluu olennaisena osana peruskoulun oppilaanohjaukseen, ja siinä oppilas pääsee tutustumaan itseään kiinnostaviin aloihin, mikä mahdollistaa myös sukupuolelle epätyypillisten valintojen tekemisen ja saattaa näin avartaa oppilaan näkemyksiä tulevan ammatinvalinnan suhteen. Sukupuolinäkökulma on siis huomioitu peruskoulun oppilaanohjauksessa hyvin (Jakku-Sihvonen, Koramo & Kuusi 2009, 29-32).

Myös yhteishaussa pyritään vaikuttamaan tyttöjen ja poikien entistä tasaisempaan hakeutumiseen eri koulutusaloille. Vähemmistösukupuolta edustavalla alalla (koulutuksen järjestäjän päätöksen mukaisessa valintayksikössä on alle 30 prosenttia hakijoista naisia tai miehiä) hakija saa kaksi lisäpistettä. Yhteishakuun liittyvien selvitysten perusteella lisäpisteillä on vain hyvin harvoin ratkaisevaa vaikutusta tiettyyn koulutukseen pääsemiseen. Yleinen opintomenestys vaikuttaa ensisijaisesti siihen, miten oppilas pääsee hakemaansa koulutukseen ja oppilaitokseen (Jakku-Sihvonen, Koramo & Kuusi 2009, 29-32).

Lahelman (2009, 146-151) mukaan koulutusvalintojaan pohtivat nuoret ovat monin tavoin eriarvoisessa asemassa keskenään. Koska koulutus on sukupuolittunutta, tytöt kilpailevat pääosin keskenään hyvillä arvosanoilla pääsystä naisvaltaisille aloille, kun taas pojat pyrkivät enemmän esimerkiksi teknisille aloille, joille on useimmiten helpompi päästä kuin esimerkiksi humanistiselle tai opetuslalle. Lahelman tutkimuksessaan haastattelemat tytöt olivat erityisen huolissaan siitä, saavatko he haluamansa jatkokoulutuspaikan. Toki sukupuolen lisäksi myös yksilön sosioekonominen tausta vaikuttaa jatko-opintovalintoja tehdessä, sillä esimerkiksi valmennuskursseille osallistuminen tai vaikkapa yliopistoon pyrkiminen useamman kerran ei välttämättä ole mahdollista taloudellisesti heikommassa asemassa oleville. Vaikka haastatelluista myös nuorista miehistä osa oli huolissaan jatko-opinnoista, heillä tuntui kuitenkin olevan selkeämpi tietoisuus monista eri mahdollisuuksista. Tie opintoihin sekä työn ja opiskelun yhdistäminen tuntui monelle nuorelle miehelle olevan helpompaa kuin nuorille naisille. Haastatelluilla nuorilla esiintyi myös monenlaisia resursseja, jotka auttoivat heitä rakentamaan aikuista kansalaisuuttaan. Koulumenestys ja menestyksen luoma usko omaan kyvykkyyteen jakautuivat epätasaisesti sekä tytöillä että pojilla. Monet muut resurssit, kuten esimerkiksi vanhempien ja kavereiden tuki, kodin kulttuurinen ja sosiaalinen pääoma, opettajat tai harrastukset, olivatkin usein koulumenestystä tärkeämmässä roolissa.

Lahelman (2009, 146-151) tutkimuksessa eriteltiin myös "miestapaisia" ja "naistapaisia" resursseja. Miestapaisia resursseja olivat muun muassa laajan matematiikan ja fysiikan valinta, tekninen ammattikoulutus, armeija, urheiluharrastukset, tietokoneharrastus sekä mahdollisuus hyvin palkattuun työhön opiskeluaikana. Naistapaisia resursseja puolestaan olivat esimerkiksi peräänantamattomuus ja sosiaalisista suhteista saadut voimavarat. Kaikilla nuorilla miehillä ei suinkaan ollut miestapaisia resursseja eikä kaikilla nuorilla naisilla naistapaisia, ja joillakin naisilla saattoi olla miestapaisia resursseja ja päinvastoin. Naistapaiset resurssit eivät ole yhteiskunnassa yleisesti yhtä arvostettuja kuin miestapaiset resurssit. Nuorille naisille myös arvosanoihin ja kouluttautumiseen turvaaminen on välttämättömyys eri tavoin kuin nuorille miehille, mutta he eivät silti saa hyvästä koulumenestyksestä samalla tavoin palkintoa kuin nuoret miehet, ja huono koulumenestys on naisille suurempi riski kuin nuorille miehille. Huomattavaa kuitenkin

on, että yhteiskunnan tilanne voi muuttua, ja naistapaisten taitojen tyyppiset vaatimukset ovat lisääntymässä, koska palveluja tuotetaan yhä enemmän.

Koulun rakenteissa, pedagogiikassa ja oppisisällöissä, eli myös ohjaamisessa, ei tule tulkita yksinkertaistettuja oletuksia tyttöjen ja poikien ominaisuuksista ja menestymisen mahdollisuuksista ja pitää niitä toisilleen vastakkaisina. Sen sijaan oppilaiden sukupuoli tulisi toki ottaa huomioon, mutta eräänä keskeisenä eron ulottuvuutena. Koulun henkilökunnan tulisi olla tietoisia sukupuolen merkityksistä, jotta he pystyisivät purkamaan siihen liittyviä itsestään selviä kulttuurisia odotuksia. Lisäksi sukupuoli kietoutuu myös moniin muihin luokituksiin, kuten yhteiskuntaluokkaan, etnisyyteen, ikään, seksuaalisuuteen, vammaisuuteen, terveydentilaan sekä alueellisiin ja paikallisiin mahdollisuuksiin ja eroihin. Tavoitteena on, että opettajat ja ohjaajat oppivat tukemaan nuoren toimijuutta siten, etteivät sitä rajaa sukupuoleen liittyvät oletukset (Lahelma 2009, 146-151).

Jotta nuorten toimijuutta pystytään tukemaan mahdollisimman hyvin, vaatii se myös ohjaukselta paljon. Sukupuolitietoinen ohjaus onkin välttämätöntä tasa-arvoisessa koulussa. Sukupuolitietoinen ja sukupuolisensitiivinen ohjaus huomioi opiskelijoiden erilaiset kokemukset, kiinnostukset, aatteet ja tavoitteet ja pyrkii hyväksymään moninaisuuden koulutuksessa ja kannustamaan oppilaita sukupuolelleen ei-tyypilliselle alalle. Tällä autetaan torjumaan opiskelijoiden stereotyyppistä ajattelutapaa ja ennakkoluuloja sekä rikkomaan rakenteellisia esteitä (Opetushallitus 2010). Sukupuolitietoisuutta lisäävästä sukupuolisensitiivisyydestä tarkemmin alaluvussa 2.3.

2.2.4 Sukupuolten tasa-arvo työelämässä

Suomessa on edelleen EU-maiden välisessä vertailussa korkea ammattien segregatio eli sukupuolten mukaan jakautunut kahtiajako naisten ja miesten töihin. Työtehtävät ovat jakautuneet myös saman toimialan sisällä naisten ja miesten kesken. Tämä työnjako vaikuttaa naisten ja miesten palkkoihin, työsuhteen luonteeseen, työaikoihin, työn sisältöön ja vaikutusmahdollisuuksiin. Sukupuolen mukainen jako on siis ongelmallinen kummankin sukupuolen kannalta. Palkkaerot alojen sisällä voivat olla suuria, ja eri sukupuolta olevat työntekijät saattavat saada samasta työstä erilaista

palkkaa. Myös esimerkiksi johtajat ovat edelleen yleisemmin miehiä, vaikkakin viime vuosikymmeninä naisten osuus johtotehtävissä on kasvanut. Myös naisten urakehitys on miesten urakehitystä hitaampaa. Sukupuolten välistä epätasa-arvoa esiintyy siis edelleen runsaasti työelämässä (Perttu 2007, 3-4; Opetushallitus 2010; Elinkeinoelämän keskusliitto 2013; Heppner 2013). Tässä tutkimuksessa haastateltavat nostivat keskeisimmäksi työmarkkinoiden epätasa-arvosta kertovaksi seikaksi juuri palkkauksen, joka on joillakin aloilla edelleen naisia syrjivää.

Myös Korvajärvi (2010, 183-196) korostaa suomalaisten työmarkkinoiden jakautumista sukupuolen mukaan. Yleistäen voi jopa sanoa, että miehet ja naiset toimivat eri ammateissa ja eri työtehtävissä. Sukupuolten mukainen vahva segregatio on ollut ominaista suomalaiselle työelämälle jo pitkään. Tosin segregatio on alkanut lieventyä vähitellen 1950-luvulta lähtien, mutta lieventyminen on Suomessa ollut huomattavasti hitaampaa kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa ja monissa Euroopan maissa. Työmarkkinoiden segregatiota tukee koulutuksen selkeä jakautuminen miesten ja naisten aloihin. Koulutuksen ja ammattien eriytyminen luo naisille ja miehille myös ammatillisia identiteettejä, joiden mukaan valintoja tehdään tai suositellaan tehtäviksi. On siis tärkeää huomioida, että sukupuolijako suuntaa yksilöiden elämää sekä koulutuksen että ammatin valitsijoina että valintoja ohjaavina kasvattajina.

Segregatio on muuttunut vuosien varrella ja ammattien sukupuolikoostumus on jatkuvassa liikkeessä. Esimerkiksi lääkärin ammatti on muuttunut Suomessa miesvaltaisesta ammatista tasa-ammattiksi, jossa jo yli puolet on naisia. Ammatin sisällä eriytyminen kuitenkin on selkeää: kirurgit ovat enimmäkseen miehiä, kun taas lastenlääkärit ovat naisia. Toimittajista taas yli puolet on Suomessa naisia. Naisia on myös alan päällikkötehtävissä, mutta päätoimittajina harvemmin. Eriytymistä tapahtuu siis naisten ja miesten kesken myös ammattien sisällä. Ammattien segregatio on aiheuttanut luonnollisesti runsaasti keskustelua, ja on pohdittu paljon sitä, onko segregatio aina haitallista, vai voisiko siitä olla jopa hyötyä. On mahdollista ajatella, että eriytyneillä työmarkkinoilla naiset saavat omaa toimintatilaa, eivätkä sukupuolet kilpaile jatkuvasti keskenään, tai ole vertailun kohteena. Segregation voi myös ajatella suojaavan seksuaaliselta häirinnältä ja ahdistelulta. Yleensä segregatian seurauksia pidetään kuitenkin naisille haitallisina, koska tiukan ammatillisen eriytyksen on todettu johtavan naisemmistöisten ammattien pienempään arvostukseen ja siihen, että ne nähdään vähemmän vaativina kuin miesemmistöiset

ammatit ja alat. On väitetty, että segregatio selittäisi valtaosan miesten ja naisten välisestä palkkaerosta. Kokonaan se ei kuitenkaan palkkaeroa selitä, sillä siihen vaikuttavat huomattavasti myös esimerkiksi naisten ja miesten yhteiskunnallinen asema sekä koulutustaso (Korvajärvi 2010, 183-196).

Työorganisaatioissa voidaan erottaa erilaisia sukupuolistamisen prosesseja. Ne syntyvät miesten ja naisten eroista, ja niitä vahvistetaan erilaisin symbolein ja mielikuvin. Keskinäisessä vuorovaikutuksessa osa ihmisistä taas liittoutuu keskenään ja myös sulkee näin osan ihmisistä toimintapiiriensä ulkopuolelle. Jokainen ihminen tekee myös mielessään identiteettityötä, eli pohtii miten kussakin tilanteessa esittävät työpaikalla oman sukupuolensa ja seksuaalisuutensa. Kaikki nämä prosessit voivat alistaa naisia tai miehiä, mutta kaikissa prosesseissa voidaan myös purkaa sukupuoleen tai seksuaalisuteen perustuvaa alistusta. Sukupuolen jäsenyksissä oleellista on, että ne ovat pinttyneitä ja elävät sitkeästi. Esimerkiksi hoitoala mielletään naisten työksi, koska ala on melko naisvaltainen. Jonkin ammatin tai alan naisvaltaisuus ei kuitenkaan kerro siitä, kuinka naiset saavat äänensä kuuluviin tai tavoitteitaan toteutumaan työpaikoilla. On yleistä, että työpaikat ja organisaatiot noudattavat koulutuksessaan, rekrytointipolitiikassaan ja työajan käytössään toimintatapoja, joista miehet hyötyvät ja joihin naisten edellytetään sopeutuvan. Siten itse työpaikkoja ja organisaatioita voi analysoida maskuliinisuuksien näkökulmasta riippumatta siitä, keitä työntekijät tai johtajat ovat (Korvajärvi 2010, 183-196).

Korvajärvi (2010, 183-196) painottaa myös, että yhteiskunnallisen päätöksenteon tukena on totuttu käyttämään määrällistä tietoa työelämän sukupuolen mukaisista rakenteista, eikä kulttuuristen jäsenysten tutkimusta mielletä yhteiskuntapoliittisesti yhtä keskeiseksi. Sukupuolistuneet yhteiskunnalliset rakenteet kuitenkin muotoutuvat ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, joita vakiintuneet ajattelumallit ja mielikuvat paljolti suuntaavat. Esimerkiksi palkkaeroja muodostetaan palkkaneuvotteluissa, joissa samalla määritellään eri töitten vaatimuksia. Sukupuolistuneiden rakenteiden muuttaminen edellyttää siis niitä tukevien sukupuolistavien käytäntöjen ja kulttuuristen toimintamallien tunnistamista ja muuttamista.

Suomalaisessa työelämässä sukupuolta pidetään usein ainakin näennäisesti merkityksettömänä seikkana, ja ajatellaan, etteivät sukupuoleen liittyvät asiat kuulu työpaikalle. Korvajärvi (2010, 183-196) on haastatellut runsaasti naisia ja miehiä

naisvaltaisilla aloilla. Näissä haastatteluissa monet työntekijät ovat saattaneet jopa hämmästyä sukupuoleen liittyvistä kysymyksistä ja miespuoliset esimiehet puolestaan ovat pitäneet työntekijän sukupuolta yhdentekevänä asiana. Sukupuoleen on liittynyt myös ristiriitoja, joskaan ei haastateltavien omassa todellisuudessa. Omalla työpaikalla ei ole ajateltu olevan sukupuoleen liittyviä ristiriitoja, vaan ongelmia on nähty enimmäkseen yhteiskunnassa yleensä tai jollakin toisella työpaikalla. Naiset ovat kertoneet usein naisvaltaisten työpaikkojen olevan hankalia yhteisöjä, koska niissä riidellään ja ollaan kateellisia, mutta tämä ei ole koskaan koskenut omaa työpaikkaa. Sukupuolikysymykset mielletään siis usein liittyviksi ongelmiin ja ristiriitoihin, ja samalla haastateltavat ajattelevat toimivansa näiden ristiriitojen ulkopuolella. Omaa työpaikkaa tai itseä lähellä olevia ristiriitaisuuksia tai eriarvoisuuksia ei aina tunnisteta, eikä niitä käsitellä.

Pelkkä suhtautumistapa ei kuitenkaan peitä tai poista sukupuolen merkitystä ja sukupuolen tai seksuaalisuuden perusteella käytäviä kamppailuja, sillä sukupuoli on merkityksellinen työelämän tilanteissa, joissa työntekijä on omakohtaisesti kokenut, että häntä on syrjitty sukupuolensa takia työssä tai uralla. Sukupuolesta tulee olennainen asia, jos väheksyntä ja epäoikeudenmukaisuus haavoittavat omaa ammattitaitoa, osaamista ja niiden arvostusta (Korvajärvi 2010, 183-196). Myös tässä tutkimuksessa kävi selkeästi ilmi, etteivät opinto-ohjaajat ajattele ohjattavien sukupuolta ja siihen liittyviä asioita aktiivisesti arkipäiväisessä työssään. Näiden seikkojen tiedostaminen voisi kuitenkin lisätä sukupuolisensitiivistä toimintaa ja suhtautumista.

Suomalaisessa työelämässä sukupuoli jäsentyy moninaisilla ja keskenään ristiriitaisilla tavoilla, mutta yleensä sukupuoli ja sukupuoleen liittyvät asiat arvioidaan kielteisiksi. Yksilötasolla sukupuoli, joka ymmärretään useimmiten yksinomaan naissukupuolena, ohitetaan usein muka merkityksettömänä. Omaa toimintaympäristöä pidetään tasa-arvoisena, eikä sukupuolikysymyksiä pidetä välttämättä mielekkäinä. Julkisuuteen tai eri viranomaisten käsiteltäväksi pääsevät useimmiten yksiselitteiset syrjintätapaukset, eivätkä myönteiset esimerkit herätä juurikaan kiinnostusta. Samoin piiloon jää se, että työpaikoilla vallitsevien tasa-arvokäsitysten laajaa kirjoa voitaisiin käyttää mahdollisuutena pohtia sukupuolipolitiikan uusia sisältöjä. Sukupuolistavat kulttuuriset jäsenyykset ovat usein itsestäänselvyyksiä, joita ei arkielämässä edes huomata. Niissä kiertyvät yhteen tarjolla olevat mielikuvat ja omat määrittelyt siitä, mikä on kulloinkin sopivaa ja tarkoituksenmukaista feminiinistä ja maskuliinista

toimintaa. Yhteiskunnan mittakaavassa ajatellaan Suomen olevan niin tasa-arvoinen, ettei sukupuoleen työelämässä tarvitse kiinnittää huomiota, lukuun ottamatta palkkaeroja. Tätä ajatusta tukee myös Suomen hyvä sijoitus eri maita vertailevissa yhteiskunnan ja sukupuolten tasa-arvoa mittaavissa tilastoissa, ja se myös jäsentää sukupuolikysymyksiä toisarvoiseksi omassa yhteiskunnassamme (Korvajärvi 2010, 183-196).

Kiianmaan (2012, 18-20, 26-37) mukaan vuoden 2012 tasa-arvobarometrissa enemmistö päätoimisista palkansaajista arvioi tasa-arvon toteutuvan hyvin työpaikallaan. Päätoimisista palkansaajista noin 70% vastaajista koki tasa-arvon toteutuvan työpaikalla hyvin tai melko hyvin. Miesten mielestä tasa-arvo toteutui aiempaa paremmin, ja naiset olivat miehiä useammin tyytymättömiä tasa-arvon toteutumiseen. Parhaiten tasa-arvon arvioitiin toteutuvan työpaikoilla, joissa on suunnilleen yhtä paljon naisia kuin miehiä. Palkansaajanaisista yli puolet ja miehistä vajaa viidennes oli kokenut jotakin haittaa sukupuolestaan työelämässä. Eniten haittaa palkansaajanaiset kokivat palkkauksessa, jossa hieman alle kolmannes vastaajanaisista oli kokenut sukupuolestaan olevan haittaa. Myös uralla etenemisessä sukupuolesta koettiin olevan haittaa. Noin neljäsos naisista oli kokenut sukupuolen vaikuttavan kielteisesti uralla etenemiseen sekä ammattitaidon arvostukseen ja työpaineiden jakautumiseen. Lähes 90 prosenttia vastaajista arvioi oman työn sopivan yhtä hyvin kummallekin sukupuolelle. Erityisesti miesten arviot ovat muuttuneet työmarkkinasegregaatiota vastustavaan suuntaan, vaikka heistä yhä noin viidesosa arvioi, ettei oma työ sopisi yhtä hyvin naiselle kuin miehelle. Naisista puolestaan juuri kukaan ei uskonut, etteikö oma työ sopisi yhtä hyvin kummallekin sukupuolelle.

Suomessa molempien sukupuolten kokoaikainen palkkatyö on kansainvälisesti vertaillen hyvin yleistä. Naisten oikeus käydä palkkatyössä perhetilanteesta riippumatta on itsestään selvää sekä naisille että miehille. Sekä miehet että naiset kannattivat myös tasa-arvon lisäämistä työelämässä. Naiset kannattivat kuitenkin miehiä enemmän muun muassa perusteettomien sukupuoleen liittyvien palkkaerojen poistamista. Huomattava osa naisista myös tarkasteli kriittisesti naisten asemaa työelämässä: vain kolmannes heistä piti naisten mahdollisuuksia työelämässä yhtä hyvinä tai lähes yhtä hyvinä kuin miesten, kun taas miehillä vastaava osuus oli yli puolet. Sukupuolten työnjaon lieventämiseen julkisessa elämässä suhtautui myönteisesti

yhdeksän vastaajaa kymmenestä, eli selkeää halua muutokseen on havaittavissa (Kiianmaa 2012, 18-20, 26-37).

Kiianmaa (2012, 71) kokoo tasa-arvobarometrin tuloksia yhteen toteamalla, että miesten asemaa yhteiskunnassa pidetään edelleen naisten asemaa parempana. Naiset arvioivat näin miehiä useammin, mutta myös miehistä suurin osa ajattelee samoin. Tasa-arvoa pidetään enimmäkseen myönteisenä asiana. Noin yhdeksän kymmenestä naisesta ja miehestä uskoo myös miesten hyötyvän sukupuolten tasa-arvon lisääntymisestä. Sekä miehet että naiset kannattavat sukupuolten työnjaon lieventämistä julkisessa elämässä. Sosiaali- ja terveysalalle toivotaan lisää miehiä ja yritysten ja talouselämän uskottaisiin puolestaan hyötyvän siitä, että johtajissa ja esimiesasemassa olisi enemmän naisia. Yhdeksän kymmenestä myös ajattelee, että politiikkaan tarvitaan lisää naisia asiantuntemuksen monipuolistamiseksi. Vaikka parannusta onkin tapahtunut, koetaan työelämä edelleen ainakin osittain epätasa-arvoiseksi ja tasa-arvon suhteen riittää vielä paljon työtä. Jotta asian suhteen saataisiin kestäviä tuloksia, tasa-arvoajattelu ei yksin riitä, vaan tarvitaan lisäksi kokonaisvaltaisempaa sukupuolisensitiivistä ajattelua.

2.3 Sukupuolisensitiivisyys

Sukupuolisensitiivisyydellä tarkoitetaan sukupuolinäkökulman huomioon ottamista kaikessa toiminnassa ja yhteiskunnan kaikilla tasoilla. Se on kykyä tunnistaa miesten ja naisten erilaisuus sekä erot esimerkiksi tarpeissa ja viestintätavoissa, sekä kykyä kuunnella ja havainnoida miesten ja naisten erilaisuutta eri konteksteissa. Se on sukupuoleen liitettyjen arvojen ja asenteiden tunnistamista ja näkyväksi tekemistä. Sukupuolisensitiivisyys vaatii henkilöltä herkkyyttä tunnistaa omassa toiminnassaan tiedostamattomia tekijöitä, jotka vaikuttavat suhtautumisessa miehiin ja naisiin. Jotta todellinen sukupuolten tasa-arvo voisi toteutua, tulee sukupuolinäkökulma ottaa huomioon yhteiskunnan kaikilla tasoilla ja toiminnoissa. Lisäksi sukupuolisensitiivisyys edellyttää teoreettista tietoa sukupuolisosialisaatiosta, sukupuolijärjestelmästä ja tasa-arvolainsäädännöstä (Anttonen 2006; Heikkinen et al. 2007).

Korhosen (1998, 15) mukaan sukupuolisensitiivisessä eli sukupuoliherkässä näkemyksessä sukupuolten erilaisuus hyväksytään ja tasa-arvoa

edistetään aktiivisesti. Tavoitteena ei ole erojen korostaminen, vaan eroihin liittyvät stereotypiat ja niiden hierarkkisuus pyritään tunnistamaan ja niistä pyritään pääsemään eroon. Sukupuolisensitiivisydessä sukupuolten välisen tasa-arvon tavoitteena on, että sekä tytöt ja pojat että naiset ja miehet voisivat tehdä valintoja vapaasti omien kiinnostusten ja taipumusten pohjalta, sukupuolesta riippumatta. Myös tässä tutkimuksessa korostan sukupuolisensitiivisyyden tarkoittavan sukupuolten välisen erojen tiedostamista ja tasa-arvon edistämistä, sekä sukupuolinäkökulman huomioon ottamista ohjaustyössä. Sukupuolisensitiivisyyttä ei pidä myöskään sekoittaa sukupuolineutraaliuteen eli pyrkimykseen häivyttää sukupuolten väliset erot, vaan sukupuolisensitiivisydessä nimenomaan tiedostetaan erot ja niiden vaikutukset eri sukupuolten elämään ja valintoihin.

Ståhlbergin (2007, 19) mukaan ilmiönä sukupuolisensitiivisyys on yksi vaihe matkalla kohti moninaisesti jäsenyvää sosiokulttuurista todellisuutta, jossa sukupuoli ei muodosta avointa eikä piilevää, maailmaa kahtia jakavaa hierarkkista kategoriaa. Sukupuolisensitiivisen ajattelun ja toiminnan tavoitteena onkin lopulta itsensä tarpeettomaksi tekeminen.

2.3.1 Sukupuolisensitiivinen ohjaus

Sukupuolisensitiivinen ohjaus on ammatillista ohjaustoimintaa, jossa sukupuolistuneet rakenteet, prosessit sekä niiden vaikutukset naisten ja miesten elämään voidaan tunnistaa, tiedostaa ja merkityksellistää. Sukupuolisensitiivinen ohjaaja tiedostaa ja ymmärtää, miten maailma on erilainen miehille ja naisille, ja pyrkii huomioimaan tämän kohdatessaan oppilaita tai opiskelijoita. Hän kykenee myös tiedostamaan omia uskomuksiaan ja oletuksiaan sekä arvioimaan tulkintojaan. Hän ymmärtää, miten hänen omat näkemyksensä aikuisena vaikuttavat ja mitä siitä seuraa käytännön työssä lasten ja nuorten parissa. Sukupuolisensitiivistä ohjausta voidaan luonnehtia purkamisen ja uudelleenrakentamisen prosessiksi: sukupuolittuneita käsityksiä ja uskomuksia pyritään purkamaan ja rakentamaan tilalle uusia merkityksiä. Purkamisen prosessi mahdollistuu, kun yksilöllisesti koettuja, usein ääneen lausumattomia intuitiivisia havaitsemis- ja tulkintatapoja tehdään näkyviksi ja tuodaan tietoisuuteen. Tietoisuuden tuloksena on, että ohjattava voi ymmärtää selvemmin käsitystensä ja toimintansa

perusteita sekä niiden taustalla olevia arvoja, uskomuksia ja olettamuksia. Hän voi esimerkiksi oivaltaa, että ulkopuolisten, esimerkiksi vanhempien tai kaveripiirin, mielipiteet ja asenteet ovat vaikuttaneet hänen tekemiinsä valintoihin, vaikka henkilökohtaiset kiinnostuksen kohteet olisivatkin toisaalla. Tiedostaminen voi siis merkitä irtautumista kulttuurisista pakoista, jotka usein konkretisoituvat lähiympäristön odotuksissa ja normeissa. Purkamisprosessissa ja uusien merkitysten luomisessa ohjaajalla on tietenkin erittäin tärkeä rooli. Ohjaajan tulee siis kuulla ohjattavaa ja ymmärtää, että sukupuoli saattaa vaikuttaa esimerkiksi erilaisiin valintoihin (Nummenmaa & Korhonen 2000; Juutilainen 2003; Hynninen & Juutilainen 2006; Heikkinen, Juutilainen, Korhonen & Perttu 2007; Perttu 2007; Juutilainen 2007a; Juutilainen 2007b; Ståhlberg 2007; Heppner 2013).

Sukupuolisensitiivisessä ohjauksessa lähtökohtana on, että sukupuoliprosessit vaikuttavat yksilön hyvinvointiin ja tämän vuoksi niitä käsitellään niiden sosiokulttuurisessa kontekstissa ja etsitään aktiivisesti keinoja purkaa epätasa-arvoa sukupuolten väliltä. Sukupuolisensitiivisessä ohjauksessa yhdistyvät myös ohjauksen suunnittelu, ohjausvastuun jakautuminen kaikkien opetustyötä tekevien kesken ja tasa-arvosuunnittelu. Sukupuolisensitiivinen ohjaus merkitsee siis monitasoista ohjaustoimintaa, jossa tasa-arvotyön ja sukupuolitietoisuuden näkökulmat integroituvat oppilaitosten arjessa. Sukupuolisensitiivisyyden yhtenä tärkeänä päämääränä voidaan pitää myös erityisesti sukupuolelleen epätyypillisen koulutusalan valinneiden tukemista sekä opiskelijoiden voimaannuttamista niin, että he rohkaistuvat hakeutumaan sukupuolelleen epätyypilliseen ammattiin. Ohjattavan voimaannuttaminen ylipäätään on tärkeää, ja sukupuolisensitiivinen ohjaaja osaa kannustaa ohjattavaa löytämään omat vahvuutensa ja potentiaalinsa sekä tekemään näiden pohjalta järkeviä päätöksiä (Nummenmaa & Korhonen 2000; Juutilainen 2003; Hynninen & Juutilainen 2006; Heikkinen, Juutilainen, Korhonen & Perttu 2007; Perttu 2007; Juutilainen 2007a; Juutilainen 2007b; Ståhlberg 2007; Nelson-Jones 2005).

Ståhlbergin (2007, 19) mukaan sukupuolisensitiivisen ohjauksen keskeisenä päämääränä voidaan pitää ohjattavan toimintakykyisyyden eli toimijuuden vahvistumista. Kouluohjauksessa se merkitsee muun muassa oppilaan kykyä tehdä mielekkäitä oppiainevalintoja ja suunnitella omaa elämäänsä. Sukupuolisensitiivisen ohjauksen kannalta keskeinen kysymys on, merkitseekö toimijuuden vahvistuminen tyttöjen ja poikien kohdalla erilaisia asioita. Onko mielekäs oppiainevalinta, hyvä

koulutusura tai sopiva ammatti määrätynyt ohjausprosessin osapuolten uskomuksissa jo etukäteen oppilaan sukupuolen mukaan? Tässä on haasteellinen kysymys muun muassa opinto-ohjaajille.

Sukupuolisensitiiviseen ohjaukseen liittyy teoreettisia tulkintoja ja periaatteita feministisen ja sukupuolittietoisien ohjauksen viitekehyksessä. Feministinen ohjauksekäytäntö on vaikuttanut merkittävästi ohjauksen ammattikäytäntöihin. Feministinen ohjaus soveltaa ohjaus- ja terapiatyössä feminismin keskeistä periaatetta, jonka mukaan naisilla tulisi olla samat poliittiset, sosiaaliset ja taloudelliset oikeudet kuin miehillä. Feministisiä ohjaus- ja terapiasuuntauksia on useita, ja käytännön ohjaustyössä sovelletaan muun muassa valtautumista korostavaa feminististä ohjausmallia, androgynian ja itsevarmuuden harjaannuttamista sekä suhdejärjestelmiin rakentuvia ohjausmalleja. Nämä suuntaukset ovat kehittyneet eri aikoina ja eri konteksteissa ja niiden keskeisenä erona on se, miten sosiaalinen sukupuoli määritellään ja miten siihen kiinnitetään huomiota ohjauksessa. Merkittävin feministinen ohjausmalli on valtautumista korostava ohjaus (Empowerment Feminist Therapy). Se kehitettiin 1960-luvulla, ja se edustaa feministisen ohjauksen ensimmäistä aaltoa. Sen seurauksena ohjauksen keskiö siirrettiin asiakkaan sisäisestä elämästä asiakkaan elämän kontekstiin. Ohjauksessa keskitytään asiakkaan kokemiin ajankohtaisiin ongelmiin ja siihen, miten naisten ja miesten välinen epätasa-arvo liittyy näihin ongelmiin. Valtautumista korostavan ohjauksen tavoitteena oli alunperin myös kehittää läheisyyteen perustuva tasa-arvoinen suhde ohjaajan ja asiakkaan välille. Myytti ohjaajasta asiantuntijana ja auktoriteettina pyrittiin murtamaan, ja puolestaan asiakkaalle haluttiin tuottaa kokemus vallasta ja omasta asiantuntijuudesta (Nummenmaa & Korhonen 2000, 72-74).

Vaikka feministiset ohjaajat voivat työskennellä erilaisista teoreettisista lähtökohdista, jakavat he silti joukon yhteisiä periaatteita. Ensimmäinen, keskeinen periaate on "henkilökohtainen on poliittista". Sillä tarkoitetaan sitä, että yksilötasolla tapahtuvilla muutoksilla on vain vähän merkitystä, elleivät myös yhteiskunnan rakenteet muutu. Feministisessä ohjauksessa asiakasta lähestytään ja tulkitaan sosiaalisessa kontekstissa pyrkimällä tiedostamaan sosiaalisten tekijöiden yhteydet naisten ja miesten ongelmiin. Ohjauksessa erotetaan sisäinen ja ulkoinen ja ohjaaja auttaa asiakasta erottamaan, mitä hänelle on opetettu sosiaalisesti korrektista toiminnasta tai tavoitteista, ja sen, mitä hän itse pitää itselleen sopivana. Ohjauksen tavoitteena on myös poikkeavan käytöksen uudelleen määrittäminen, eli ohjattavalle pyritään avaamaan

yhteiskunnan prosesseja, joiden kautta ihmisten toimintaa muovataan. Sopeutumisen sijaan feministinen ohjaus korostaa sosiaalista muutosta, mikä perustuu feminismin perusajatukseseen, jonka mukaan muutosta ja henkilökohtaista hyvinvointia ei saavuteta pelkästään yksilöllisten muutosten tasolla, vaan tarvitaan rakenteiden muuttamista (Nummenmaa & Korhonen 2000, 72-74).

Toinen feministisen ohjauksen periaate on ohjaajan ja asiakkaan välinen tasavertainen suhde, joka perustuu läheisyyteen ja molemminpuoliseen kunnioitukseen. Ohjauksen tavoitteista ja päämääristä neuvotellaan yhdessä, ja tasavertaisessa ohjaussuhteessa asiakas oppii olemaan itse oman elämänsä asiantuntija ja auktoriteetti. Ohjaajan tehtävänä on tukea asiakasta omien näkökulmien esiintuomisessa sekä valtautumisessa. Myös naisten ja naisnäkökulman arvostaminen ohjauksessa on tärkeää. Se ilmenee muun muassa siten, että ohjauksessa nostetaan esiin naisten tekemä työ ja arvostetaan heidän aikaansaannoksiaan yhteiskunnassa. Ohjauksessa huomioidaan esimerkiksi perinteiset naista aliarvioivat mielikuvat, sekä se, miten nämä mielikuvat vaikuttavat sekä miehiin että naisiin. Myös naisten välisen yhteistyön periaate sekä äänen antaminen naisten kokemuksille kuuluu feministiseen ohjaukäytäntöön (Nummenmaa & Korhonen 2000, 72-74).

Juutilaisen (2003, 63) mukaan feministisen ohjauksen peruseriaatteet ovat myös muiden sukupuoliherkkien ohjauksen lähestymistapojen perustana, vaikka naisnäkökulma ja poliittinen vaikuttaminen eivät olekaan niiden keskiössä. Nummenmaan ja Korhosen (2000, 72-74) mukaan sukupuolitietoisuus ohjauksessa vaatii ohjaajalta kykyä havaita erityisen herkästi sellaiset naisten ja miesten menneen ja nykyisen elämän kontekstit, joissa sukupuolta tuotetaan. Sukupuolen vaikutukset ilmenevät muun muassa naisiin ja miehiin kohdistuvina erilaisina sukupuoliroolivaatimuksina, sukupuolirooleihin liittyvinä odotuksina sekä erilaisena toimintana. Ohjaajalla tulisi olla myös riittävästi teoreettista tietoa prosesseista, jotka säätelevät sukupuoleen liittyvien konstruktioiden ja toimintojen kehittymistä. GAT (Gender Aware Therapy) on ohjauksellinen lähestymistapa, jossa yhdistyvät feministinen lähestymistapa ja sukupuolen tuottamiseen liittyvät prosessit. GAT käsitteellistää feministisen ohjauksen tavoin muutoksen henkilökohtaiseksi, tilannesidonnaiseksi ja järjestelmälliseksi. Sukupuolitietoisessa ohjauksessa sukupuoleen liittyviä käsityksiä pidetään integroivina elementteinä ohjauksessa ja asiakkaan psyykkisessä hyvinvoinnissa. Ohjauksessa tutkitaan ongelmia niiden

sosiokulttuurisessa kontekstissa ja etsitään aktiivisesti mahdollisuuksia muuttaa naisten ja miesten sukupuolen kautta määrittäneitä epäoikeudenmukaisuuksien kokemuksia. Ohjauksessa tärkeää on yhteistyöhön perustuvan ohjaussuhteen kehittyminen ja asiakkaan itsemääräämisoikeus tässä ohjaussuhteessa. Sukupuolitietoinen ohjaus korostaa naisten ja miesten elämän tutkimista ja käsittelemistä sosiaalisessa kontekstissa. Erilaiset yhteisöt ylläpitävät usein stereotyyppisiä olettamuksia ja odotuksia eri sukupuolille soveltuvasta toiminnasta ja myös toimivat näitä stereotyyppioita ylläpitävällä tavalla.

2.3.2 Sukupuolisensitiivinen ohjaaja

Ståhlbergin (2007, 19) mukaan sukupuolisensitiivisyys ammatillisena osaamisena merkitsee sitä, että ohjaajalla on teoreettista tietoa sukupuolisosialisaatiosta, sukupuolijärjestelmästä ja tasa-arvolainsäädännöstä. Sukupuolisensitiivisen ohjaajan tulee myös tiedostaa maailman olevan monessa suhteessa erilainen miehelle ja naiselle, ja huomioida tämä ohjattavan kohdatessaan. Sukupuolisensitiivisen ohjaajan tulee kyetä tunnistamaan ja paikantamaan yhteiskunnassa ja koulutus- ja työorganisaatioissa yksilöiden elämään vaikuttavia sukupuolistavia rakenteita ja prosesseja. Hän pystyy myös tunnistamaan sukupuolia kategorisoivia kielellisiä elementtejä ja käyttää itse moninaisuutta arvostavaa kieltä. Sukupuolisensitiivinen ohjaaja pyrkii myös kriittiseen arviointiin ja näin ollen tiedostaa omia sukupuoliin liittyviä uskomuksiaan ja olettamuksiaan sekä kyseenalaistaa omia tulkintojaan. Myös oman toiminnan reflektointi on tärkeää, ja ohjaajan tulee pohtia etenkin sitä, miten hänen oma toimintansa vaikuttaa ohjausprosessissa.

Taitavan ohjauksen peruseriaate on auttaa ohjattavaa ja kohdata yksilön tarpeet. Useimmissa ohjauksen lähestymistavoissa, myös sukupuolisensitiivisessä ohjauksessa, on viisi keskeistä ulottuvuutta. Ensimmäiseksi ohjauksen tulisi perustua kannustavaan ohjaussuhteeseen, joka rakentuu hoivan, luottamuksen ja toivon varaan. Toiseksi, asiakkaalle tulee antaa osuvaa ja asiallista tietoa silloin kun hän sitä tarvitsee. Kolmanneksi, asiakasta autetaan selkiyttämään ja tuottamaan henkilökohtaisia tavoitteitaan ja tulevaisuuttaan koskevia mielikuvia. Neljänneksi, asiakasta autetaan tunnistamaan henkilökohtaisia vahvuuksiaan. Viidenneksi, asiakasta autetaan

konstruoimaan vaihtoehtoisia valintoja, suunnitelmia ja työkaluja ja käsittelemään tavoitteiden ja toiminnan tiellä olevia esteitä. Asiakasta autetaan siis löytämään äänensä ja valtautumaan tarinoissaan (Nummenmaa & Korhonen 2000, 72-74).

Vuorovaikutukseen perustuvassa ohjauksessa on aina samanlaisia elementtejä, mutta työskentely erilaisten ryhmien kanssa edellyttää ohjaajalta erityistaitoja ja -tietoja sekä erityistä asennoitumistapaa. Naiset ovat eräs esimerkki tällaisesta erityisryhmästä. Taitava ohjaaja tiedostaa, että maailma on erilainen naisille ja miehille ja tunnistaa nämä todellisuuden rajoittavat puolet, jotka voivat olla sekä sisäisiä että ulkoisia, ja tutkii niitä ja niihin liittyviä reaktioita yhdessä asiakkaan kanssa. Erityisesti sukupuolisensitiivisessä ohjauksessa tärkeitä periaatteita ovat tietoisuus niistä biologisista, psykologisista ja sosiaalisista kysymyksistä, jotka vaikuttavat yleisesti naisten ja miesten asemaan yhteiskunnassa, tieto eri ohjausteorioiden soveltuvuudesta eri sukupuolille, ohjaajan oman ammattitaidon ylläpitäminen sukupuolisensitiivisyyteen liittyvissä asioissa sekä tietoisuus sukupuoleen liittyvistä kielellisistä ja ei-kielellisistä prosesseista ja vallasta. Lisäksi ohjaajan tulisi olla erityisen herkkä konteksti- ja olosuhdetekijöille. Ohjaajan tulisi tiedostaa naisten ja miesten ohjaukseen liittyvät omat oletuksensa ja arvonsa ja ymmärtää niitä oman kehityksensä näkökulmasta. Samalla hänen tulisi myös olla tietoinen oman henkilökohtaisen toimintansa mahdollisista vaikutuksista ohjausprosessiin. Ohjaajan tulisi myös pyrkiä aktiivisesti purkamaan sukupuoleen perustuvia institutionaalisia ja yksilöllisiä käytäntöjä (Nummenmaa & Korhonen 2000, 72-74).

Juutilainen (2003, 64) on listannut etenkin kouluympäristössä tapahtuvan ohjauksen kannalta tärkeitä sukupuolisensitiivisen opinto-ohjaajan piirteitä. Myös kouluympäristössä ohjaajalta vaaditaan teoreettista tietoa sukupuolisosialisaatiosta, sukupuolijärjestelmästä ja tasa-arvolainsäädännöstä. Opinto-ohjaajan tulisi kyetä tunnistamaan ja paikantamaan sekä yhteiskunnan että koulukontekstin sisällä nuorten elämään vaikuttavia sukupuolistavia rakenteita ja prosesseja. Myös omista sukupuoleen liittyvistä olettamuksista ja uskomuksista täytyy olla tietoinen ja pyrkiä muovaamaan ja kyseenalaistamaan niitä. Näillä eväillä opinto-ohjaaja pystyy ohjauskeskustelussa rohkaisemaan opiskelijaa tai oppilasta kriittiseen arviointiprosessiin, jossa opiskelija tai oppilas tutkii omaa toimintaansa ja sen taustalla olevia olettamuksia. Ohjaajalta vaaditaan myös menetelmällistä tietoa ja sosiaalista osaamista, jotta kriittistä

reflektointia pystytään edistämään ja näkökulmien laajentaminen ohjausprosessissa onnistuu.

Vaikka ohjaajalla on suuri rooli sukupuolisensitiivisyyden toteuttamisessa, on tärkeää muistaa kuitenkin myös muu ohjattavan ympäristö ja sen vaikutus ohjattavaan. Raghavan (2009, 9) korostaa ohjaajan roolin lisäksi myös opettajien, perheen, ystäväpiirin, median ja kulttuurisen kontekstin vaikutuksia esimerkiksi nuoren ammatinvalinnassa. Opettajilla voi olla suuri vaikutus nuoren ammatinvalintaan, sillä opettajat pystyvät ohjaamaan jo pieniä lapsia tiettyjen kiinnostuksen kohteiden mukaisesti kohti tiettyjä ammatteja. Monille nuorille myös opettajan näkemykset ja mielipiteet voivat olla tärkeitä, kun pohtii omaa soveltuvuuttaan jollekin tietylle alalle. Lisäksi opettajan omat näkemykset sukupuolesta ja sukupuolten soveltuvuudesta erilaisille aloille saattavat vaikuttaa paljonkin. Siksi onkin tärkeää, että nuorta ammatinvalinnassa ohjaavalla henkilöllä, oli hän sitten opettaja tai ohjaaja, olisi vähintään perustiedot sukupuolisensitiivisyydestä ja eri sukupuolten ominaisuuksista.

Myös perheellä on luonnollisesti suuri rooli nuoren ammatinvalinnassa. Kulttuuriset käsitykset maskuliinisuudesta ja feminiinisyydestä ohjailevat osaltaan monen perheen käsityksiä, ja näihin puolestaan vaikuttavat myös päättäjien mielipiteet ja näkemykset, joten myös yhteiskunnallinen keskustelu maskuliinisuudesta ja feminiinisyydestä ja niille yleisesti hyväksytyistä piirteistä on tarpeellista. Ystäväpiiri ja vertaisryhmä ovat yksi nuoriin voimakkaimmin vaikuttavista tekijöistä. Tämä pätee myös ammatinvalinnassa ja tulevaisuutta suunnitellessa. Ystävien ja kaveripiirin mielipiteillä ja näkemyksillä voi siis olla vaikutusta kun nuori suunnittelee tulevaa ammattiaan (Raghavan 2009, 9).

Myös media vaikuttaa tuomalla esiin tiettyjen ammattikuntien edustajia ja tehden näin tietyistä aloista trendikkäitä. Tämä vetoaa joihinkin nuoriin ammatinvalintakysymyksiä pohdittaessa. Mediaa voidaan toisaalta myös hyödyntää ohjauksessa, ja esimerkiksi sosiaalista mediaa käytetään jonkin verran, mutta sitä voitaisiin hyödyntää vieläkin tehokkaammin, koska nuoret viettävät kuitenkin paljon aikaansa median parissa. Kulttuurinen konteksti liittyykin osittain tähän teknologian kehittymiseen: erilaiset ammatit ovat teknologina kehittymisen myötä lisääntyneet ympäri maailmaa, ja teollistuminen on vähentänyt ruumiillisia töitä, ja täten parantanut eri sukupuolten keskinäistä tasa-arvoa, koska useissa töissä tarvitaan nykypäivänä fyysisen voiman sijaan muunlaista, esimerkiksi teknistä tai teknologista osaamista

(Raghavan 2009, 9). Ohjaajan onkin tärkeää tunnistaa oman ympäröivän kulttuurinsa kontekstit ja näin ohjata nuoria tasapuolisesti itsenäisiin valintoihin pitäen mielessä kulttuuriset realiteetit.

2.3.3 Sukupuolisensitiivisen ohjauksen merkitys epätyypillisille aloille hakeutumisessa

Sukupuolisensitiivisen ohjauksen merkitys korostuu erityisesti niissä tapauksissa, kun nuori on suuntaamassa omalle sukupuolelleen epätyypilliselle alalle. Lairion, Nissilän, Puukarin ja Variksen (2001, 104) mukaan Soldwedel (1988) on määritellyt ammatin sukupuolelle ei-tyypilliseksi, kun 75% ammatin harjoittajista on vastakkaista sukupuolta. Vaikka esimerkiksi Korvajärven (2010, 183-196) mukaan segregatio on suomalaisilla työmarkkinoilla vähentynyt, on olemassa edelleen selkeästi miesten ja naisten aloja ja ammatteja, ja nuorten hakeutuminen omalle sukupuolelle epätyypilliselle alalle on edelleen epätavallista. Kuten jo aiemmin on mainittu, hakeutuvat tytöt usein erilaisiin ihmissuhdeammatteihin ja sosiaali- ja terveystalalle, ja pojat puolestaan esimerkiksi tekniikan ja liikenteen aloille. Oppilaanohjauksen yhtenä tavoitteena on, että oppilas ”saa tukea ja ohjausta ammatillisessa suuntautumisessa, myös sukupuolirajat ylittävissä oppiaine-, koulutus- ja ammatinvalinnoissa”. (Jakku-Sihvonen, Koramo & Kuusi 2009, 29-32). Sukupuolisensitiivinen ohjaus on siis erityisen tärkeää tilanteissa, joissa nuori on suuntaamassa sukupuolelleen epätyypilliselle alalle tai pohtii sitä.

Omalle sukupuolelle tyypillisestä poikkeava alavalinta vaatii nuorelta rohkeutta ja itsenäisyyttä. Ohjaajalta se vaatii ennen kaikkea sukupuolisensitiivistä otetta ohjaustyöhön. Brunilan, Heikkisen ja Hynnisen (2005, 28-29) mukaan ohjaajan tulisi nuoren valintoja tukiessaan pystyä purkamaan koulun usein rakentamaa sukupuolijakoa. Nuorilla on jo koulun aloittaessaan käsitys sukupuolijaosta, jota koulu usein vahvistaa ja toistaa, vaikka pyrkimyksenä olisikin sukupuolineutraali puhe oppilaista ja opiskelijoista. Lairion, Nissilän, Puukarin ja Variksen (2001, 112-124) sekä Francisin (2002, 75-77) mukaan ei-perinteisille aloille suuntaaminen on edelleen melko harvinaista. Lairion, Nissilän, Puukarin ja Variksen (2001) tutkimuksessa haastatellut opinto-ohjaajat olivat tavanneet uransa aikana vain muutamia oppilaita, jotka olivat

päätyneet hakeutumaan omalle sukupuolelleen epätyypilliselle alalle. Tytöt hakeutuivat heidän mukaansa poikia useammin sukupuolelleen epätyypillisille aloille. Haastateltujen mukaan sukupuolirajojen rikkojat poikkeavat muista nuorista ja heidän ammatti-identiteettinsä on selkiytyneempi. Heillä on usein jo ennen ohjaukseen tuloa mietittynä ala, jolle he haluavat hakeutua, ja ohjaajan rooli on lähinnä tukea nuorta. Epätyypilliselle alalle hakeutuva nuori on ohjaajan käsityksen mukaan usein myös itsevarma ja rohkea. Tämä voi viitata korkeisiin minäpystyvyyssodotuksiin, eli nuoren käsitykseen siitä, että hänellä jo on tai hän kykenee hankkimaan riittävät valmiudet menestyksekkääseen toimimiseen ei-perinteisellä alalla. Myös tässä tutkimuksessa tuli ilmi, että epätyypilliselle alalle hakeutuminen on melko harvinaista, eikä haastatelluilla ohjaajilla ollut kovin paljoa kokemusta epätavallisemman valinnan tehneistä nuorista.

Ennakkoluulottomia valintoja estävät Lairion, Nissilän, Puukarin ja Variksen (2001, 112-124) mukaan *konservatiivinen asenne, kiinnostuksen vähyys epätyypillisiä aloja kohtaan, alhaiset minäpystyvyyssodotukset, samastuminen omaan biologiseen sukupuoleen sekä vanhempien ja isovanhempien koulutus ja sosiaalinen asema*. Koska nuori on usein peruskoulun päättövaiheessa identiteetiltään epävarma, hänen päätöksiinsä saattavat vaikuttaa monet ulkopuoliset tahot. Esimerkiksi vanhempien konservatiiviset asenteet ja vanhanaikaiset käsitykset saattavat vaikuttaa, samoin kuin opettajien konservatiiviset asenteet. Myös medialla ja vertaisryhmällä voi olla suuri vaikutus siihen, hakeutuuko nuori epätyypilliselle alalle.

Vanhempien vanhanaikaiset käsitykset ja asenteet voivat joissakin tapauksissa olla suuri vaikuttaja nuoren pohtiessa päätöstään. Osalla vanhemmista saattaa olla vaikeuksia hyväksyä lapsensa tavallisuudesta poikkeavia valintoja, ja varsinkin itse perinteisesti suuntautuneet vanhemmat usein vastustavat nuoren koulutus- ja uravalinnan sukupuolirajojen rikkomista. Toisaalta joissakin tutkimuksissa on todettu, että myös itse ei-perinteisen alan valinneet vanhemmat saattavat omien negatiivisten kokemustensa vuoksi vastustaa lastensa epätyypillisiä valintoja. He haluavat siis omien kielteisten kokemustensa vuoksi ikään kuin suojella lastaan, koska olettavat, että myös lapsi saattaa kohdata samanlaisia kielteisiä kokemuksia kuin epätyypillisen valinnan tehnyt vanhempi itse (Lairio et al. 2001, 112-124).

Myös opettajilla on vaikutusta nuoren valintoihin, ja jos opettaja tai ohjaaja suhtautuu negatiivisesti epätyypilliselle alalle suuntautumiseen, eikä kannusta nuorta, voi se saada nuoren pohtimaan ja kyseenalaistamaan valintojaan. Ainakin

vuonna 1998 tehdyn tutkimuksen mukaan myös ammatillisten oppilaitosten arvostus saattaa olla peruskoulun opettajien keskuudessa alhainen, mikä tietenkin vaikuttaa heidän antamaansa kannustukseen hakeutua ammatilliseen koulutukseen. Jos nuorta rohkaistaan hakeutumaan esimerkiksi lukiokoulutukseen vaikkapa hyvän koulumenestyksen vuoksi kuuntelematta hänen omia toiveitaan, voi seurauksena olla se, että nuori päätyy lukioon, vaikka olisikin kiinnostunut enemmän jostakin ammatillisen koulutuksen alasta. Tosin nykypäivänä myös ammatillisen koulutuksen arvostus on onneksi noussut, ja koska työmarkkinoilla ammatillisille osaajille on tarvetta, on se huomattu myös peruskoulussa ja nuoria kannustetaan aiempaa enemmän myös ammatilliseen koulutukseen. Opettajien asenteiden lisäksi sukupuolelleen epätyypilliselle alalle suuntaava nuori saattaa joskus kohdata itseensä kohdistuvia liian suuria odotuksia. Koska nuori on ikään kuin "altavastaajana" toisen sukupuolen joukossa, hänen oletetaan usein menestyvän keskitasoa paremmin. Opettaja saattaa jopa lannistaa epätyypillisellä alalla opiskelevan, mikäli tämä ei menesty opinnoissaan keskimääräistä paremmin (Lairio et al. 2001, 112-124).

Lapset ja nuoret käyttäytyvät eri tavoin ollessaan yksin ja ryhmässä. Esimerkiksi kouluikäiset käyttäytyvät eri tavoin välitunnilla kuin luokkatilanteessa. Erityisen suuri vaikutus vertaisryhmällä on murrosiässä, ja nuoret saattavat olla hyvin riippuvaisia kaveripiiristään, vaikka vanhempiin olisi jo otettu etäisyyttä. Epätyypilliselle alalle suuntautumisessa nuori saattaa pelätä paitsi nykyisen kaveripiirin, myös tulevien luokka- ja työtovereidensa suhtautumista. Aiemmin on ajateltu erityisesti poikien olevan huolissaan maskuliinisuutensa menettämisestä, mutta osa Lairion, Puukarin, Nissilän ja Variksen (2001) tutkimuksen haastatelluista oli sitä mieltä, että nykyisin nimenomaan tytöt ovat huolissaan feminiinisyytensä menettämisestä. Miesten onkin todettu saavan positiivista huomiota, ja heitä pidetään usein työyhteisöissä vuorovaikutuksen piristäjinä ja monipuolistajina, ja heidän uskotaan myös parantavan työn arvostusta. Naiset puolestaan saattavat kokea syrjintää ja väheksyntää. He joutuvat usein tekemään enemmän työtä päästäkseen miesvaltaisen työyhteisön tasavertaisiksi jäseniksi. Toisaalta monet miehet saattavat jäädä naisvaltaisilla työpaikoilla epävirallisten kaveriporukoiden ulkopuolelle, koska eivät välttämättä jaa naisten kanssa samanlaisia kiinnostuksen kohteita (Lairio et al. 2001, 112-124; Raghavan 2009, 9).

Vanhemmat, opettajat, vertaisryhmä ja nuorten omat pelot tulevien opiskelu- ja työtovereiden suhtautumisesta vaikuttavat siis paljon siihen, valitseeko

nuori sukupuolelleen epätyypillisen alan. Lisäksi nuoren omat havainnot eri sukupuolten mahdollisuuksista vaikuttavat hänen käsitykseensä siitä, mitä hän itse naisena tai miehenä voi tehdä. Vaikutteita tulee paitsi lähipiiristä ja koulusta, myös tiedotusvälineiden ja viihdeteollisuuden kautta. Media, kuten televisio ja elokuvateollisuus tarjoavat mielikuvia naisista ja miehistä, ja varsinkin nykyään myös eri ammateista esimerkiksi erilaisten kokkiohjelmien tai eri ammattikuntia käsittelevien tosi-tv-ohjelmien kautta. Osa tv-ohjelmista ja elokuvista välittää kuitenkin edelleen perinteistä kuvaa miesten ja naisten töistä ja rooleista. Etenkin naiset kuvataan televisiossa edelleen usein tunteellisina ja turvaa hakevina, jollakin tavalla haavoittuvaisina ja miehiä heikompina. Naisten elämässä konfliktit liittyvät usein työ- ja perhe-elämän yhdistämiseen ja tässä ristipaineessa elämiseen. Toisaalta media voi tuoda sukupuolten työnjakoa esille myös positiivisesti. Muutos televisiosarjoissa on ollut vuosien kuluessa suuri, ja viimeaikaisissa tutkimuksissa on huomattu myös, että esimerkiksi naisten rooli on muuttunut ja naisia kuvataan aiempaa useammin tyypillisissä miesten ammateissa, kuten päällikköinä, lääkäreinä ja etsivinä (Kleberg 2006, 29). Tämä muutos saattaa osittain jopa rohkaista tyttöjä aiemmin miesvaltaisina pidetyille aloille. Tosin opinto-ohjauksella on edelleen tärkeä rooli nuorten näkemysten avartamisessa. Ongelmallista opinto-ohjauksessa on kuitenkin usein ajan riittämättömyys: vaikka opinto-ohjaaja haluaisi esitellä eri ammatteja monipuolisesti, siihen ei välttämättä jää aikaa. Näin ei-perinteisille aloille kannustaminen jää lähinnä mahdollisuuksien pintapuoliseen esittelyyn (Lairio et al. 2001, 112-124; Raghavan 2009, 9).

Muita esteitä omalle sukupuolelle ei-tyypilliselle alalle hakeutumisessa voivat olla työnantajan asenteet, naisen ja miehen rooliin liittyvät kulttuuriset normit, haluttomuus olla erilainen, tunne siitä että ei hallitse valitsemaansa työtä, fyysiset rajoitteet, haluttomuus kilpailla vastakkaisen sukupuolen kanssa tai uralla etenemisen vaikeudet. Myös työmarkkinoiden rakenteelliset tekijät, kuten työllisyystilanne ja alan tulevaisuuden näkymät vaikuttavat nuorten uravalintoihin. Myös oppilaitosten sisäänpääsykriteereillä on merkitystä valintoja tehtäessä. Miesopiskelijat arvostavat ammatissa yleensä korkeaa statusta, ammatin tulevaisuuden näkymiä ja työn riippumattomuutta. Naisvaltaisten alojen tulevaisuuden näkymät ovat kuitenkin usein miesvaltaisia aloja heikompia. Lisäksi määräaikaiset ja osa-aikaiset työsuhteet ovat naisvaltaisilla aloilla yleisempiä. Naisvaltaisten alojen työsuhteiden laatu ja

työmarkkinatilanne saattavat osaltaan estää poikien hakeutumista näille aloille. Tytöt arvostavat usein uravalinnassaan enemmän työn sosiaalista luonnetta ja altruistisia palkkioita. Tämän vuoksi pelkästään miesvaltaisten alojen parempi työllisyystilanne ja työsuhteiden laatu eivät välttämättä riitä innostamaan tyttöjä hakeutumaan miesvaltaisille aloille. Tyttöjen sijoittuminen miesvaltaiseen ammattiin ei myöskään ole itsestään selvää. Erityisesti lukioreittiä edenneiden tyttöjen on vaikea toteuttaa miesten ammatteihin liittyviä suunnitelmiaan, koska koulutukseen sijoittuminen voi olla suunniteltua vaikeampaa (Lairio et al. 2001, 112-124).

Lairion, Nissilän, Puukarin ja Variksen (2001, 112-124) tutkimuksessa opinto-ohjaajalla oli tärkeä rooli ei-perinteisille aloille ohjaamisessa. Yleensä ohjaajat suhtautuivatkin myönteisesti ei-perinteisiin valintoihin. He pitivät usein tärkeänä sekä tyttöjen hakeutumista miesvaltaisille aloille että poikien suuntautumista naisvaltaisille aloille. He pyrkivät myös huomioimaan sukupuolistereotyyppiä sukupuolisensitiivisen ohjauksen periaatteiden mukaisesti, erityisesti tukiessaan epätyypillisestä alasta kiinnostunutta nuorta. Ohjaajat eivät kuitenkaan usein pyrkineet aktiivisesti lisäämään perinteisesti suuntautuneiden nuorten kiinnostusta ei-perinteisille aloille, vaan lähinnä tukivat nuoren omaa urasuunnitelmaa ja rohkaisivat sen toteuttamiseen. Tosin nuorilla saattoi olla joskus epärealistisia ammattitavoitteita, jotka voivat pohjautua esimerkiksi joihinkin muotiammatteihin. Jos ohjaaja koki nuoren valitseman ammatin olevan hänen kohdallaan hyvin epärealistinen, jäi hänen tehtäväkseen eri vaihtoehtojen esittely ja nuoren näkökulmien avartaminen. Tutkimuksessa ohjaajat kokivat tyttöjen tekevän poikia enemmän sukupuolelle ei-tyypillisiä valintoja. Ohjaus painottuikin useimmiten tyttöjen ei-perinteisten valintojen edistämiseen, ja myös ohjaajien esittämät toimenpideehdotukset koskivat lähinnä tyttöjen suuntaamista miesvaltaisille aloille.

Lairion, Nissilän, Puukarin ja Variksen (2001, 112-124) tutkimuksessa tuli kuitenkin esille tapoja, joilla ennakkokäsityksiä ja -asenteita epätyypillisistä aloista voidaan pyrkiä murtamaan. Esimerkiksi opinto-ohjauksen tunnilla analyttinen keskustelu ja informaatio ei-perinteisistä aloista voivat avartaa nuorten käsityksiä. Yksi tutkimuksen opinto-ohjaajista oli kyseenalaistanut vallitsevia käsityksiä mies- ja naisvaltaisista ammateista pohtimalla oppilaiden kanssa, miksi jokin ala on mies- tai naisvaltainen. Toinen opinto-ohjaaja oli puolestaan analysoinut oppilaiden kanssa työelämän muutoksia sekä miesvaltaisten ja naisvaltaisten alojen palkkaeroja. Asenteiden ja käsitysten muuttuminen vaatiikin myös kriittistä reflektointia. Myös

keskustelu sukupuoli- ja sen perusteista ohjattavien kanssa on hyödyllistä, koska nuoret tulevat tietoisiksi paitsi omista käsityksistään, myös muiden ajatuksista. Pohtimalla asioita syvällisesti yhdessä on mahdollista havaita tiedollisia ristiriitoja, joiden käsittely ja ratkaiseminen voi johtaa käsitysten muuttumiseen. Opinto-ohjauksen tunneilla voidaan myös jakaa tietoa epätyypillisistä aloista ja niiden edellyttämästä koulutuksesta. Tästä on hyötyä, koska usein eri ammatteihin liittyvät asenteet ovat yhteydessä siihen, kuinka paljon ihmisillä on niistä tietoa. Oppilailta, jotka tietävät paljon epätyypillisistä aloista sekä ammatteihin vaaditusta koulutuksesta ja palkoista, on näitä aloja kohtaan myönteisempi asenne. Pelkkä ammattien esittely opinto-ohjauksen tunneilla ei kuitenkaan välttämättä riitä synnyttämään riittävän syvää ymmärrystä työelämästä. Ongelmana voi myös olla se, että ammatit ovat osalle oppilaista perinteisiä ja osalle ei-perinteisiä. Ohjaajan tulisikin pyrkiä sukupuolineutraaliin ammatiesittelyyn, eli esimerkiksi välttämään tietoisesti puheissaan perinteistä ajattelua. Koska murrosikäiset nuoret ovat erityisen herkkiä ulkopuolisten mielipiteille, vaikuttavat myös aikuisten asenteet siihen, harkitseeko nuori ei-perinteistä uraa. Tärkeä vaikuttaja on myös vertaisryhmä. Sukupuolineutraaliuden huomioon ottamisella ja korostamalla molempien sukupuolten mahdollisuuksia toimia eri aloilla ohjaajat ja opettajat voivat edistää epätyypillisille aloille suuntautumista.

Ohjaaja voi edistää sukupuolten tasa-arvoa ja vaikuttaa nuorten asenteisiin myös monenlaisella yhteistyöllä. Muun muassa työelämäyhteistyö voi murtaa sukupuolirajoja. Esimerkiksi työelämään tutustumiset ja työharjoittelujaksot auttavat nuorta tutustumaan tiettyihin ammatteihin käytännössä ja näkemään, millaista työ todellisuudessa on. Työelämään tutustumisilla ja työharjoittelulla on myös vaikutusta sekä nuorten että työnantajien asenteisiin. Tosin esimerkiksi TET-toiminta vaatii muokkausta, mikäli sillä halutaan aidosti rohkaista sekä tyttöjä että poikia tutustumaan molempien sukupuolten ammatteihin. Jos nuori kuitenkin itse lähtee tutustumaan omalle sukupuolelleen epätyypilliseen ammattiin, auttaa TET-harjoittelu näkemään työn todellisen luonteen ja korjaamaan mahdollisia virheellisiä ennakkokäsityksiä. TET-harjoittelun lisäksi myös vierailut yrityksissä ja oppilaitoksissa ovat hyvä tapa tutustuttaa nuoria myös omalle sukupuolelleen epätyypillisiin aloihin. Toisaalta tällaiset vierailut tehdään usein isoissa ryhmissä, eikä syvällisiin ammatiesittelyihin jää välttämättä aikaa. Yritysvierailulla nuori kuitenkin näkee yrityksen tai laitoksen omin silmin ja pääsee parhaimmillaan tarkkailemaan autenttisia työolosuhteita. Joissain

tapauksissa nuori voi jopa päästä kokeilemaan itse työntekoa. Nuori pystyy vierailujen ansiosta suhteuttamaan omia käsityksiään todelliseen työtilanteeseen, jolloin hän voi liittää asiayhteydestä irralliset tiedot omiin kokemuksiinsa. Vierailujen järjestämistä saattaa kuitenkin rajoittaa ajan ja resurssien puute. Yritysmaailman lisäksi yhteistyötä tulisi luonnollisesti tehdä myös eri oppilaitosten välillä. Yhteistyötä voi olla esimerkiksi vanhempainiltojen ja esittelykäyntien muodossa. Erityisesti peruskoulun opinto-ohjaajien ja opettajien sekä toisen asteen opinto-ohjaajien ja opettajien yhteistyö on tärkeää. Lisäämällä verkostoyhteistyötä oppilaitosten välillä voidaan edistää tiedon kulkua ja myös vähentää ennakkoluuloja (Lairio et al. 2001, 112-124).

Verkostoyhteistyö yritysmaailman kanssa voi tietenkin toimia myös niin päin, että koulu vastaanottaa vierailijoita, jotka kertovat omasta yrityksestään tai ammatistaan. Näitä vierailuja on usein helpompi järjestää kuin oppilaiden vierailuja yrityksiin, mutta toisaalta kuva työstä saattaa jäädä pintapuolisemmaksi kuin aidossa ympäristössä. Nuorten rohkaisemisessa omalle sukupuolelle epätyypilliselle alalle vierailijat voivat olla tärkeässä roolissa: nuori voi peilata omaa valintaansa epätavallisessa ammatissa toimivaan aikuiseen, ja nähdä, ettei esimerkiksi naisen miesvaltaisella alalla toimiminen tarkoita esimerkiksi naisellisuuden häviämistä tai vähenemistä. Myös tarkka kuvaus työn sisällöstä ja vierailijan rohkaisu alalle hakeutumista kohtaan saattavat auttaa joitakin nuoria heidän epätavallisissa valinnoissaan (Lairio et al. 2001, 125-130).

Lairion, Nissilän, Puukarin ja Variksen (2001, 125-130) haastattelemat opinto-ohjaajat korostivat myös yhteistyön merkitystä vanhempien ja koko muun kouluyhteisön kanssa. Vanhemmilla voi olla ennakkoluuloja ei-perinteisiä aloja kohtaan, mikä voi vaikuttaa myös nuoren valintoihin. Heidän näkemyksiinsä voi pyrkiä vaikuttamaan esimerkiksi vanhempainilloissa tai henkilökohtaisissa keskusteluissa. Myös tiedon tarjoaminen perinteistä poikkeavista uramahdollisuuksista on hyödyllistä. Myös epätyypillisten alojen edustajien vierailut vanhempainilloissa voivat lieventää vanhempien mahdollisia ennakkoluuloja. Ohjauksen tehoa lisää myös, jos koko kouluyhteisö saadaan sitoutettua ohjaukselliseen ajatteluun. Tasa-arvosta kannattaa keskustella, mutta tarvitaan myös opettajien ja ohjaajien yhteistyötä. Ohjaajien ja opettajien yhteistyö on tärkeää myös ennakkoluulottomien ainevalintojen edistämisessä. Miesvaltaisille aloille hakeuduttaessa esimerkiksi matematiikan, kemian ja fysiikan osaaminen on tärkeää, kun taas osalla naisvaltaisista aloista saattaa tarvita esimerkiksi

käsityötaitoja. Jos näiden aineiden opettajat eivät tue nuorten itseluottamusta, vaikeuttavat he osaltaan työelämän sukupuolirajojen murtamista.

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä luvussa kerron tutkimuksen toteuttamisesta ja esittelen tutkimuskysymykset ja tutkimuksen tavoitteet. Kerron myös aineiston keruusta ja analyysistä sekä arvioin tutkimuksen luotettavuutta ja eettisyyttä.

3.1 Tutkimuskysymys ja tutkimuksen tavoite

Hyvä ohjaus on kaikille tasapuolista ja ottaa jokaisen ohjattavan huomioon yksilönä. Ohjattavan sukupuoli saattaa kuitenkin joskus olla asia, joka vaikuttaa jollakin tavalla ohjaajan suhtautumiseen tai hänen toimintaansa ohjaustilanteessa. Tyttöjä ja poikia saatetaan kohdella hieman eri lailla, ja usein tämä on tiedostamatonta ja kumpuaa jostakin syvemmältä, esimerkiksi yhteiskunnan sukupuolirooleista ja -normeista, siitä minkä ajatellaan yleisesti olevan tyypillistä tytöille ja tyypillistä pojille. Halusin tutkia asiaa ohjaajien näkökulmasta ja selvittää, pohtivatko he sukupuoleen liittyviä kysymyksiä arjen ohjaustyössään ja miten he kokevat ohjattavan sukupuolen vaikuttavan, vai vaikuttaako se lainkaan ohjaukseen.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on siis selvittää, vaikuttaako oppilaan sukupuoli hänen saamaansa ohjaukseen, ja jos vaikuttaa, millä tavoin ja miten sukupuolen vaikutus ilmenee. Tavoitteena on myös selvittää opinto-ohjaajien käsityksiä tytöistä ja pojista ohjattavina. Myös sukupuolisensitiivisen ohjauksen käsite on tärkeässä roolissa tutkimuksessa. Seuraavaksi esitän listattuna tämän tutkimuksen tärkeimmät tutkimuskysymykset.

Millaisia näkökulmia opinto-ohjaajilla on:

- *ohjattavan sukupuolen mahdollisesta vaikutuksesta heidän omaan suhtautumiseensa?*
- *ohjauksesta tyttöjen ja poikien kanssa ja siitä, millaisia ohjattavia tytöt ja pojat ovat?*

- *ohjattavista, jotka ovat hakeutuneet omalle sukupuolelleen epätyypilliselle alalle? Miten he ovat näissä tilanteissa ohjaajina toimineet?*
- *tasa-arvosta erilaisissa konteksteissa?*
- *sukupuolisensitiivisestä ohjauksesta?*

3.2 Teoriaohjaava laadullinen tutkimus ja kokemusten tutkiminen fenomenografian avulla

Metsämuurosen (2000, 9) mukaan laadullisella tutkimuksella tarkoitetaan kokonaista joukkoa erilaisia tulkinnallisia tutkimuskäytäntöjä. Kvalitatiivisen tutkimuksen tarkka määrittely on vaikeaa, koska sillä ei ole teoriaa eikä paradigmaa, joka olisi vain sen omaa. Kvalitatiivisella tutkimuksella ei myöskään ole täysin omia metodeja.

Laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus valitaan silloin, kun halutaan kuvata todellista elämää. Tutkittavaa kohdetta tai asiaa pyritään tutkimaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti, mutta ymmärretään myös, että täydellistä objektiivisuutta on mahdotonta saavuttaa, koska arvolähtökohdat ja se mitä tiedetään, vaikuttavat aina tutkijan taustalla. Laadullisessa tutkimuksessa on pikemminkin tavoitteena löytää ja paljastaa tosiasioita kuin todentaa jo olemassa olevia väittämiä. Muita laadulliselle tutkimukselle tyypillisiä piirteitä ovat ihmisten suosiminen tiedon keruun instrumentteina, induktiivisen analyysin käyttö, laadullisten metodien käyttö aineistonkeruussa, kohdejoukon tarkoituksenmukainen valinta, tutkimussuunnitelman muovautuminen tutkimuksen edetessä sekä tapausten käsittely ainutlaatuisina ja aineiston tulkinta sen mukaisesti (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 151-157). Myös tässä tutkimuksessa laadullinen tutkimus on luonnollinen valinta, koska mielenkiinto on ohjaajien omissa käsityksissä, joita halutaan löytää ja paljastaa.

Ihmisten suosiminen tiedon keruun instrumentteina tarkoittaa sitä, että tutkija luottaa ensisijaisesti omiin havaintoihinsa ja keskusteluihin tutkittavien kanssa kuin erilaisiin mittausvälineisiin. Induktiivisen analyysin käyttö puolestaan viittaa aineiston monitahoiseen ja yksityiskohtaiseen tarkasteluun. Laadullisten metodien käyttö mahdollistaa tutkittavien äänen esiin pääsemisen. Esimerkki laadullisesta metodista on erityyppiset haastattelut. Tutkimussuunnitelma muotoutuu tutkimuksen edetessä, koska laadullisen tutkimuksen täytyy olla joustava ja suunnitelmaa täytyy

voida muuttaa tarpeen vaatiessa matkan varrella. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 151-157). Myös tässä tutkimuksessa luotan omiin havaintoihini tutkijana ja keskusteluihin tutkittavien eli haastateltavien opinto-ohjaajien kanssa. Tavoitteena on saada haastateltavien ääni kuulumaan ja kuvata heidän käsityksiään tutkittavasta aiheesta.

Laadullisella tutkimuksella on siis aina prosessimainen luonne. Laadullinen tutkimus etenee avoimesti ja tutkimuksen vaiheet limittyvät osittain päällekkäin ja myös niiden järjestys voi muuttua ja vaihdella tutkimuksen edetessä. Tutkimuksen eri elementit, kuten tutkimustehtävä, teorianmuodostus, aineistonkeruu ja aineiston analyysi kehittyvät joustavasti tutkimuksen edetessä. Etenkin tutkimusongelma on yleensä tutkimuksen alussa täsmentymätön, mutta selkiytyy koko tutkimuksen ajan. Tutkimuksen kehittyessä tarkastelu voi kohdistua uusiin mielenkiinnon kohteisiin, mutta tällöin tulisi muistaa, että etukäteen suunnitellut johtoajatukset tulee kuitenkin säilyttää ja tutkimusta täytyy pystyä rajaamaan mielekkäisiin ongelmanasetteluihin. On myös luonnollista, että tutkijan oma tarkasteluperspektiivi rajaa laadullista aineistoa, ja aineisto välittyy lukijalle aina tutkijan tarkasteluperspektiiviin välityksellä. Jo tutkimustehtävää rajatessa tutkija siis ottaa eräällä lailla kantaa siihen, mikä on aineistosta esiin nouseva ydinsanoma, joka halutaan nostaa tarkastelun keskipisteeksi. Laadullisen tutkimuksen avoin lähestymistapa edellyttää siis myös tutkijalta joustavuutta ja valmiutta tutkimuksellisiin uudelleenlinjauksiin, mutta toisaalta rohkeutta rajata tutkimustehtävää ja fokusoida aineistoa tiettyihin teemoihin (Kiviniemi 2007, 70-85). Myös Barbour (2008, 31) nostaa esiin laadullisen tutkimuksen luonteen interaktiivisena prosessina. Hänen mukaansa tutkimussuunnitelma, tutkimuksen tekemisen työkalut ja jopa tutkimuskysymys kehittyvät tutkimuksen edetessä. Tämä mahdollistaa erilaisten hypoteesien tai selitysten testaamisen, joka on tyypillistä laadulliselle tutkimukselle.

Laadullisen tutkimuksen analyysillä voi olla erilaisia muotoja. Laadullinen analyysi voidaan jakaa aineistolähtöiseen, teoriaohjaavaan ja teorialähtöiseen. Tässä tutkimuksessa analyysi on teoriaohjaava. Teoriaohjaavassa analyysissä on teoreettisia kytkentöjä, mutta ne eivät pohjautu suoraan teoriaan. Analyysissä on tunnistettavissa aikaisemman tiedon vaikutus, mutta aikaisemman tiedon merkitys ei ole teoriaa testaava, vaan uusia ajatusuria aukova (Sarajärvi ja Tuomi 2009, 95-100).

Tämä tutkimus on luonteeltaan laadullinen, koska tavoitteena oli kartoittaa ohjaajien käsityksiä ohjattavan sukupuolen vaikutuksesta ohjaukseen. Aineistonkeruumetodiksi valitsin haastattelu, jotta ohjaajat pääsivät kertomaan omista käsityksistään mahdollisimman avoimesti. Tutkimus toteutettiin joustavasti ja monet asiat muuttuvat tutkimuksen edetessä, ja olin myös tutkijana valmistautunut joustamaan tutkimusprosessin edetessä. Tutkimussuunnitelma oli joustava ja eli tilanteen mukaan. Tutkimus on tyypiltään teoriaohjaavaa, koska teoria ohjasi jollakin tasolla esimerkiksi haastattelun teemoja, mutta haastattelut pyrittiin toteuttamaan niin, että haastateltava sai tuotua esiin omia käsityksiään ja kokemuksiaan mahdollisimman vapaasti. Analyysivaiheessa olin tutkijana myös avoin aineistosta mahdollisesti esiin nouseville uusille teemoille, vaikkei niitä olisi ollut mukana alkuperäisessä suunnitelmassa.

Tässä tutkimuksessa tutkin opinto-ohjaajien kokemuksia ja käsityksiä. Kokemuksia tutkivalta tutkijalta vaaditaan vuorovaikutustaitoja ja hänen täytyy olla aidosti kiinnostunut kohdehenkilöistä ja heidän kokemuksistaan ja pitää niitä tosina ja todellisina (Perttula 2008, 115-162). Lehtomaa (2008, 163-194) korostaa tutkijan roolia ihmettelijänä. Tutkijan täytyy kysyä, mitä ihminen on ja miten hänen sisäistä maailmaansa voi tutkia. Tutkijan oma ihmiskäsitys saa näkyä tutkimuksessa, koska se voidaan ymmärtää hänen vastauksenaan siihen, millainen olento ihminen on. Ihmiskäsitys näkyy läpi tutkimuksen: aineistonkeruutavan valitsemisessa, analysoinnissa ja kvyyssä ymmärtää tutkittava ilmiö kokonaisuutena.

Kokemuksia ja käsityksiä tutkiva fenomenografia on lähtöisin 1970-luvulta, jolloin Ference Marton tutki Göteborgin yliopistossa opiskelijoiden erilaisia käsityksiä oppimisesta. Oppimiskäsitysten lisäksi on tutkittu henkilöiden käsityksiä erilaisista asioista, kuten planeettojen liikkeistä ja sodan synnystä. Martonin mukaan on olemassa rajallinen määrä tapoja, joilla ihmiset kokevat, käsittävät ja ymmärtävät tiettyä ilmiötä. Fenomenografian avulla on tarkoitus löytää ja kuvata tätä ajattelutapojen eli käsitysten erilaisuutta (Metsämuuronen 2000, 22-24; Huusko & Paloniemi 2006, 162-163).

Metsämuuronen (2000, 22-24) sekä Huusko ja Paloniemi (2006, 162-173) kuvailevat tarkemmin fenomenografista tutkimusotetta. Fenomenografialla tarkoitetaan ilmiön kuvaamista tai ilmiöstä kirjoittamista. Fenomenografiassa tutkitaan sitä, miten maailma rakentuu ihmisten tietoisuudessa ja kiinnitetään erityistä huomiota ihmisten käsityksiin. Käsitys on ymmärrystä tietystä ilmiöstä sekä suhde yksilön ja ympäristön

välillä. Ihmisen ja ympäröivän maailman suhde ymmärretään non-dualistisena: yksilö ja maailma ovat sisäisesti yhteydessä toisiinsa. Ihmisten käsitykset samasta asiasta saattavat vaihdella hyvinkin paljon riippuen muun muassa iästä, kokemuksista, koulutustaustasta ja sukupuolesta. Käsitys on myös dynaaminen ilmiö, joten se saattaa muuttua. Fenomenografian kannalta katsottuna on olemassa vain yksi maailma, josta eri ihmiset muodostavat erilaisia käsityksiä. Tämä yksi maailma on samanaikaisesti sekä todellinen että koettu. Fenomenografinen tutkimusote oli myös tässä tutkimuksessa luonteva valinta, koska tutkimuksen kohteena ovat nimenomaan ohjaajien käsitykset.

Fenomenografisessa tutkimuksessa hyödynnetään erilaisia kirjalliseen muotoon saatettuja aineistoja, useimmiten erityyppisiä haastatteluja, kirjoitelmia tai kyselyitä. Tieteenfilosofialtaan fenomenografia muistuttaa konstruktivismia ja fenomenologiaa. Konstruoinnin sijaan fenomenografiassa kuitenkin käytetään termiä konstituointi, jolla tarkoitetaan käsitysten muodostumista ja sitä, millaisia ne ovat luonteeltaan. Yksilö rakentaa tulkintaa tilanteista aikaisempien käsitystensä, tietojensa ja kokemustensa pohjalta. Huolimatta näistä yhtymäkohdista konstruktivismiin tutkijat tekevät käsitteellisen eron fenomenografian ja konstruktivismin välille. Myös fenomenologiselle ajattelulle tyypillinen ihmisen ja maailman välinen non-dualistinen suhde, kokemuksellisuus, kontekstuaalisuus ja laadullisuus heijastuvat fenomenografiaan. Suurin ero fenomenologian ja fenomenografian välillä on kuitenkin siinä, että fenomenologiassa pyritään pääsemään yksilöiden käsitysten ja kokemusten kautta ilmiöihin itseensä, mutta fenomenografiassa keskitytään tutkimaan tutkittavien käsitysten eroavaisuuksia. Fenomenografisen tutkimusotteen tavoitteena on kuvailla, analysoida ja ymmärtää erilaisia käsityksiä arkipäivän ilmiöistä sekä käsitysten keskinäisistä suhteista. Fenomenologia on siis tieteenfilosofinen suuntaus, kun taas fenomenografia voidaan ymmärtää metodisena tutkimussuuntauksena ja lähestymistapana (Huusko & Paloniemi 2006, 162-164). Tässä tutkimuksessa on tarkoituksena tutkia sukupuolisensitiivistä ohjausta ilmiönä ja sitä, miten se rakentuu ihmisten eli ohjaajien tietoisuudessa ja millaisia käsityksiä heillä on aiheesta. Toisaalta tavoitteena on tuoda esille juuri käsitysten eroavaisuuksia.

Huuskon ja Paloniemen (2006, 164-166) mukaan fenomenografiassa tärkeitä ovat mikä- ja miten-näkökulmat. Mikä-näkökulmassa keskeisintä on sisällön tulkinta ja sen tavoitteena on saada esille yksilön käsitys tietystä aiheesta. Miten-näkökulmalla puolestaan viitataan käsitykseen ajatustoimintana eli ajatteluprosesseihin.

Näkökulmassa korostuu käsitysten rakenneulottuvuus. Mikä- ja miten-näkökulmia ei voida erottaa selkeästi toisistaan. Fenomenografiassa käytetään myös käsiteparia ensimmäisen ja toisen asteen näkökulmat. Näillä viitataan todellisuuden rakentumiseen sosiaalisesti ja konstruktivistisesti. Maailma ei esittäydy meille sellaisenaan, vaan sen suhteen kautta, mikä meillä on tähän maailmaan. Ymmärrämme siis asiat aina suhteessa johonkin. Fenomenografisessa tutkimuksessa ei tehdä todellisuutta koskevia väitelauseita, vaan tarkoituksena on kuvata ihmisten käsityksiä todellisuuden ilmiöistä. Fenomenografisen tutkimuksen tutkimuskohteen muodostavat siis erilaiset tavat, joilla ihmiset kokevat, käsittävät ja käsitteellistävät eri ilmiöitä. Fenomenografiassa myös hyväksytään se, että on olemassa yhteinen todellisuus, jonka kokeminen ja käsittäminen on yksilöllistä. Myös tässä tutkimuksessa tutkitaan haastateltavien yksilöllisiä käsityksiä sukupuolesta ja sukupuolisensitiivisyydestä ohjauksessa, jotka voivat erota hyvin paljon toisistaan, riippuen jokaisen haastateltavan omista kokemuksista ja käsityksistä sekä maailmankatsomuksesta.

Fenomenografisen aineiston analysoinnissa teoreettinen perehtyneisyys on tärkeää ja antaa valmiuksia suunnata ja toteuttaa aineiston hankintaa. Tutkijan omien käsitysten ja olettamusten tiedostaminen on tärkeää tutkimuksen suuntaamisessa, toteuttamisessa ja analysoinnissa. Tämä tarkoittaa sekä tutkijan tietoisuutta omista käsityksistään että avoimuutta tutkittavien käsityksille. Koska empiiristä tutkimusta ohjaa erityinen tiedonintressi, on tutkijan mahdotonta lähestyä aineistoa ilman ennako-oletuksia. Tällöin onkin tärkeintä tiedostaa ja tunnistaa nämä ennako-oletukset. Fenomenografisen tutkimuksen empiiristä aineistoa käsitellään kokonaisuutena, koska ilmiön osien luonne riippuu kokonaisuudesta. Tutkimuksessa ei siis keskitytä vastauksiin yksittäisinä tapauksina, vaan niistä muodostetaan analyysissä kokonaisuus. Aineiston analyysin tarkoituksena on löytää aineistosta sellaisia rakenteellisia eroja, jotka selventävät käsitysten suhdetta tutkittavaan ilmiöön (Huusko ja Paloniemi 2006, 166-169).

Metsämuurosen (2000, 23) mukaan fenomenografinen tutkimus etenee yleensä seuraavien vaiheiden mukaisesti:

1. Tutkija kiinnittää huomionsa asiaan tai käsitteeseen, josta näyttää esiintyvän hämmentävän erilaisia käsityksiä.

2. Tutkija perehtyy asiaan tai käsitteeseen teoreettisesti ja jäsentää alustavasti siihen liittyvät näkökohdat.
3. Tutkija haastattelee henkilöitä, jotka ilmaisevat erilaisia käsityksiään asiasta.
4. Tutkija luokittelee käsitykset niiden merkitysten perusteella. Erilaiset merkitykset pyritään selittämään kokoamalla niistä abstraktimpia merkitysluokkia.

Myös fenomenografialla on omat kehityskohteensa. Suljetussa tilanteessa syntyneet ajattelutoimintoja koskevat tulokset eivät välttämättä ole yleistettävissä käytännön ongelmanratkaisutilanteisiin. Käsitykset ovat myös kontekstisidonnaisia, joten esimerkiksi oppilaitos- tai yliopistokontekstissa opetetut käsitteet eivät välttämättä suoraan toimi käytännön työn kontekstissa. Tutkimuksissa ei myöskään välttämättä saavuteta tosiasiaa, että käsitykset todella muuttuvat. Tutkimuksissa saadaan siis käsityksistä vain poikittaisleikkaus. Lisäksi ihmisillä on aidosti erilaisia käsityksiä, ja on mahdotonta mitata, mikä käsityksistä on "oikea", "väärä" tai "kehittynein" (Metsämuuronen 2000, 22-24).

3.3 Aineiston keruu

Tutkimukseni on laadullinen tutkimus, ja luonteeltaan teoriaohjaava. Tutkimuksen aineisto kerättiin haastattelemalla yläkoulussa oppilaanohjaajina työskenteleviä henkilöitä. Haastattelu toteutettiin puolistrukturoituna teemahaastatteluna, jossa pyrittiin avoimuuteen ja siihen, että haastateltavat kertoisivat mahdollisimman rehellisesti omista kokemuksistaan ja käsityksistään.

Laadullinen tutkimusprosessi on eräänlainen tutkijan oppimisprosessi, jossa koko tutkimuksen ajan pyritään kasvattamaan tutkijan tietoisuutta tarkasteltavana olevasta ilmiöstä ja sitä ohjailevista tekijöistä. Tutkimusprosessin ja tutkimustehtävien muuntuessa myös aineistonkeruun ja tutkimusmenetelmien tulee mukautua tutkimusprosessin aikana tapahtuviin muutoksiin. Aineistonkeruun täytyy siis olla joustavaa, sillä sitä koskevia ratkaisuja ei ole välttämättä strukturoitu kovin tarkasti etukäteen ja aineistonkeruu saattaa tapahtua esimerkiksi pitkällä aikavälillä. Myös tässä

tutkimuksessa tutkimuskysymykset tarkentuivat tutkimuksen edetessä ja aineistonkeruu tapahtui melko pitkällä aikavälillä. Tosin aineistonkeruumetodi eli haastattelu oli suunniteltu etukäteen ja toteutettiin melko samanlaisena jokaisessa haastattelutilanteessa, mutta puolistrukturoitu teemahaastattelu jousti esimerkiksi kysymysten järjestyksen puolesta tilanteen mukaan (Kiviniemi 2007, 70-85).

3.3.1 Haastateltavat

Haastateltavat toimivat oppilaanohjaajina yläkouluissa ympäri Suomen. Haastattelut toteutettiin kevätlukukauden 2013 aikana kasvokkain tapahtuneina henkilökohtaisina haastatteluina. Haastattelutapana käytettiin puolistrukturoitua teemahaastattelua. Viiden haastateltavan joukossa oli sekä naisia että miehiä ja haastateltavat olivat eri-ikäisiä. Näin ollen heidän ohjaukokemuksensa vaihteli myös hyvin paljon, alle vuodesta yli kymmeneen vuoteen. Haastateltavat valittiin satunnaisesti ja heitä lähestyttiin ennen haastattelua yleensä sähköpostitse. Oheisesta taulukosta (taulukko 1) selviää perustietoja haastateltavista.

TAULUKKO 1 Haastateltavat tässä tutkimuksessa

Haastateltava	Sukupuoli	Ikä	Ohjaukokemus vuosina
1	nainen	44	5
2	nainen	37	2
3	nainen	32	Alle vuosi
4	mies	42	15
5	nainen	36	Alle vuosi

3.3.2 Puolistrukturoitu teemahaastattelu

Tutkimuksen aineistonkeruumetodinä päätin käyttää haastattelua, tarkemmin sanottuna puolistrukturoitua teemahaastattelua. Haastattelu oli luonteva valinta aineistonkeruumetodiksi, koska tässä laadullisessa tutkimuksessa halusin kartoittaa opinto-ohjaajien käsityksiä ja aitoja kokemuksia. Ruusuvuoren ja Tiittolan (2005, 9) mukaan haastattelusta on tullut ehkä kaikkein käytetyin tiedonkeruumenetelmä eri yhteiskuntaelämän aihealueilla. Arkielämän sosiaalisessa vuorovaikutuksessa

kysyminen nimittäin on paras tapa saada selville asioita. "Jos halutaan tietoa, on luontevaa kysyä." Eskolan ja Vastamäen (2007, 25-43) mukaan haastattelu on eräänlainen keskustelu, jossa pyritään vuorovaikutuksen avulla saamaan selville haastattelijaa kiinnostavat, tutkimuksen kannalta oleelliset asiat.

Haastattelun suurin etu on sen joustavuus. Haastattelija voi toistaa kysymyksen, oikaista väärinkäsityksiä, selventää ilmaisuja ja käydä keskustelua tiedonantajan eli haastateltavan kanssa. Tällaisia mahdollisuuksia ei ole esimerkiksi posti- tai Internetkyselyä tehtäessä. Joustavuutta korostavat myös kysymysten melko vapaa järjestys ja asetelma, jossa haastattelu ei ole tietokilpailu. Tärkeintä on saada mahdollisimman paljon tietoa tutkittavasta asiasta, ja tämän vuoksi kysymykset voi antaa haastattelijoille etukäteen, tai heidän tulisi ainakin saada tietää haastattelun aihe. Tällöin he voivat valmistautua haastatteluun etukäteen (Sarajärvi & Tuomi 2009, 73-80). Myös tässä tutkimuksessa kerroin haastattelun aiheen etukäteen haastateltaville, mutta suoria kysymyksiä en toimittanut heille. Ajattelin, että aiheen kertominen on tärkeää, jotta haastateltava voi pohtia teemaa etukäteen, mutta en halunnut hänen mieltävän valmiita vastauksia, koska tutkimusaihe oli kuitenkin henkilökohtainen, ja haastattelussa ohjaaja olisi saattanut helposti antaa sellaisia vastauksia kuin olettaa minun tutkijana hakevan, eikä vastata rehellisesti omien käsitystensä mukaan.

Erilaisia haastattelutyyppisiä on olemassa useita, ja niitä voidaan luokitella lähinnä sen mukaan, kuinka tiukasti kysymykset on etukäteen muotoiltu, ja kuinka tiukasti haastattelija ohjaa haastattelutilannetta. Strukturoitu tai standardisoitu haastattelu sisältää valmiit, kaikille haastateltaville samat kysymykset, jotka yleensä esitetään samassa järjestyksessä. Puolistrukturoitu tai standardoimaton haastattelu sisältää useimmiten kaikille haastateltaville samat kysymykset, mutta ei valmiita vastausvaihtoehtoja, vaan haastattelija saa vastata kysymyksiin omin sanoin. Muutenkin puolistrukturoitu haastattelu on muodoltaan vapaampi, ja esimerkiksi kysymysten järjestys voi vaihdella haastateltavasta riippuen. Sekä strukturoidussa että puolistrukturoidussa haastattelussa kysymysten etukäteen päättämällä pyritään siihen, ettei haastattelija vaikuta haastateltavan vastauksiin omilla mielipiteillään. Haastattelu voi olla myös strukturoimaton, niin sanottu avoin haastattelu, jolloin rakenne muotoutuu haastateltavan ehdoilla (Hirsjärvi & Hurme 2000, 43-47; Eskola & Vastamäki 2007, 25-43; Ruusuvuori & Tiittula 2005, 9-12). Tässä tutkimuksessa päädyin puolistrukturoituun haastatteluun, koska halusin kysyä kaikilta haastateltavilta samat kysymykset, jotka olin

luokitellut teemoittain. Halusin kuitenkin myös, että haastateltaville jää vapautta kertoa laajemminkin teemoihin liittyvistä aiheista. Myös kysymysten järjestys vaihteli haastattelusta toiseen, sillä haastateltava saattoi itse ottaa esille teeman, joka alkuperäisen suunnitelman mukaan olisi tullut haastattelussa vasta myöhemmin, mutta toki haastattelutilanteissa keskusteltiin siitä teemasta, joka tuntui luontevalta tai jonka haastateltava otti esille. Näin syntyi avoin ilmapiiri, jossa haastateltava sai kertoa asioita myös oman intuitionsa mukaan.

Hirsjärven ja Hurmeen (2000, 43-47), Eskolan ja Vastamäen (2007, 25-43) sekä Ruusuvuoren ja Tiittulan (2007, 25-43) mukaan haastatteluja voidaan luokitella myös sen mukaan, millaista tietoa niillä kerätään. Myös haastateltavien määrä voi vaihdella. On siis olemassa sekä yksilö- että ryhmähaastatteluja. Tässä tutkimuksessa aineisto kerättiin yksilöhaastattelujen avulla. Myös ryhmähaastattelu olisi ollut mahdollinen, mutta koska tutkimuksen tarkoituksena on selvittää ohjaajan henkilökohtaisia käsityksiä, ryhmätilanteessa poikkeavat näkemykset olisivat saattaneet jäädä kertomatta. Yksilöhaastattelu edesauttoi siis haastateltavan avoimuutta vastauksissa. Haastattelutyypiksi valittiin puolistrukturoitu haastattelu. Näin saatiin tietoa tietyistä teemoista, mutta haastateltavalle jäi vapaus kertoa aiheesta tarvittaessa myös tarkemmin ja kysymysten järjestystä saattoi muuttaa haastateltavan kertomuksen mukaan loogisemmaksi, sopimaan juuri hänen kerrontatapaansa.

Haastattelussa tiedonkeruumenetelmänä on sekä etuja että haittoja. Haastattelu on erittäin joustava tiedonkeruumenetelmä, joten se soveltuu moniin erilaisiin tutkimustarkoituksiin. Haastattelussa ollaan myös suorassa kielellisessä vuorovaikutuksessa haastateltavan kanssa, jolloin on mahdollista suunnata tiedonhankintaa itse tilanteessa ja saada esiin vastausten taustalla olevia motiiveja. Haastattelussa ihminen nähdään subjektina, joka on tutkimuksessa merkityksiä luova ja aktiivinen osapuoli. Haastattelun myötä on myös mahdollista sijoittaa haastateltavan puhe laajempaan kontekstiin ja haastattelussa on mahdollista selventää vastauksia ja syventää saatuja tietoja. Haastattelun haittoiksi voidaan laskea muun muassa haastattelijalta vaadittava taito ja kokemus, haastattelun aikaavievuus, mahdolliset virhelähteet, kustannukset ja haastatteluaineiston analysointi, tulkinta ja raportointi valmiin mallin puuttuessa. Tässä tutkimuksessa päädyin käyttämään haastattelua esimerkiksi kyselylomakkeen sijaan, koska katsoin aidon vuorovaikutuksen rohkaisevan haastateltavia kertomaan vapaammin ja avoimemmin omista kokemuksistaan ja

mielipiteistään, jotka ovat tutkijalle arvokasta materiaalia tutkimusta varten (Hirsjärvi & Hurme 2000, 34-35).

Teemahaastattelu on yksi puolistrukturoidun haastattelun tyyppi, ja siinä keskustelun aihepiirit on päätetty etukäteen, mutta kysymysten muoto ja järjestys ei ole tarkka. Kaikki etukäteen suunnitellut teemat tulisi käydä haastattelussa läpi, mutta niiden järjestys ja laajuus voi vaihdella haastattelusta toiseen. Teemahaastattelu etenee yksityiskohtaisten kysymysten sijaan siis tiettyjen keskeisten teemojen varassa ja tuo tutkittavien äänen kuuluviin. Teemahaastattelu ottaa huomioon se, että ihmisten tulkinnat asioista ja heidän asioille antamansa merkitykset ovat keskeisiä, samoin kuin se, että nämä merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa (Hirsjärvi & Hurme 2000, 44-48; Eskola & Vastamäki 2007, 25-43; Ruusuvuori & Tiittula 2005, 9-12). Tässä tutkimuksessa puolistrukturoitu teemahaastattelu antoi mahdollisuuden rajata hyvin laajaa aihetta tarkemmin tarkasteltaviin teemoihin, mutta jätti kuitenkin tilaa myös vapaammalle keskustelulle, jossa haastateltava sai kertoa avoimemmin omista kokemuksistaan ja toimintatavoistaan.

Metsämuurosen (2000, 42) mukaan puolistrukturoitu teemahaastattelu on hyvä vaihtoehto silloin, kun tutkimusaihe on arka tai intiimi tai kun tutkitaan tiedostettuja asioita: arvostuksia, ihanteita ja perusteluja. Tässä tutkimuksessa tavoitteena oli selvittää opinto-ohjaajien aitoja käsityksiä eri sukupuolten ohjaamisesta, joten puolistrukturoitu teemahaastattelu oli looginen valinta.

Puolistrukturoidun teemahaastattelun toteutus riippuu hyvin paljon myös tutkijasta itsestään. Joidenkin tutkijoiden on helpompi antaa haastattelijan muovata haastattelutilannetta kertomalla vapaasti ja vapaassa järjestyksessä käsityksiään, kun taas hieman kokemattomampi tutkija saattaa pitää tiukemmin kiinni ennalta suunnitelluista kysymyksistä ja niiden järjestyksestä. Kumpikin tyyli voi olla toimiva, kunhan haastattelijatunnistaa myös tapaukset, joissa haastateltava vastaakin kerralla useampaan kysymykseen. Tällöin kannattaa esittää tarkentavia lisäkysymyksiä, eikä noudattaa ennalta laadittua listaa tiukasti kysymällä uudelleen kysymys, johon haastateltava on jo antanut vastauksen vaikkapa sivulauseessa. Liian tiukka kysymysten ennalta määrätyn järjestyksen noudattaminen voi helposti antaa haastateltavalle kuvan, ettei häntä kuunnella, koska haastattelijatunnistaa palaa ikään kuin takaisin jo kerran käsiteltyihin kysymyksiin. Kaiken kaikkiaan puolistrukturoitu haastattelu on kuitenkin parhaimmillaan aineistonkeruun menetelmänä melko rento, sillä sen tulisi muistuttaa

keskustelua. Dialogisuus ja molemminpuolinen kuunteleminen onkin haastattelutilanteessa tärkeää (Barbour 2008, 119-121).

Ruusuvuoren ja Tiittulan (2005, 14-16) mukaan haastattelut kannattaa yleensä nauhoittaa. Niin tein myös tämän tutkimuksen kohdalla. Nauhoittaminen auttaa tutkijaa palaamaan tilanteeseen myöhemmin, eli toimii muistiapuna ja tulkintojen tarkistamisen välineenä. Nauhoituksen avulla myös haastattelutilanteen vuorovaikutuksen kulkua on helpompi tarkastella ja analysoida. Koska haastattelun raportointi on nauhoituksen ansiosta tarkempaa, myös tutkimuksen lukijat ja arvioijat saavat paremman kuvan tutkimuksesta.

Varsinaista analysointia varten nauhoitettu aineisto on saatettava kirjalliseen muotoon eli litteroitava. Litterointi toimii muistiapuna ja helpottaa tärkeiden yksityiskohtien havaitsemista aineistosta. Litteroinnin tarkkuus riippuu tutkimuskysymyksistä ja käytetystä tutkimusmetodista (Ruusuvuori & Tiittula, 2005, 16). Tässä tutkimuksessa haastattelun päätarkoituksena oli kerätä tietoa haastateltavilta, eikä niinkään tarkastella haastattelutilanteen vuorovaikutusta, joten suoriin litteroinnin keskittymällä sanoihin, enkä esimerkiksi äänenpainoihin, tauotuksiin tai intonaatioon, jotka kertovat enemmän kommunikaatiosta kuin varsinaisesti välitettävästä viestistä. Tein litteroinnin myös yleiskielellä, eli jätin pois kaikki puhekielisyydet ja mahdolliset murre sanat, koska tärkeintä tutkimuksessa oli haastateltavien välittämä viesti eikä esimerkiksi heidän puhetyylinsä. Murteen pois jättämällä koin myös suojaavani haastateltavien anonymiteettiä.

3.4. Aineiston analyysi: analyysitapana teemoittelu

Kun haastattelututkimuksen aineisto eli nauhoitetut haastattelut on litteroitu kirjalliseen muotoon, on vuorossa niiden analysointi. Sarajärvi ja Tuomi (2009, 69-70) painottavat, että analyysitapaa kannattaa pohtia jo ennen aineiston keruuta. Kun analyysitapa on harkittu ennalta, sitä voi käyttää ohjenuorana aineistoa kerätessä, esimerkiksi haastatteluja tehdessä ja niiden purkamista suunnitellessa. Hyvä suunnittelu estää tutkijaa joutumasta tilanteeseen, jossa hänellä on paljon aineistoa, mutta hän ei tiedä mitä tehdä sillä. Joskus voi myös käydä niin, että aineistonkeruun jälkeen huomataan, ettei aiotulla analyysimenetelmällä saadakaan aineistosta riittävästi irti. Myös tässä

kohtaa tutkimusta siis korostuu muun muassa Kiviniemen (2007, 81-83) kuvailema laadullisen tutkimuksen joustavuus.

Kiviniemen (2007, 80) mukaan laadullisessa tutkimuksessa aineiston analyysi on luonteeltaan toisaalta analyyttistä ja toisaalta synteettistä. Analyyttistä se on siinä mielessä, että aineistoa tulee jollakin tavalla luokitella ja jäsentää eri teema-alueisiin. Synteettisyydestä kertoo se, että keskeisintä on kuitenkin löytää temaattinen kokonaisrakenne, joka kannattaa koko aineistoa. Raportoinnissa tulee pyrkiä tarkasteltavien teemojen kokonaisvaltaiseen käsittelyyn, eli löytää keskeiset ydinkategoriat, jotka kuvaavat tutkittavaa kohdetta ja joiden varaan tutkimuksen analysointi voidaan rakentaa. Tutkijan tulisi siis löytää keskeisimmät käsitteet, joiden pohjalta aineistokokonaisuutta voidaan tarkastella ja mahdollisesti epäolennaista aineistoa voidaan karsia pois. Lisäksi laadullisen tutkimuksen kohdalla on tärkeää muistaa, että se on aina tutkijan henkilökohtainen konstruktio tutkittavasta ilmiöstä. Laadullinen tutkimus on siis luonteeltaan tulkinnallista. Myös Ruusuvuori, Nikander ja Hyvärinen (2010, 9-29) korostavat, etteivät aineiston purkaminen, lukeminen tai sen alustava koodaaminen ole analyttisesti neutraaleja vaan pohjautuvat tutkijan epistemologiselle ja ontologiselle esiyymmärrykselle siitä, millaisia ilmiöitä tekstimassa sisältää, mikä siinä on olennaisinta ja mihin analyysissa erityisesti keskitytään.

Laadullisen tutkimuksen aineiston analyysille on olemassa monia eri vaihtoehtoja, mutta tässä tutkimuksessa aineisto analysoitiin teemoittelemalla. Seuraavaksi kerron teemoittelusta sekä analyysin etenemisestä käytännössä.

Eskola (2007, 169-183) kuvailee laadullisen aineiston analyysin vaiheita seuraavasti: ensin teemahaastatteluaineisto järjestetään teemoittain, eli poimitaan jokaisesta vastauksesta teemaan liittyvä kohta. Tämä edellyttää tietenkin haastattelujen huolellista läpikäymistä, koska teemaan liittyvä vastaus ei aina välttämättä nouse selkeästi esiin aineistosta. Tässä vaiheessa aineisto siis ikään kuin järjestetään uudelleen. Teemoittamisen jälkeen seuraa varsinainen analyysivaihe. Tässä vaiheessa tutkija lukee aineistoa useampaan kertaan ja tekee siitä omat tulkintansa. Analyysin tehtävänä on tiivistää, järjestää ja jäsentää aineisto siten, että mitään oleellista ei jää pois. Tämän voi tehdä esimerkiksi tematisoimalla eli teemoittelemalla tai tyypittelemällä. Teemoittelussa aineisto pyritään nostamaan tutkimusongelmaa valaisevista teemoista esiin mielenkiintoisia sitaatteja tulkittaviksi. Tärkeimpien kohtien poimimisessa kannattaa myös miettiä, mitä haluaa tutkimuksessa painottaa; aineiston

mielenkiintoisimpia kohtia vai aineiston tasapuolista kuvaamista. Laadullisessa tutkimuksessa on yleensä kyse ensin mainitusta. Lopuksi analyysiä täytyy vielä täydentää viittauksilla aiempiin tutkimuksiin ja teorioihin ja kirjoittaa mahdollisesti useampia versioita. Toisaalta analyysi täytyy myös osata pitää napakkana, koska sitä on mahdollista käsitellä myös monesta eri näkökulmasta, jolloin sen johtoajatus katoaa helposti.

Eskolan ja Vastamäki (2007, 25-43) kuvailevat tarkemmin teemoittelua. Teemoittelua käytetään siis teemahaastattelun analysoinnissa ja se tarkoittaa aineiston jäsentämistä teemojen mukaisesti ja sitten sen pelkistämistä. Moilanen ja Räihä (2007, 55-56) korostavat, että teemojen avulla pyritään löytämään aineiston merkityksenantojen ydin. Teemoittelussa edetään siis yksityiskohtaisemmista huomioista kohti suurempia kokonaisuuksia. Teemoittelua voi lähteä tekemään myös tutkijan omien kysymysten kautta, jolloin tutkijan tehtäväksi ei tule teemojen etsiminen aineistosta, vaan tutkittavien antamien merkitysten löytäminen. Tuomi ja Sarajärvi (2009, 93) korostavatkin teemoittelun käytön helppoutta siinä tapauksessa, kun aineisto on kerätty teemahaastattelulla. Tällöin haastattelun teemoja voidaan käyttää suoraan apuna aineiston jäsennyksessä. Ruusuvuoren, Nikanderin ja Hyvärisen (2010, 9-29) mukaan pitää kuitenkin muistaa, etteivät haastateltavat kerro suoraan tutkimuksen tuloksia, ja tutkimuskysymysten tuleekin erota varsinaisista haastattelukysymyksistä. Haastattelukysymysten ja tutkimuskysymysten lisäksi tutkija tarvitsee siis myös analyttisiä kysymyksiä, joita hän esittää aineistolle.

Tässä tutkimuksessa aineiston analysoinnin ja teemoittelun apuna toimivat puolistrukturoidun teemahaastattelun etukäteen pohditut teemat, joita ovat sukupuoli käsitteenä, sukupuolten tasa-arvo, ohjattavan sukupuolen vaikutus ohjaajan suhtautumiseen ja ohjattavan sukupuolen vaikutus hänen tekemiinsä valintoihin sekä ohjaajan rooli valintatilanteessa. Aloitin aineiston analysoinnin lukemalla useamman kertaan läpi litteroimani haastattelut, tekemällä muistiinpanoja ja merkintöjä ja lopulta merkitsemällä eri teemoja värikoodeilla. Värikoodit auttoivat minua hahmottamaan haastattelujen rakennetta vielä tarkemmin jo valmiiden teemojen lisäksi. Taulukossa 2 on kuvattu esimerkein analyysin etenemistä, jossa teemoittelin yksityiskohtaisia suoria lainauksia ensin pelkistetyimmiksi ilmaisuiksi, edelleen alaluokiksi ja siitä laajemmiksi teemakokonaisuuksiksi.

TAULUKKO 2 Analyysin eteneminen

Suora lainaus	Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Teema
"Sukupuolenhan voi ajatella ihan fyysisistä ominaisuuksista, eli on ne pojan ja tytön tai miehen ja naisen sukupuoli, eli on ne tietyt fyysiset ominaisuudet, jotka luokittelee."	On kaksi sukupuolta, jotka määrittävät fyysisten ominaisuuksien perusteella.	Biologinen sukupuoli	Sukupuolen käsite
"No tytöt ehkä tarvitsevat vähän enemmän kuin pojat sellaista itsetunnon pönkittämistä ohjaustilanteessa. Tytöt herkemmin kuin pojat ovat sitä mieltä, että "en minä pärjää" tai "en minä osaa", vaikka siihen olisi ulkopuolisen ohjaajan silmin kaikki edellytykset ja mahdollisuudet. Itsetuntoasiat ovat sellaisia, jos nyt hakee eroja tyttöjen ja poikien välillä."	Tytöt tarvitsevat enemmän rohkaisua kuin pojat, koska heillä on heikompi itsetunto.	Tyttöjen ja poikien väliset erot	Tytöt ohjattavina
"Jotenkin minusta tuntuu, että se on aika sisäänrakennettua työssä ja pojissa, että se ohjaa, tai kun sanoin, että minulla on aika vähän kokemusta siitä, että valittaisiin sukupuolelle vieraampia aloja. Valtaosa minun oppilaistani tekee sellaisia valintoja, jotka ovat juuri tyypillisiä sille sukupuolelle."	Sukupuoli ohjaa valintoja. Enimmäkseen tehdään sukupuolelle tyypillisiä valintoja, ja se on sisäänrakennettua.	Tyypillisille aloille hakeutuminen	Sukupuolen vaikutus ohjattavan alavalintaan

3.5 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Laadullisen tutkimuksen raportoinnissa on monia eri vaihtoehtoja. Kiviniemen (2007, 81-83) mukaan raportoinnissa laadullinen tutkimus ei välttämättä poikkea perinteisestä tutkimusraportin jäsenlogiikasta, jossa ensiksi paneudutaan johdantoon, teoriaan, tutkimusongelmiin ja tutkimuksen toteutukseen ja vasta sen jälkeen tarkastellaan tuloksia ja pohditaan niiden pohjalta tutkimusta yleisemmin. Toki laadullinen tutkimus voidaan myös raportoida paneutumalla aiheeseen aineistolähtöisesti antaen tilaa edellä mainitun kaltaiselle joustavuudelle ja avoimuudelle.

Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuuden määrittely ei ole aivan yksinkertaista, sillä laadullinen tutkimus koostuu useista erilaisista tutkimusperinteistä, joilla kaikilla on omat määritelmänsä tutkimuksen luotettavuudesta. Yleensä laadullisen tutkimuksen luotettavuutta kuitenkin tarkastellaan validiteetin ja reliabiliteetin kannalta. Validiteetilla tarkoitetaan sitä, onko tutkimuksessa tutkittu juuri sitä, mitä on luvattu, ja reliabiliteetti puolestaan liittyy tutkimustulosten toistettavuuteen. Tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa kiinnitetään yleensä huomiota tutkimuksen kohteen ja tarkoituksen valintaan, tutkijan omiin sitoumuksiin, aineiston keruuseen ja sen menetelmiin, tutkimuksen tiedonantajien eli tutkimushenkilöiden valintaan, tutkija-tiedonantaja-suhteeseen, tutkimuksen keston, aineiston analyysiin ja tutkimuksen raportointiin. Tutkijan on tärkeää pystyä perustelemaan näissä eri tutkimuksen vaiheissa tekemänsä valinnat ja ratkaisut (Tuomi & Sarajärvi 2009, 134-149).

Laadullisen tutkimuksen erityinen luonne vaikuttaa reliabiliteetin arvioimiseen. Laadullisessa tutkimuksessa tutkimuksen avoimuus ja prosessiluonteisuus saattavat vaikuttaa myös tutkimuksen luotettavuuden tarkasteluun. Aineistonkeruussa on yleensä vaihtelua, jota ei välttämättä hyväksytä perinteisen reliabiliteettinäkömyksen valossa. Siispä laadullisessa tutkimuksessa tuleekin korostaa aineistonkeruuseen liittyvän vaihtelun tiedostamista ja hallitsemista. Myös tutkijan omat näkemykset ja tulkinnat saattavat kehittyä tutkimusprosessin edetessä. Aineistonkeruuseen liittyvää vaihtelua ei siis oikeastaan voi pitää puutteena, vaan se liittyy luonnollisena osana tutkimuksen kehitysprosessiin. Toisaalta myös tutkittavaan ilmiöön saattaa liittyä omat muuntuvat ominaispiirteensä, joiden tarkastelu edellyttää tutkimusprosessin joustavaa muuntumista tutkimuskohteen mukaisesti. Tärkeää on kuitenkin tiedostaa, millaista

vaihtelua tutkimusprosessin edetessä tapahtuu ja tuoda tämä vaihtelu esille myös raportointivaiheessa, jolloin myös ulkopuoliset tulevat siitä tietoiseksi (Kiviniemi 2007, 81-83).

Tutkimuksen sisäinen johdonmukaisuus on yksi merkittävä hyvän tutkimuksen kriteeri. Tästä kertovat tutkimusraportissa esimerkiksi argumentaatio ja lähteiden käyttö. Tutkijan on tiedettävä mitä hän tekee. Toinen hyvälle tutkimukselle asetettava vaatimus on eettinen kestävyys, joka korostaa tutkimuksen laadukkuutta. Tutkimussuunnitelman on oltava laadukas, valitun tutkimusasetelman sopiva ja raportoinnin huolellisesti tehty. Hyvää tutkimusta ohjaa eettinen sitoutuneisuus. Tutkimusaiheen valinta ja tutkimuskohteen määrittely itsessään ovat jo eettisiä valintoja, ja muita tärkeitä eettisiä kysymyksiä tutkimuksen teossa ovat esimerkiksi tulosten sovelluttaminen sekä tiedonhankintaa ja tutkittavien suojaa koskevat normit. Etenkin tutkittaviin liittyvät kysymykset ovat tärkeitä, ja jokaiselle tutkittavalle tulisikin selvittää tarkkaan seuraavat asiat: 1) tutkimuksen tavoitteet, menetelmät ja mahdolliset riskit 2) tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuus (myös myöhemmän keskeyttämisen tai tietojen käytön kieltämisen mahdollisuus) ja 3) mistä tutkimuksessa on kyse. Lisäksi tutkijan on huolehdittava: 4) osallistujien oikeuksien ja hyvinvoinnin turvaamisesta, 5) luottamuksellisten, tutkimuksen aikana kerättyjen tietojen asianmukaisesta säilyttämisestä (tietoja ei luovuteta ulkopuolisille eikä niitä käytetä muuhun kuin luvattuun tarkoitukseen), 6) tutkittavien anonymiteetistä ja 7) omasta vastuuntuntoisuudestaan (tutkijan on noudatettava lupaamiaan sopimuksia ja tutkimuksen on oltava rehellistä) (Tuomi & Sarajärvi 2009, 125-133).

Barbour (2008, 81) sekä Ruusuvoori ja Tiittula (2005, 17-18) korostavat etenkin luotettavuuden ja anonymiteetin tärkeyttä laadullisessa tutkimuksessa. Esimerkiksi haastateltaville tulee kertoa totuudenmukaisesti haastattelun tarkoituksesta ja korostaa haastattelutilanteessa, että vastaukset käsitellään luottamuksellisesti ja anonymisti, eikä vastauksia käytetä muuhun kuin tutkimustarkoitukseen. Tällöin on myös suurempi mahdollisuus saada haastateltava vastaamaan rehellisesti. On myös tärkeää kertoa haastateltavalle, että hän voi ottaa tutkijaan yhteyttä jälkikäteen ja täydentää vastauksiaan tai mahdollisesti jopa perua osallistumisensa tutkimukseen. Tällöin vältetään tilanteilta, joissa haastateltava kokee mahdollisesti paljastaneensa liikaa tai tulleen jollakin tavalla "huijatuksi". Haastattelututkimuksen raportointivaiheessa tulee miettiä henkilöiden tunnistettavuuteen liittyviä kysymyksiä.

Anonymiteetin säilyttäminen ei aina tarkoita pelkästään nimen kertomatta jättämistä, vaan tutkijan täytyy myös pohtia tarkkaan, voiko jokin muu haastattelussa esille tullut asia paljastaa haastateltavan henkilöllisyyden tai antaa viitteitä siitä. Tällaisia seikkoja voivat olla esimerkiksi työpaikka, murre (voi tulla ilmi litteroidussa haastattelussa) tai jokin haastateltavan kertoma tapahtuma tai esimerkki.

Tämä tutkimus on teoriaohjaava, mutta raportoinnissa korostuvat teorialähtöisyyden ominaisuudet, sillä ennen aineistonkeruuta olin perehtynyt aiheeseen ja valinnut joitakin keskeisiä teemoja, joiden pohjalta myös aineistonkeruu eli haastattelut muotoutuivat. On siis loogista esitellä tämä aineistonkeruu suunnannut teoriaosuus ensin ja paneutua sitten aineistosta esille nousseisiin seikkoihin.

Tässä tutkimuksessa validiteetti toteutui mielestäni melko hyvin, sillä olin määritellyt tutkimuskysymykset etukäteen ja suunnitellut puolistrukturoidun temahaastattelun näiden tutkimuskysymysten pohjalta niin, että kysymykset olisivat mahdollisimman relevantteja. Tosin haastattelututkimuksessa ja varsinkin jonkin verran vapaamuotoisemmassa puolistrukturoidussa haastattelussa jokainen haastateltava ei välttämättä vastannut selkeästi kaikkiin esitettyihin kysymyksiin, mutta tällaisissa tilanteissa pyrin esittämään tarkentavia kysymyksiä, ja mielestäni sain jokaisesta haastattelusta hyvän kokonaisuuden. Tosin haastattelukysymysten koskiessa ohjaajan omaa suhtautumista, mielipiteitä ja toimintaa voi aina spekuloida sillä, vastaavatko haastateltavat kysymyksiin rehellisesti, vai vastaavatko he niin, kuin he olettavat haastattelijan odottavan. Tätä mahdollisuutta pyrin minimoimaan korostamalla haastattelutilanteessa hakevani nimenomaan rehellisiä mielipiteitä ja kokemuksia, ja käsitteleväni aineiston luottamuksellisesti, niin ettei yksittäistä vastaajaa voi tunnistaa vastauksista. Mielestäni onnistuinkin luomaan haastattelutilanteessa melko avoimen ja luottamuksellisen ilmapiirin. Myös eettisiä kysymyksiä pohdin tutkimuksessani tarkasti, ja informoin haastateltavia monipuolisesti tutkimuksen tarkoituksesta, aineistonkeruusta ja analysoinnista sekä tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuudesta. Validiteettiin voi toki hieman vaikuttaa tutkittavien pieni määrä; viisi haastateltavaa ei ole kovin paljon, mutta toisaalta koen saaneeni näistä viidestä haastattelusta riittävästi materiaali tutkiakseni ohjaajien suhtautumista tyttöihin ja poikiin. Tosin jos haastateltavien joukko olisi ollut laajempi, olisi eroja voinut tulla ilmi enemmän, joten vertailu ohjaajien mielipiteistä olisi ollut kattavampi.

Tutkimuksen reliabiliteetti on haastattelututkimuksen kohdalla hieman vaikea määriteltävä, mutta toisaalta olen kertonut tutkimuksessani avoimesti sen tavoitteet ja haastattelun teemat, ja selittänyt myös keskeiset aiheeseen liittyvät käsitteet kattavasti, joten samaa aihetta on helppo tutkia. Tyttöjen ja poikien ohjausta ja sukupuolisensitiivisyyttä on myös tutkittu runsaasti aiemmin (esim. Korhonen 1998; Lairio et al. 2001; Heikkinen, Juutilainen, Korhonen & Perttu 2007; Juutilainen 2003; Juutilainen 2007a; Juutilainen 2007b), joten siitä on runsaasti taustatietoa.

4 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tässä luvussa esitän tutkimuksen tulokset. Käsittelen erikseen seuraavat teemat: sukupuoli käsitteenä, tytöt ohjattavina opinto-ohjaajien näkökulmasta, pojat ohjattavina opinto-ohjaajien näkökulmasta, sukupuolten tasa-arvo ja sen toteutuminen eri konteksteissa, ohjattavan sukupuolen vaikutus ohjaustilanteeseen ja ohjaajan suhtautumiseen sekä ohjattavan sukupuolen vaikutus hänen valintoihinsa.

4.1 Sukupuoli opinto-ohjaajien haastatteluissa

Haastattelussa haastateltavaa pyydettiin kuvailemaan sukupuolta käsitteenä ja kertomaan, mistä sukupuoli heidän mielestään koostuu. Suurimmalle osalle haastateltavista kysymys oli ensin hiukan haastava, mutta kaikki mainitsivat ensimmäisenä sukupuolesta puhuttaessa fyysiset ja biologiset ominaisuudet. Archerin ja Lloydin (1985, 250-280) mukaan biologista sukupuolta pidetäänkin usein ensimmäisenä lähtökohdana sukupuolesta puhuttaessa, ja biologiset erot vain ovat ensimmäinen asia, millä ihmiset useimmiten määrittelevät sukupuolen käsitteen. Sukupuoli ymmärrettiin siis enimmäkseen biologisen sukupuolen näkökulmasta, mutta haastateltavat mainitsivat myös henkiset ominaisuudet ja sosiaaliseen sukupuoleen liitettäviä ominaisuuksia, kuten esimerkiksi maskuliinisuuden tai feminiinisuuden ja näihin piirteisiin liittyvän käyttäytymisen tai pukeutumisen. Haastatteluissa tuli kuitenkin ilmi selkeästi perusajatus siitä, että jako tyttöihin ja poikiin on itsestään selvä, eikä asiaa tule välttämättä mietittyä tietoisesti arkisissa ohjaustilanteissa.

Fyysiset ominaisuudet tulivat siis vahvasti esille puhuttaessa sukupuolesta.

Haastateltavat määrittivät sukupuolen seuraavasti:

Haastateltava 1: Minulle se on fyysinen ominaisuus. Minulle se on ihan fyysinen juttu, eli on joko tyttö tai poika. Ja se liittyy esimerkiksi sukupuolielimiin. - - Ja miten se sukupuoli ilmenee... En tiedä osaanko vastata tuohon. Pojat on vaan poikia ja tytöt on tyttöjä.

Haastateltava 2: Sukupuolenhan voi ajatella ihan fyysisistä ominaisuuksista, eli on ne pojan ja tytön tai miehen ja naisen sukupuoli, eli on ne tietyt fyysiset ominaisuudet, jotka luokittelee.

Haastateltava 3: Kai minä sen ajattelen, että mies ja nainen. - - Ja kyllä minä ajattelen sen vähän laajemmin, mutta kyllä tässä arjessa se tyttö-poika - asetelma on se hallitsevin.

Sukupuolesta puhuttaessa fyysisten ominaisuuksien lisäksi haastateltavat mainitsivat myös monia sosiaaliseen sukupuoleen liittyviä piirteitä ja heidän vastauksissaan oli nähtävissä pohdintaa biologisen ja sosiaalisen sukupuolen välillä, vaikka ensimmäisenä he luokittelivatkin sukupuolijaon biologisten ominaisuuksien mukaan.

Haastateltava 1: - - Eli en ajattele niin, että jos vaikka pojalla on naisellisia piirteitä, esimerkiksi eleitä tai ilmeitä tai puhetyyli, en ajattele häntä feminiinisessä mielessä. Eli hän on minulle kuitenkin poika. - - Tiedostan sen, että monissa poikaoppilaissa on naisellisia piirteitä tai tyttöoppilaissa sellaista ronskiutta, mutta en liitä sitä sukupuoleen, eli oppilas on minulle joko tyttö tai poika.

Haastateltava 2: - - Loppujen lopuksi tuntuu kuitenkin, ettei sillä sukupuolella ole juurikaan väliä. Selkeästi minullakin on sellaisia oppilaita, jotka eivät välttämättä pukeudu sen fyysisen sukupuolensa mukaisesti. yleisen käsityksen mukaan. Esimerkiksi sellaisia tyttöjä, jotka pukeutuvat todella... haluavatkin ehkä näyttää enemmän pojilta. En ole juurikaan sellaisiin poikiin törmännyt jotka olisivat kovin feminiinisiä.

Eräs haastateltavista korosti myös geenien ja ympäristön vaikutusta sukupuoleen ja sen muototututumiseen, mutta lisäksi hänen vastauksensa sisältää paljon sosiaalisen sukupuolen piirteitä:

Haastateltava 4: No näin prototyyppinä kyllä sukupuolilla on eroja. Ihan fyysisiä ja sitten varmaan ihan henkisiäkin ominaisuuksia. Esimerkiksi jos mietin tuttavaperheissä olevia pieniä lapsia, niin kyllä se kiinnostus nukkeihin ja lastenhoitoon on tytöillä geneeissä ja pojat sitten rassailevat pikkuautoja ja ampuvat pyssyllä. Voidaanhan me vanhemmat yrittää niitä kasvattaa niin kuin sukupuolettomasti, mutta minusta se on pölvästiä touhua, koska se on geneettistä, miehet on miehiä ja urokset on uroksia, ja sitä kautta se asennoituminen moneen asiaan on erilaista, se tulee geneeissä. Ei se huono asia minusta ole, että sukupuolten välillä on eroja - - .

Haastateltava mainitsee esimerkiksi henkiset ominaisuudet. Lisäksi hän korostaa myös sukupuolisensitiivisyyden ja sukupuolineutraaliuden eroa: sukupuolisensitiivisyydessä tunnustetaan ja hyväksytään, että sukupuolilla on eroja, ja tasa-arvoa edistetään

aktiivisesti, kun taas sukupuolineutraali ajattelu haluaa enemmänkin häivyttää erot sukupuolten väliltä ja esimerkiksi sukupuolineutraalissa kasvatuksessa lapsia pyritään kohtelemaan samalla tavalla huomioimatta heidän mahdollisia sukupuolelle tyypillisiä erojaan (Korhonen 1998, 15).

Jo haastattelun alkuvaiheessa kävi ilmi muutaman haastateltavan kohdalla heidän avoin suhtautumisensa sukupuoleen: sukupuolta ei tule mietittyä käytännön ohjaustyössä, koska jokaisella ohjattavalla on kuitenkin omat kysymyksensä ja ongelmansa ohjaustilanteeseen tullessa, eikä tällöin ohjattavan sukupuoli tunnu merkitykselliseltä asialta:

Haastateltava 2: Tietenkin on varmasti perinteisiä ajatusmalleja miehestä ja naisesta tai tytöstä ja pojasta, mutta minusta tuntuu, että olen omassa työssäni pyrkinyt pääsemään irti sellaisesta ajatustavasta, että tytöt tai pojat --.

Haastateltava 3: Ja jokainen ohjattava kohdataan aina yksilönä ja siinä hetkessä, eli en ajattele, että olisiko heillä jotain eroja.

Nämä ohjattavat kohtaavat siis ensisijaisesti yksilön erilaisine kysymyksineen ja haasteineen, kuin sukupuoleltaan joko tytön tai pojan.

4.2 Tytöt ohjattavina opinto-ohjaajien näkökulmasta

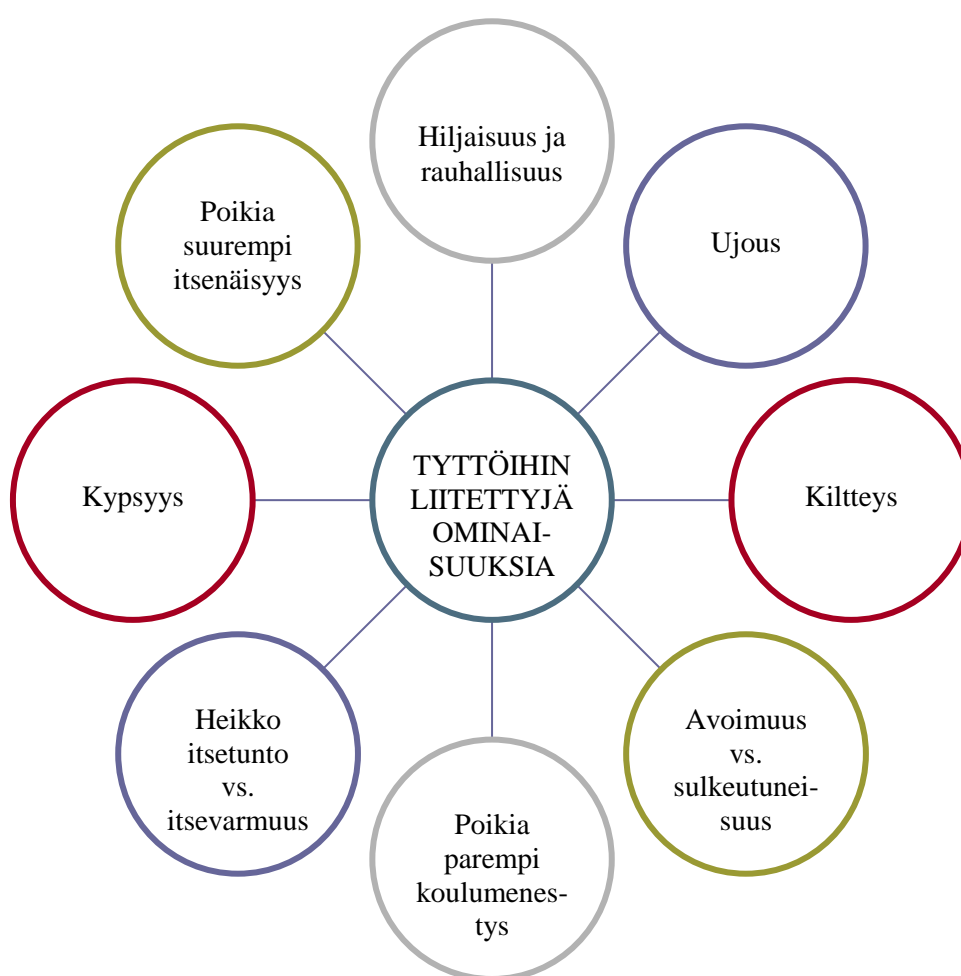
Tässä alaluvussa käsittelen aineistosta esiin nousseita seikkoja, kun haastateltavia pyydettiin kuvaamaan, millaisia tytöt heidän mielestään ovat ohjattavina. Kysymyksen tarkoituksena oli saada haastateltavat kuvailemaan tyttöjä ja selvittää, liittävätkö ohjaajat joitakin tiettyjä piirteitä tyttöihin ja heidän ohjaamiseensa. Toinen tärkeä kysymys oli myös, millaista ohjausta tytöt ohjaajien mielestä tarvitsevat.

Aluksi useampi haastateltavista pohti, ettei pysty kuvailemaan tyttöjä millään tietyllä tavalla, koska ohjattavat ovat yksilöitä. Tässä tuli siis ilmi se, miten haastateltavat ajattelevat useimmiten ohjattavaa ensin yksilönä, ennen kuin välttämättä edes kiinnittävät huomiota tämän sukupuoleen.

Haastateltava 1: Heitä on ihan laidasta laitaan. En voi mitään tiettyä stereokuva antaa.

Haastateltava 2: En tiedä pystynkö kuvailemaan heitä millään yhdellä tavalla, koska heitä on niin paljon erilaisia. - - En osaa sanoa sellaista yhtä tyypillistä, millainen tyttö on ohjattavana, koska heitä on niin paljon erilaisia.

Ensireaktiosta huolimatta haastatteluissa nousi kuitenkin esiin myös tiettyjä piirteitä, jotka ovat ohjaajien mielestä tyypillisiä juuri tytöille. Alla olevassa kuviossa on kuvattu ensin pelkistetysti keskeisimmät ominaisuudet, joita haastateltavat liittivät tyttöihin. Nämä ominaisuudet käydään läpi myös tarkemmin.

KUVIO 1 Haastatteluissa tyttöihin liitettyjä ominaisuuksia

Moni haastatelluista kuvaili tyttöjä rauhallisiksi, ainakin poikiin verrattuna. Toisaalta rauhallisuuden taakse voi myös kätkeytyä erilaisia ominaisuuksia: osa rauhallisista tytöistä on kuitenkin avoimia, ja he kertovat mielellään ohjaajalle omista asioistaan, kun taas osa rauhallisista tytöistä voi olla sulkeutuneempia, jolloin he eivät avaudu helposti, ja myös ohjaajan työ on tällöin haastavampaa. Myös ujous oli piirre, joka yhdistettiin helposti rauhallisiin ja hiljaisiin tyttöihin.

Haastateltava 2: On tyttöjä, jotka ovat hyvin avoimia ja kertovat itse hirveän helposti, mutta on tyttöjä, jotka eivät kerro oikeastaan yhtään mitään, hymähtelevät ja juuri ja juuri vastaavat kysymykseen.

Haastateltava 3: Ehkä joissakin tapauksissa on vaikeampi päästä perille... Eli eivät välttämättä kerro niin avoimesti vaikkapa harrastuksesta tai muusta sellaisesta, eli eivät lähde helposti kertomaan sitä tarinaa.

Haastateltava 4: En oikein osaa sanoa, onko heissä ohjattavina eroa, ne erot näkyvät sitten enemmän tuolla luokassa. Koska kaikki käyttäytyvät yleensä fiksusti kun kahden kesken jutellaan. Mutta yleisesti ohjaustilanteissa, joissa ollaan luokkatilanteessa, ryhmätilanteessa tai miksei pienryhmässäkin, niin tytöt ovat rauhallisempia, pojat villimpä.

Haastateltava 5: On sellaisia tyttöjä, jotka ovat todella ujoja eivätkä puhu mitään, heidän on tosi vaikea kuvailla omia mielipiteitä.

Mielenkiintoista oli myös se, miten näihin hiljaisiin ja rauhallisiin tyttöihin yhdistettiin helposti myös hyvä koulumenestys. Yleinen stereotypia hiljaisista ja rauhallisista sekä koulussa hyvin menestyvistä tytöistä (Haataja et al. 2005, 15-17) elää siis edelleen vahvana.

Haastateltava 1: Jos mietin esimerkiksi ysiluokkalaisiani, niin siellä on hiljaisia, kilttejä, koulussa loistavasti menestyviä, ehkä vähän näkymättömiä tyyppisiä. He eivät välttämättä tule tuntitilanteessa esiin muuta kuin sillä loistavalla osaamisellaan. Sitten on musaluokkalaisia, jotka ovat hyvin räiskyviä. Kaikki tykkäävät olla esillä ja tavoittelevat huomiota.

Tosin haastateltava 1 mainitsi myös "poikamaisesti" käyttäytyvät tytöt, jotka häiritsevät tuntitilanteessa ja vaativat ohjaajalta enemmän huomiota. Hän ei siis yleistänyt kaikkien tyttöjen olevan rauhallisia.

Haastateltava 1: Mutta jotenkin tuntuu myös, että tänä päivänä entistä enemmän on niitä tyttöjä, jotka ovat erittäin teräväkielisiä, ilkeitä, naljailevia, joiden käytösnumerot saattavat olla jo siellä kutosessa tai seiskassa, jotka eivät ehkä kunnioita opettajia. Ja jotenkin tuntuu, että jos tytön

kanssa joutuu esimerkiksi sanaharkkaan, niin voi olla, että se on laadultaan paljon ilkeämpi kuin poikien kanssa.

Haastateltavien vastaukset tukevat osittain stereotypiaa tyttöjen rauhallisuudesta, mutta toisaalta lähes kaikki haastateltavat mainitsivat, että rauhallisia ja avoimia tai sulkeutuneita on myös poikien joukossa. Nämä eivät siis varsinaisesti ole vain tyttöjen ominaisuuksia. Haastateltava 4:n vastauksessa tosin näkyy selkeästi yleinen vastakkainasettelu: tytöt ovat rauhallisempia kuin pojat, oli ohjaustilanne millainen tahansa. Haastateltava 1 puolestaan nostaa esille poikkeavamman näkemyksen: on myös huonosti käyttäytyviä tyttöjä, joiden kanssa kommunikointi voi olla haastavaa.

Tytöistä puhuttaessa moni haastateltavista mainitsi, että tytöillä on usein taipumusta vähätellä omaa osaamistaan ja kykyjään, ja monet heistä kaipaavat itseluottamuksen vahvistamista.

Haastateltava 2: No jos nyt jotain karkeita yleistyksiä mieltii, niin ehkä tytöt kaipaavat joissakin asioissa enemmän rohkaisua.

Haastateltava 4: No tytöt ehkä tarvitsevat vähän enemmän kuin pojat sellaista itsetunnon pönkittämistä ohjaustilanteessa. Tytöt herkemmin kuin pojat ovat sitä mieltä, että "en minä pärjää" tai "en minä osaa", vaikka siihen olisi ulkopuolisen ohjaajan silmin kaikki edellytykset ja mahdollisuudet. Itsetuntoasiat ovat sellaisia, jos nyt hakee eroja tyttöjen ja poikien välillä.

Tyttöjen heikompi itsetunto on huomionarvoinen asia, joka sisältää toisaalta monia ristiriitaisuuksia. Haastateltavat mainitsivat tyttöjä kuvaillessaan usein hyvän koulumenestyksen, ja poikiin verrattuna toisaalta suuremman rohkeuden tehdä päätöksiä ja valintoja. Mistä sitten johtuu tyttöjen huonompi itsetunto? Kenties tytöt kokevat ympäristön paineet ja vaatimukset kovempina ja saattavat vaatia myös itseltään enemmän. Lahelman (2009, 136-156) mukaan tyttöjen hyvää menestystä ei välttämättä aina osata arvostaa, ja pojista ollaan usein enemmän huolissaan. Tämä voi olla yksi selitys tyttöjen usein heikommalle itsetunnolle; tyttöjen ajatellaan usein automaattisesti pärjäävän hyvin, ja poikiin kiinnitetään enemmän huomiota.

Mielenkiintoista oli myös, että kaikki haastateltavat olivat yhtä mieltä siitä, että vaikka monet tytöt kaipaavat itseluottamuksen vahvistamista, he ovat silti poikiin verrattuna "valmiimpia" ja rohkeampia tekemään päätöksiä.

Haastateltava 1: Ehkä vaan se, että tytöt pystyvät selvemmin 15-16 vuoden iässä ratkaisemaan ja ajattelemaan omaa parastaan, mitä he haluavat. - - Tytöt

kypsyvät aikaisemmin ja pystyvät tekemään itsenäisempiä ratkaisuja nuorempana kuin pojat.

Haastateltava 2: Tytöt ehkä kuitenkin ovat rohkeampia ottamaan näitä askeleita, vaihtamaan paikkakuntaa tai lähtemään muualle.

Haastateltava 5: Sanoisin, että tytöt ovat itsevarmempia, pojat eivät ole niin itsevarmoja. Tytöt ottavat helpommin askeleita kuin pojat.

Syyksi tyttöjen poikia suurempaan rohkeuteen arveltiin muun muassa tyttöjen suurempaa kypsyä peruskoulun päättövaiheessa. Myös kodin tuki tuli esille monessa haastattelussa, mutta se mainittiin myös pojista puhuttaessa.

Haastateltava 1: Jotenkin tuntuu, että joillekin oppilaille on hyvin selkeää esimerkiksi ammatinvalinta tai jatko-opiskeluun liittyvät asiat, koska he varmaan saavat kotona tukea.

Haastateltava 2: Tytöt ovat vähän itsenäisempiä tai jopa vähän omatoimisempia tai uskaliaampia tekemään tietyllä tavalla oman näköisiä ratkaisuja. Eli uskaltavat lähteä kauemmaksikin. Mutta usein siellä on taustalla se, että joku on rohkaissut heitä, vaikka joku siellä kotona, että hei, voit lähteä kauemmaksikin.

Haastateltava 5: En tiedä... Mistä se voisi johtua... Olisiko se sitten naisten luonne, he ovat hieman rohkeampia. Mutta voi olla myös kasvatusta, se miten on saanut mallia ja tukea vanhemmilta.

Myös kavereiden vaikutusta pohdittiin useammassa haastattelussa. Tyttöjen kohdalla kaverit mainittiin usein, mutta toisaalta eräs haastateltava yhdisti kaverit voimakkaammin poikiin, koska pojat eivät ole tyttöihin verrattuna yhtä valmiita tekemään itsenäisiä päätöksiä. Kaverit saattavat olla positiivinen asia ja rohkaista nuorta, mutta vaikuttaa myös negatiivisesti sosiaalista painetta muodostamalla, tai jopa vaikuttamalla jatko-opintovalintoihin vain siksi, että tutusta kaveripiiristä irtautuminen tuntuu liian hankalalta ja nuori pelkää ehkä jäävänsä yksin.

Haastateltava 1: Ja valtaosa tyttöoppilaista haluaa keskustella niin että siinä tilanteessa on kaveri mukana, mutta on myös sellaisia, jotka haluavat ehdottomasti keskustella omista asioistaan ihan kahden kesken.

Haastateltava 1 on huomannut kavereiden vaikutuksen jo ohjauskeskusteluja järjestäessään, koska monet haluavat tulla ohjaukseen kaverin kanssa. Haastateltava 1 myös kertoi esimerkin työstä, johon kaverit vaikuttivat voimakkaasti yhteishakuvaiheessa. Yhdeksäsluokkalainen tyttö oli ollut pitkään osa tiivistä

musiikkiluokkayhteisöä, ja yhteishaussa hän empi itseään kiinnostavalle alalle lähtöä, koska tutulta luokalta ei ollut tulossa ketään samaan oppilaitokseen. Tytölle selvisi vasta useiden ohjauskeskustelujen myötä, miksi päätöksen tekeminen tuntui niin hankalalta:

Haastateltava 1: Hän tajusi, että se on johtunut siitä, ettei hän tavallaan haluaisi päästää tutuista ympyröistä ja kavereista irti. Eli kun hän on pitkittänyt päätöksentekoa, hän on tuntenut olevansa vielä osa sitä musiikkiluokkayhteisöä. Ja nyt kun hän osasi kertoa minulle, että se on liiketalous, mitä hän haluaa lähteä opiskelemaan, niin hän on samalla päästämässä irti niistä vanhoista kavereista, koska hän tietää, ettei heidän luokalta ole ketään sinne hakeutumassa, eli hän on ihan uuden edessä.

Myös Lairio, Nissilä, Puukari & Varis (2001, 117-120) ovat tutkineet vertaisryhmän eli kavereiden vaikutusta nuoren valintoihin. Sekä tyttöjen että poikien kohdalla vertaisryhmän asenteilla on vaikutusta nuoren valintoihin, ja nuori voi pelätä kavereiden mielipiteitä omista valinnoistaan. Lairion, Nissilän, Puukarin ja Variksen tutkimuksessa haastateltavien mukaan erityisesti tytöt olivat alttiita vertaisryhmän vaikutukselle.

Oman tutkimukseni haastatteluissa korostui kuitenkin myös tyttöjen itsenäisyys kavereista huolimatta:

Haastateltava 2: Joidenkin tyttöjen kohdalla kaveri merkitsee todella paljon, mutta minulla on sellainen tuntuma ja käsitys, että tytöt tekevät enemmän itsenäisiä päätöksiä, lähtevät toiselle paikkakunnalle lukioon huolimatta siitä, onko siellä yhden ainutta tuttua kaveria. Kyllä jotenkin koen, että tytöt uskaltavat ja ovat rohkeampia kuin pojat. Toki tässäkin on niitä yksilöllisiä eroja.

Haastateltava 5 nosti haastattelussa esille runsaasti kulttuurisia tekijöitä. Tytöistä puhuttaessa hän mainitsi eri kulttuurien ja uskontojen vaikutuksen naisten asemaan ja näin ollen myös nuoriin tyttöihin. Hän kertoi esimerkin, jossa nuori tyttö kertoi, ettei voinut lähteä opiskelemaan sosiaalialaa, koska isä oli kieltänyt tämän kulttuuriin ja uskontoon vedoten.

Haastateltava 5: Kuulin kerran kun yksi ulkomaalainen tyttö sanoi, että hänen kulttuurissaan, hän on muslimi, isä on kieltänyt lähtemästä sosiaalialalle. Ihmettelin, että minkä takia, että eikö hänen kulttuurissaan myös tarvita sellaista hoitoa, vai ovatko ne aina sukulaiset jotka hoitavat. Tyttö vain sanoi, ettei hän tiedä, että hänen uskontonsa mukaan ei vaan saa mennä tekemään sellaista työtä, esimerkiksi vanhustenhoitoa. Ihmettelin tuota, se oli minulle iso kysymysmerkki. Sitten oli toinen muslimityttö, mielestäni hän oli vielä somali. Hän sanoi, ettei hänen kulttuurissaan ole mitään sellaista. Toinen on somali, toinen on iraki, molemmat ovat muslimeja, eli sama uskonto. Ihmettelen sitä, sama uskonto mutta erilaiset arvot.

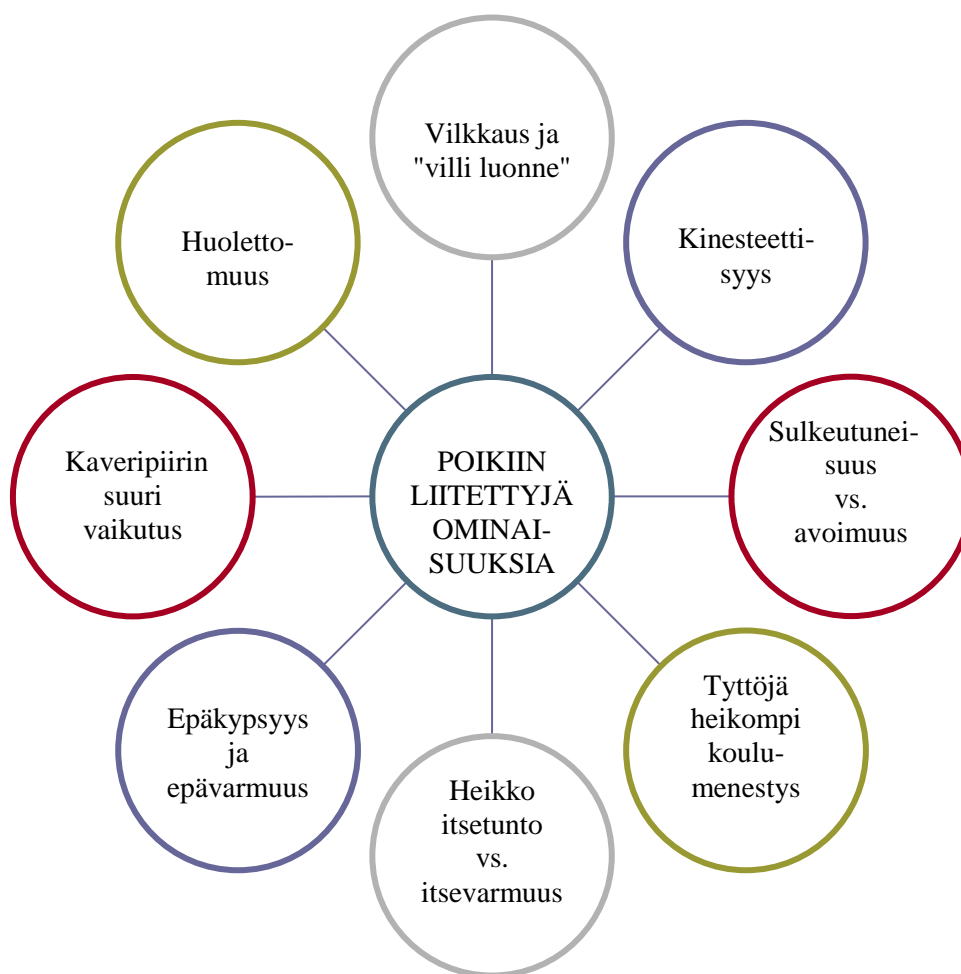
Kulttuuri ja uskonto voivat siis vaikuttaa radikaalistikin tyttöjen uravalintaan, sillä osa aloista voi olla niin sanotusti naisilta kiellettyjä, syystä tai toisesta. Poikien kohdalla rajoituksia on useimmiten kulttuurisista tai uskonnollisista syistä vähemmän.

Tyttöjä kuvailtiin siis haastatteluissa usein poikia rauhallisemmiksi, kypsemmiksi ja itsevarmimmiksi. Toisaalta tyttöjen ohjauksessa on kuitenkin haastateltavien mielestä tärkeää itsetunnon vahvistaminen ja vahvuuksiin keskittyminen. Tulokset ovat siis ristiriitaisia, eikä tyttöjä voi laittaa tiettyyn muottiin, vaan haastateltavien mielestä tytöt ovat keskenään erilaisia. Vaikka haastattelut osaltaan vahvistavat joitakin stereotyyppioita tytöistä, vaikuttaa ainakin haastateltujen ohjaajien toiminta sukupuolisensitiiviseltä, koska he pääosin tunnistavat tyttöihin liittyviä ennakoajatuksia ja piirteitä, mutta pyrkivät siitä huolimatta kohtaamaan jokaisen ohjattavan yksilönä.

Seuraavassa alaluvussa tarkastelen samaan tyyliin haastatteluissa ilmenneitä kuvauksia ja käsityksiä pojista.

4.3 Pojat ohjattavina opinto-ohjaajien näkökulmasta

Myöskään poikien kuvailu millään tietyillä, yhtenäisillä adjektiiveilla tai termeillä ei ollut haastateltaville helppoa tai luontaista. Myös pojista puhuttaessa nousi esille ajatus, ettei ohjaaja voi yleistää kaikkien poikien olevan tietynlaisia. Moni haastateltava alkoi kuitenkin verrata poikia tyttöihin ja tällöin eroja löytyi. Seuraavassa kuviossa on esitetty pelkistetysti yleisimmät poikiin liitetyt ominaisuudet, jotka käsitellään myös tarkemmin.

KUVIO 2 Haastatteluissa poikiin liitettyjä ominaisuuksia

Eräs haastateltava kuvaili poikia vilkkaampina ja kinesteettisempinä kuin tyttöjä:

Haastateltava 1: Pojat ovat enemmän kinesteettisiä tyyppisiä, joilla on hieman vaikeuksia, ei siis kaikilla, mutta osalla, pysyä pulpetissa hiljaa. Välillä pitää vähän nousta ja pyörähtää tai keskittyminen saattaa herpaantua tai on tyyppillistä että ulkona leikeissä riehutaan vähän enemmän, tai kiivetään puuhun ja tiputaan sieltä, ja ammutaan ikkuna rikki tai jotain. Se on sellaista tyyppillistä poikaenergiaa, mikä ehkä kuuluu siihen, sellaisia tyyppillisiä vilkkaampia, ei niin paikallaan pysyviä lapsia.

Myös toinen haastateltava oli samaa mieltä siitä, että tytöt ovat usein rauhallisempia ja pojat villimpiä. Hän otti esille myös hyvin yleisen "pojat ovat poikia" -ajatuksen, ja tiivistä sen seuraavasti:

Haastateltava 4: Kyllä edelleen on varmaan opettajillakin, että tytöiltä odotetaan asiallisempaa käytöstä kuin pojilta, varmaankin. Pojilla se sähläys ja häsläys kuuluu enemmän siihen poikana olemiseen ja saattaa olla, että me opettajatkin pidempään katsotaan sitä ennen kuin puututaan. En tiedä, mutta saattaisi olla. Tietysti itse pyrin olemaan tasapuolinen, mutta tällainen tulisi ensimmäisenä mieleen.

Tämä on melko yleinen käsitys ja myös luokkatilanteissa usein huomattavissa. Pojat ottavat herkemmin tilan haltuunsa ja saavat usein enemmän huomiota, kun tytöt puolestaan mielletään usein enemmän hiljaisiksi ahertajiksi. Stereotyyppiset käsitykset vaikuttavat helposti myös opettajien käsityksiin siitä, mikä on hyväksyttävää ja tyyppillistä käytöstä pojille ja tytöille (Haataja et al 2005, 15-27). Tämä monelle opettajalle ja ohjaajalle tuttu tilanne olisi varmasti myös reflektoinnin paikka. Usein käsitykset tai stereotypiat sukupuolten tietyyntyyppisestä käytöksestä elävät arjessa kuin huomaamatta, ja opettajan tai ohjaajan ensimmäinen askel kohti sukupuolisensitiivisyyttä onkin tunnistaa mahdolliset omat ennakkokäsityksensä. Tärkeä kysymys on, voivatko tasa-arvo ja sukupuolisensitiivisyys toteutua, jos toiselta sukupuolelta siedetään lähtökohtaisesti enemmän "häsläystä" ja toiselta puolestaan vaaditaan aina rauhallista ja asiallista käytöstä? Myös toinen haastateltavista puhui samasta asiasta ja pohti sukupuolen ja yksilöllisten piirteiden osuutta asiaan:

Haastateltava 3: Mutta kyllähän paljon puhutaan siitä, että pojat saavat huomattavasti enemmän tilaa, aikaa ja opettajan huomiota, ja kyllä se varmasti pitää paikkansa. Mutta miten sen sitten lähtisi rakentamaan niin, että kaikki saisivat tasapuolisesti aikaa? Vai voiko sellaista edes olla? Saako joku yksilö joka tapauksessa enemmän aikaa tietyllä luonteenpiirteellä tai ominaisuudella, onko sillä sitten tekemistä sukupuolen kanssa?

Haastateltava 4 pohti syytä poikien "villimpään" käytökseen, ja otti esille historialliset tekijät ja geneettisen perimän.

Haastateltava 4: Olen opon lisäksi myös historianopettaja ja katson tietysti maailmaa myös historianopettajan linssien läpi. Eli kyllä se tulee ihan sieltä luolamiesajoilta lähtien, eli urokset mahtaa ja niin pois päin. Ei se, että olemme parituhatta vuotta osanneet pukea vaatteet päälle, muuta sitä meidän geneettistä perimää, kyllä se sieltä evoluutiosta varmasti kumpuaa. Ja ne näkyvät sitten erilaisina käytöspiirteinä edelleen tänä päivänä.

Haastateltava 4:n näkökulma oli mielenkiintoinen ja muista haastatelluista poikkeava. Muut haastatellut eivät oikeastaan eritelleet syitä siihen, miksi pojat yleensä ovat

villimpiä, mutta haastateltava 4 otti hyvin nopeasti ja suorasukaisesti esille historianäkökulman ja geneettiset tekijät, jotka toki voivat vaikuttaa myös tänä päivänä poikien käytökseen.

Käsitykset poikien avoimuudesta ja ohjauksen luonteesta vaihtelivat haastateltavien kesken. Haastateltava 1 oli sitä mieltä, että tytöt kertovat avoimemmin asioistaan, kun taas pojat tulevat hieman vastahakoisesti ohjaukseen, eivätkä kerro niin helposti omista asioistaan. Haastateltava 3 puolestaan kertoi, että moni poika on tullut oma-aloitteisesti varaamaan ohjausaikoja ja heidän kanssaan on jossain määrin helpompi keskustella kuin tyttöjen. Haastateltava 5 taas kertoi tulevansa hyvin toimeen sekä tyttöjen että poikien kanssa, mutta tytöt saattavat olla hänen kanssaan rennompia.

Haastateltava 1: Ja ainakin omissa ohjattavissani huomaan sen, etteivät pojat avaa omaa elämäänsä samalla lailla kuin tytöt, ja sitten juuri se, että he haluavat tulla porukkana juttelemaan. Ja ehkä jotkut suhtautuvat aika vakavasti ohjauskeskusteluihin ja tulevat mielellään juttelemaan, mutta osa taas miettii, että onkohan tästä mitään hyötyä. Ja sitä ei oikeastaan tyttöjen keskuudessa ole lainkaan.

Haastateltava 3: Aluksi oli mielenkiintoista, että osa pojista otti helposti ohjausajan syksyllä, se oli aika yllättävää. Mutta en osaa sanoa, mikä heillä oli se yhdistävä tekijä, tai oliko heillä edes yhdistävää tekijää. Se oli mielenkiintoista, että myös pojat ottivat kontaktia. -- Voisin kuvitella, että minun olisi helpompi jutella poikien kanssa, koska heidän kanssaan voi jutella hieman reilummin ja avoimemmin, joko vastaavat tai eivät vastaa, mutta usein he lähtevät keskusteluun mukaan. -- Mutta ehkä alkutunnustelun jälkeen usein poikien kanssa on helpompi keskustella, tai ehkä keskustellaan enemmän siitä asiasta kuitenkin. Tai sitten reilusti asian vierestä.

Haastateltava 5: Yleensä hyväksyn pojat yhä hyvin ja aika helposti keskustelenkin poikien kanssa. Se on varmaan minusta kiinni, että pystynkö keskustelemaan kaikista asioista poikien kanssa. Kun itse olen avoin, niin se on aika helppoa. Asioista pitää keskustella, se on sillä selvä. Pojat tarvitsevat vähän enemmän sellaista... voi olla, että koska olen nainen, niin he tarvitsevat enemmän aikaa ja ymmärrystä.

Ohjaajan oma sukupuoli ei näytä vaikuttavan kanssakäymiseen ohjattavien kanssa, sillä kaikki edellä mainitut haastateltavat ovat naisia, mutta silti esimerkiksi haastateltava 3 kokee poikien kanssa keskustelun helpommaksi.

Haastateltava 5 nosti poikia kuvaillessaan esille kulttuurierot, koska hän työskentelee monikulttuurisessa koulussa. Hänen mukaansa poikia on sulkeutuneempia ja avoimempia, ja usein nimenomaan maahanmuuttajataustaiset ovat suomalaissyntyisiä avoimempia ja kertovat helpommin asioistaan.

Haastateltava 5: Yleisesti ulkomaalaiset pojat kertovat helposti asioista, kun taas suomalaiset pojat ovat vähän sulkeutuneempia.

Haastattelussa tuli tosin ilmi, että myös tytöissä on samantyyppisiä eroja, joten maahanmuuttajataustaisten ja suomalaissyntyisten eroja ei voi väittää olevan vain poikien kohdalla.

Vaikka tyttöjen kohdalla tuli selkeästi esille heikohko itsetunto ja ohjauksen kannustavuuden tarve, ilmeni se myös pojista puhuttaessa. Myös poikia kuvattiin epävarmoiksi. Haastatteluissa tuli ilmi myös poikien suurempi sosiaalinen paine kaveripiirin taholta. Tämä voi omalta osaltaan aiheuttaa epävarmuutta. Pojat ovat usein isommassa porukassa, ja osalle kaverisuhteet voivat olla todella tärkeitä. Jos kaveripiiristä tulee painostusta esimerkiksi jollekin tietylle opiskelualalle peruskoulun jälkeen, mutta nuoren omat ajatukset ovat toisen suuntaiset, voi valintojen tekeminen olla todella hämmentävää ja haastavaa. Tässä suhteessa oma tutkimukseni siis erosi Lairion, Nissilän, Puukarin & Variksen (2001, 117-120) tutkimuksesta, jossa haastateltavat mainitsivat useimmiten tyttöjen olevan poikiin verrattuna huolestuneempia omasta feminiinisyydestään ja vertaisryhmän asenteista esimerkiksi epätyyppilliselle alalle suunnattaessa. Omassa tutkimuksessani kaveripiirin vaikutusta nimenomaan poikiin pidettiin vahvempana.

Haastateltava 1: Eli ainakin nuo minun poikani ovat enemmän laumasieluja, eli tulevat mieluummin ohjaukseen yksin, kaksin, kolmin tai nelisin. Minua hieman pelottaa, että joidenkin poikaoppilaiden päätöksiin kaverit vaikuttavat enemmän kuin tyttöjen. Eli he kuuntelevat mitä kaverit ovat valitsemassa esimerkiksi jatko-opintopaikoiksi ja tekevät niitä omia päätöksiään myös siltä pohjalta, vaikka heillä ei se kyseinen linja olisikaan aivan kärkipäässä. - - Mutta joillakin pojilla on se, että tehdään sitä samaa, mitä kaverit tekevät, ja mennään sillä pohjalla.

Haastateltava 2: On sellaisia poikia, jotka ovat hyvin arkoja lähtemään muille paikkakunnille. -- Meilläkin on paljon poikia, jotka hakeutuvat paljon helpommin kaikista lähimpään ammattikouluun, eivätkä välttämättä edes harkitse muita vaihtoehtoja. -- Mutta pojat ovat jotenkin varovaisempia lähtemään muualle.

Haastateltava 2: Juuri äsken sanoin sitä, että tytöt tarvitsevat rohkaisua, mutta kyllä pojat tarvitsevat myös. En tiedä onko pojilla vähän enemmän sitä, että mennään kavereiden mukana tai vaikka joidenkin vähän vanhempien kavereiden mukana, jotka ovat jo jossakin tietyssä koulussa, ja nämä pojat ovat kuulleet sieltä, että tänne kannattaisi mennä, ja sitten he hakevat sinne ehkä vähän tämän kaverin ohjaamana. Eli he tarvitsisivat vähän niitä omia ajatuksia, omien päätösten tekemistä ja tutusta ja turvallisesta poikkeamista ja sellaista rohkaisua jollakin tapaa.

Haastateltava 1: Pojat ovat välitunti- tai luokkatilanteissa vielä yläasteellakin semmoisissa lösseissä ja liikkuvat kuin karjalauma. Suunnilleen kun yksi hölmöilee niin muut menevät perässä. Ja tavallaan jos haluaa olla erilainen, erottautua joukosta ja tehdä omia juttuja, niin se vaatii pojalta paljon enemmän munaa ja kanttia tehdä se, kuin tytöltä, esimerkiksi pukeutua erikoisesti tai olla erilainen nuori. -- Mutta he ehkä tekevätkin ne isot ratkaisut itsenäisesti, mutta sitten nämä jotka ovat siellä isossa joukossa, niin vähän seurailevat ja tekevät niitä päätöksiä muiden mukaan.

Joskus liiankin kiinteät kaverisuhteet voivat siis rajoittaa nuoren valintoja. Tässä yhteydessä haastatteluissa tuli usein ilmi poikien hitaampi kehittyminen ja kypsyminen. Tyttöjä kuvailtiin poikia kypsemmiksi. Poikien luonnetta kuvailtiin myös huolettomammaksi kuin tyttöjen, ja tämä saattaa osittain liittyä kehitysvaiheeseen. Tytöt ehkä ajattelevat usein asioita hieman pidemmällä tähtäimellä ja pohtivat tulevaisuutta ja siihen liittyviä valintoja. Joillekin tytöille tämä saattaa aiheuttaa ylimääräistä stressiä ja painetta. Pojat taas suhtautuvat asioihin usein rennommin, mikä on toisaalta ehkä hyvä asia, mutta toisaalta monelle pojalle myös haitaksi, koska he eivät välttämättä tällöin suhtaudu esimerkiksi yhteishakuun ja muihin suuriin päätöksiin tarpeeksi vakavasti.

Haastateltava 1: Olen sitä mieltä, että kaikki pojat eivät ymmärrä vielä yhdeksännellä luokallakaan, kuinka tärkeää on saada peruskoulusta sellainen paperi, jolla pääsee jatko-opintoihin. Jotkut ovat vielä niin lapsia, että he viettävät ysiluokan luokan perällä tuolilla keikkuen ja kavereiden kanssa keskustellen eikä opiskeluun panostaen. --

Haastateltava 3: Usein pojat kasvavat vähän myöhemmässä vaiheessa ja heräävät moneen asiaan ehkä vähän myöhemmin kuin tytöt, tai eivät tietenkään kaikki, niin jos koulussa laitetaan kirimään vasta yhdeksännellä luokalla, niin riittääkö se kaikille oppilaille, varsinkin pojille? Koska lukioonkin mennään pelkän keskiarvon perusteella tai ammatilliselle puolelle lasketaan pisteitä keskiarvon kanssa, niin kasin-ysin todistuksen perusteella, onko se riittävää? --

Nivelvaiheessa poikien mahdollinen kypsyttömyys voi siis tehdä heille suurta hallaa.

Haastateltava 1 nosti esille myös tyttöjen suuremman oma-aloitteisuuden poikiin verrattuna. Vaikka ohjauksessa ei pitäisi olla mitään hävettävää, pojat saattavat pitää sitä jollakin tavalla nolona tai jopa tarpeettomana. Haastateltava 1:n mukaan heille joutuu myös "markkinoimaan" ohjausta tyttöjä enemmän.

Haastateltava 1: Ehkä tytöt pyytävät ohjausta itse, mutta käsitykseni mukaan osalle pojista ohjausta pitää myydä ja tarjota erikseen ja ehkä joskus myös niin, etteivät muut välttämättä kuule, että tulet opon kanssa juttelemaan. Eli vähän mietitään myös, mitä kaverit sanovat jos menen juttelemaan opon luokse. Vaikka

nykyään siinä ei ole mitään hävettävää ja opon luo on ihan kiva tulla, ainakin sen takia että pääsee tunnilta pois, ellei minkään muun takia.

Tässäkin asiassa on siis nähtävissä kaveripiirin vaikutusta mahdollisen sosiaalisen paineen muodossa. Pojat saattavat ajatella enemmän sitä, mitä kaveripiiri sanoo ohjauksesta, kuin sitä, mitä hyötyä ohjauksesta voi heille itselleen olla.

Yhden haastateltavan mielestä pojat eroavat tytöistä ohjattavina siinä mielessä, että heissä on erilaisia ääripäitä enemmän.

Haastateltava 4: Pojissa ehkä sitä kirjoa on enemmän, ja niitä ääripäitä. Valtavan suurta ohjaustarvetta ja sitten näitä huippulahjakkuuksia. Tytöt ovat ehkä kokonaisuutena tasaisempia, kyllä niissäkin ääripäitä löytyy, mutta pojissa enemmän.

Muut haastateltavat eivät maininneet erityisen suurta vaihtelua nimenomaan poikien ominaisuutena, vaan mainitsivat yleisesti, että ohjattavien välillä voi olla suuria eroja. Onkin mielenkiintoista, että haastateltava 4 näkee ääripäät juuri pojille tyypillisenä ominaisuutena.

Myös poikien kohdalla nostettiin tärkeäksi tekijäksi koti, kotikasvatus ja vanhempien esimerkki, kun puhuttiin siitä, millaista ohjausta pojat tarvitsevat. Myös Lairio, Nissilä, Puukari & Varis (2001, 115-120) mainitsevat vanhemmat tärkeänä vaikuttajana nuorten tehdessä valintoja. Tosin he käsittelevät asiaa nostoen esiin vanhempien mahdolliset perinteiset ja ehkä jopa hieman negatiiviset näkemykset tietyistä aloista tai esimerkiksi epätyypilliselle alalle suuntaamisesta.

Haastateltava 4: Ohjauksen tarve on hirmuisen erilainen eri oppilailla. Ennen kaikkea kotitaustasta ja kotikasvatuksesta johtuen.

Jos nuori kuitenkin saa kotona tukea ja ohjausta ja hänen kanssaan keskustellaan nivelvaiheessa peruskoulun päättyessä, on hänen luonnollisesti helpompi tehdä myös tulevaisuuden valintoja. Monikulttuurisella tai maahanmuuttajanuorella koti ja kotikulttuuri voivat kuitenkin myös tuoda lisähaastetta valintojen tekemiseen. Aivan kuten maahanmuuttajatytöillä, myös maahanmuuttajapojilla saattaa siis olla tiettyjä rajoituksia ja ristiriitoja, jotka pitää ottaa huomioon heitä ohjattaessa.

Haastateltava 5: Ulkomaalaisilla pojilla on selkeästi se omakuva vähän hukassa, siksi koska he kasvavat eri kulttuuriympäristössä ja kotikulttuuri vaatii heiltä yhtä ja kasvatuskulttuuri toista, ja he elävät niiden ristiriidassa. Ja koska he ovat

poikia, he tietävät että koska ulkomaalaisessa kulttuurissa miehen pitää olla vahva, niin heidän pitäisi olla vahvoja, mutta samalla he kokevat itsensä heikoiksi. Koska kasvatuskulttuuri on hieman erilainen. Mielestäni siinä kuviossa on hirveä ristiriita. Voisi miettiä että mitä voisi tehdä, jotta heidän itsetuntonsa vahvistuisi ja he uskoisivat enemmän mahdollisuuksiinsa ulkomaalaisena täällä Suomessa.

Monikulttuurisuus tai maahanmuuttajatausta tuovat siis etenkin nuorelle itselleen lisähaastetta valintojen tekemiseen, mutta myös ohjaajan on hyvä tiedostaa eri kulttuurien vaatimukset ja yrittää tarvittaessa rohkaista nuorta, kuitenkin kunnioittaen myös kotikulttuurin vaatimuksia ja periaatteita. Poikien ohjauksesta puhuttaessa nousivat esiin myös rohkaisu ja itsetunnon vahvistaminen, kuten myös tytöillä, sekä hyvän ohjauksen peruseriaatteet eli riittävä aika ohjattavan kohtaamiseen, läsnäolo ja kuuntelemisen tärkeys.

Haastateltavat keksivät siis jonkin verran eroja tyttöjen ja poikien välillä, mutta hyvin paljon löytyi myös yhdistäviä tekijöitä. Osan mielestä tytöt ovat selkeästi poikia kypsempinä, mutta tarvitsevat kuitenkin rohkaisua ja itsetunnon vahvistamista. Osan mielestä taas pojat ovat melko rohkeita, mutta heille kaveripiiri on tärkeämpi, ja sen takia he kaipaavat ehkä tyttöjä enemmän rohkaisua itsenäisten päätösten tekemiseen. Osa haastateltavista totesi suoraan, ettei sukupuolen perusteella voi määrittää, millaista ohjausta joku tarvitsee, vaan jokaisen kohdalla ohjauksen tarvetta ja luonnetta tulee pohtia yksilöllisesti. Kodin ja kavereiden rooli sekä nuorten tunne-elämä ja sen vaikutukset ohjaukseen ja nuoren päätöksiin tulivat ilmi sekä tytöistä että pojista puhuttaessa.

4.4 Sukupuolten tasa-arvo opinto-ohjaajien näkökulmasta

Seuraavaksi käsittelemme haastateltavien käsityksiä sukupuolten tasa-arvosta ja sen toteutumisesta koulussa, jatko-opintovalinnoissa sekä työelämässä.

4.4.1 Sukupuolten tasa-arvo käsitteenä

Suurin osa haastateltavista määritteli sukupuolten tasa-arvon tarkoittavan tasapuolisia mahdollisuuksia sukupuolesta riippumatta.

Haastateltava 2: Ajattelen sen aika pitkälti sellaisena, että on tietyllä tavalla samanlaiset mahdollisuudet huolimatta siitä, oletko syntynyt tytöksi vai pojaksi. Esimerkiksi samanlaiset kouluttautumismahdollisuudet, kuten meillä Suomessa on loistava koulutussysteemi, mutta sen lisäksi se, että voit suuntautua alalle kuin alalle huolimatta siitä, oletko tyttö vai poika, jos olet oikeasti kiinnostunut siitä alasta ja jos sinulla on sinne taitoja. Ja tietenkin tasa-arvo on myös sitä, että voi olla sellainen kuin on. Sekin on mielestäni tasa-arvoa, että voit pukeutua tyttömäisesti tai poikamaisesti tai miten vaan, ja se on ihan jees. -- Sen vielä haluan sanoa, että koen, ettei kaikilla elämänaloilla välttämättä tarvitse olla niin, että kaikki tekevät kaikkea, vaan sellainen yleinen ajatus, että on samanlaiset mahdollisuudet.

Haastateltava 2 otti vastauksessaan esille tärkeitä seikkoja ja mainitsi myös koulutuksen. Myös viimeinen lause sisältää tärkeän ajatuksen: tasa-arvon ei välttämättä tarvitse mennä niin pitkälle, että kaikki tekevät kaikkea, vaan yleisesti pitäisi olla samanlaiset mahdollisuudet. Tässä alaluvussa tarkastellaan myöhemmin tarkemmin koulutusta ja tyttöjen ja poikien hakeutumista jatkokoulutukseen ja sukupuolen vaikutusta siihen. Ammatit ja koulutus tulivat esille myös muissa vastauksissa, kun haastateltavia pyydettiin määrittelemään, mitä tasa-arvo on:

Haastateltava 3: Esimerkiksi ammattien suhteen ollaan tasa-arvoisia ja koulutuksen myös. Ja mielestäni on yhteishakuvaiheessa hyvä, että se sukupuoli, jota on vähemmän, saa enemmän pisteitä. Mielestäni kaikissa ammateissa tarvitaan molempien sukupuolten edustajia, se tekee ympäristöstä paljon miellyttävämpää ja vivahteikkaampaa.

Haastateltava 4: No kyllä sukupuolten tasa-arvo mielestäni on yhdenvertaista kohtelua sukupuolesta riippumatta, ja toisaalta jos ajattelee tätä ohjausta, koulutusta ja työmaailmaa, niin sukupuolten tasa-arvo on yhtäläisiä mahdollisuuksia lähteä opiskelemaan ja yhtäläisiä mahdollisuuksia siirtyä työelämään mihin tehtävään hyvänsä ja yhtäläistä palkkaa samasta työstä, senhän nyt lakikin määrää.

Haastateltava 5 :n vastauksessa näkyy kulttuurin vaikutus ja hänen melko perinteinen käsityksensä tasa-arvosta. Hänen mukaansa miesten pitää olla vahvempia ja naisille eivät välttämättä sovi tietyt ammatit, joissa naisellisuus voi "kadota":

Haastateltava 5: Olen ulkomaalaisena myös tässä, niin minulla on aivan eri käsitys miesten ja naisten välisestä suhteesta. Eli mitä tarkoittaa sukupuolten tasa-arvo... Käsitän sen niin, että jokainen ihminen, jolla on tunteet ja auktoriteetti, tai ihminen, joka pyrkii johonkin, jokaisen tällaisen ihmisen tulisi saada kunnioitusta. Mutta miesten kuvio pitää kuitenkin olla vahvempi kuin naisten. Naiset ovat herkempiä kuin miehet ja käsittävät monet asiat yksilöllisemmin ja tiukemmin ja miehet vähän pinnallisemmin. Ja riippuu tietenkin hieman asiasta ja riippuu että pitääkö asia käsitellä pinnallisesti vai syvällisemmin. Mutta miehet ja naiset täydentävät toisiaan. Mutta se riippuu ammatista, eli vaikka puhutaan että nainen voi olla vaikka autoalalla, ja miksei voi ollakin, mutta se ei ole niin kaunista. Naisellisuus häviää. Naisen pitää mielestäni olla naisellinen ja miehen maskuliininen. Tasa-arvo pitää olla henkisesti, mutta fyysisesti mielestäni ei saa olla. Mutta se on vain minun mielipiteeni.

Tässäkin vastauksessa tosin tulee esille kiinteästi tasa-arvoon liittyvä käsite, eli kunnioitus. Naisten ja miesten välisestä suhteesta haastateltava kertoo oman mielipiteensä suuremmin kuin kukaan muu haastateltava. Hänen mielestään miesten pitää olla vahvempia kuin naisten ja naisten pitää olla naisellisia ja miesten puolestaan maskuliinisia. Fyysisen tasa-arvon puuttumisella hän ilmeisesti viittaa siihen, että hänen mielestään on niin sanottuja miesten ja naisten töitä, eikä naisten pitäisi tehdä fyysisesti liian raskaita töitä, vaan jättää ne miesten hoidettaviksi.

Kaikki haastateltavat olivat yhtä mieltä siitä, että sukupuolten tasa-arvo on tärkeä asia. Kaksi haastateltavista kommentoi asiaa seuraavasti:

Haastateltava 2: On se mielestäni tärkeä asia. Kyllä koen sen tärkeäksi.

Haastateltava 3: Kyllä minä sitä kannatan.

Sukupuolten tasa-arvoa kuvailtiin siis useimmiten yhdenvertaisina mahdollisuuksina sukupuolesta riippumatta, ja kummankin sukupuolen kunnioituksena. Tasa-arvoon liitettiin kiinteästi koulutus ja työelämä ja niissä tavoiteltavat yhtäläiset mahdollisuudet. Vastauksissa tulivat kuitenkin ilmi myös sukupuolten erot, mikä viittaa sukupuolisensitiiviseen ajatteluun: erot tunnistetaan ja tiedostetaan, eikä tasa-arvolla haeta näiden erojen täydellistä poistamista tai peittelyä, vaan ne ovat avoimesti tiedossa. Esimerkiksi erilaisten ammattien fyysiset vaatimukset ovat tosiasia, jolloin naisilla fyysisten ominaisuuksiensa vuoksi ei ole välttämättä samanlaisia mahdollisuuksia tehdä näitä töitä kuin miehillä. Haastateltavat toivoivat toisaalta myös eri aloille sekä nais- että miestyöntekijöitä, mikä osaltaan tietenkin edistää tasa-arvoa. Kulttuurierot voivat

vaikuttaa myös tasa-arvon käsitteeseen voimakkaasti, kuten haastateltava 5:n vastauksesta käy ilmi. Eri kulttuureissa ajatellaan tasa-arvosta eri tavoin, ja joissakin kulttuureissa ja joillakin yksilöillä käsitykset tasa-arvosta ja sukupuolten välisestä suhteesta voivat edelleen olla pohjoismaihin verrattuna hieman perinteisempiä.

Tasa-arvon toteutumisesta haastateltavat olivat montaa mieltä ja haastateltavia pyydettiin pohtimaan tasa-arvon toteutumista kolmessa eri kontekstissa: koulumaailmassa, jatko-opintoja suunniteltaessa ja valintoja tehdessä sekä työmaailmassa. Nämä kontekstit käsitellään seuraavaksi kukin omassa alaluvussaan.

4.4.2 Sukupuolten tasa-arvon toteutuminen koulussa

Sukupuolten tasa-arvon käsitteen määrittelemisen jälkeen haastateltavia pyydettiin erottelemaan, miten sukupuolten tasa-arvo heidän mielestään toteutuu. Ensimmäisenä kontekstina oli ohjauksen kannalta oleellinen ympäristö eli koulumaailma.

Osa haastateltavista oli sitä mieltä, että tasa-arvo toteutuu koulussa pääosin hyvin.

Haastateltava 2: Kyllä minä koen, että tasa-arvo koulussa toteutuu.

Haastateltava 4: Kyllä se minusta, jos mietin opettajuutta, niin kyllä se minusta toimii. Ainakin itse ajattelen niin, että pysyn olemaan puolueeton ja tasapuolinen sukupuolesta riippumatta. Ainakin toivon niin. Kyllä se ihan hyvin mielestäni koulussa toteutuu.

Haastateltava 5: Koulussa kaikki ovat mielestäni tasa-arvoisia. Opettaja käsittelee poikia ja tyttöjä ihan samalla tavalla mielestäni. Eivät he erottele siellä, onko tyttö vai poika. Tietenkin pojat ovat vähän villimpiä kuin tytöt, mutta yhtä lailla tytötkin voivat olla nykyään villimpiä kuin pojat. Mutta taas mennään persoonakysymyksiin.

Tätä näkemystä tukee myös Kiianmaan (2012, 39-40) tutkimus, jonka mukaan tasa-arvon koetaan toteutuvan koulussa hyvin tai ainakin melko hyvin. Toiset haastateltavat kuitenkin ottivat esille jo aiemmin tässä tutkimuksessa mainitut tyttöjen ja poikien luonne-erot ja poikien vilkkauksen verrattuna tyttöihin, kuten haastateltava 5 osittain omassa vastauksessaan. Moni tiedosti, että pojat ovat usein tyttöjä vilkkaampia, ja siitä seuraa usein se, että heille sallitaan enemmän levotonta käytöstä kuin tytöille, ja he saattavat myös saada tyttöjä enemmän huomiota. Osa haastatelluista jäi pohtimaan tätä

kysymystä pitkäksi aikaa, ja samalla myös omaa käytöstään; toiminko ohjaajana tiedostamattomasti niin, että vilkkaammat (yleensä pojat) saavat enemmän huomiota? Varsinkin haastateltava 3 pohti asiaa:

Haastateltava 3: Tämä on mielenkiintoinen kysymys, koska välttämättä itse ei huomaa omaa käytöstä siellä luokassa opettajana, että myönnän että varmasti unohdan helpommin hiljaisen oppilaan, olipa hän sitten tyttö tai poika. Tätä olen miettinyt. Minulle on käynyt niin, että hiljaisemmat oppilaat, jotka ovat varanneet ohjausaikaa, ovat tulleet myöhemmin. Eli ensin ovat aikaa tulleet varaamaan ne äänekkäämmät ja hiljaiset ovat tulleet vasta sen joukon jälkeen, eli he eivät hirveästi tee haloota itsestään. Mutta tässä on ollut myös sekä poikia että tyttöjä. Eli joko he ovat tulleet itse kysymään tai minä olen mennyt sopimaan. Mutta tätä on ollut havaittavissa molemmissa sukupuolissa.

Vastauksessaan haastateltava 3 tosin korostaa, että oppilaan hiljaisempi tai arempi luonne ei ole sukupuolisidonnaista, vaan näitä hiljaisempia, jotka eivät halua olla kovin paljon esillä, on sekä tytöissä että pojissa. Huomionarvoista on kuitenkin se, miten nämä hiljaisemmat oppilaat jättäytyvät esimerkin mukaisessa ohjauksajan varaamisessa joukon hännille ja vilkkaammat oppilaat hakeutuvat ensimmäiseksi ohjaukseen. Toisaalta, kaikki oppilaat luultavasti saavat ohjausta, mutta osa tarvitsee aloitteen ohjaajan puolelta.

Myös muissa haastatteluissa pureuduttiin ongelmaan poikien vilkkaudesta verrattuna tyttöihin ja sen perusteella heidän saamastaan suuremmasta huomiosta.

Haastateltava 1: No ei se tasa-arvo välttämättä toteudu koulumaailmassakaan. Varmaan itsekkin sallin pojille enemmän vilkkautta ja kaikenlaista sähläämistä ilman että puutun siihen, kuin esimerkiksi tytöille.

Perusteluina toiminnalleen haastateltava 1 esitti omat näkemyksensä siitä, millainen on tyttö ja millainen poika, eli pojat ovat hänen mielestään kinesteettisempiä kuin tytöt ja heille "häsläys" on luonteenomaisempaa kuin tytöille, ja siksi myös osittain hyväksyttävämpää. Tytöiltä taas odotetaan rauhallisuutta ja tarkkaavaisuutta enemmän kuin pojilta. Tällainen stereotyyppien mukainen jako saattaa valitettavan usein toteutua koulun arjessa (Haataja et al. 2005, 15-17).

Kahdessa haastattelussa tuli ilmi tarkempia esimerkkejä siitä, miten tyttöjen ja poikien kohtelu eroaa koulussa, ja millaisia erilaisia odotuksia heille asetetaan, ja miten stereotypiat vaikuttavat. Vaikka haastateltava 2 oli ensin todennut

tasa-arvon mielestään toteutuvan koulumaailmassa, ryhtyi hän pohtimaan, kohdellaanko tyttöjä ja poikia kuitenkin samalla tavalla:

Haastateltava 2: Tämä on mielestäni todella hyvä kysymys, koska koen, että tämä riippuu hirveän paljon opettajasta. Tämä on sellainen yksilöllinen juttu. Kyllä välillä tulee ihan oppilailta sellaisia juttuja, että he kokevat, että joku opettaja suosii poikia tai suosii tyttöjä tai on tietyllä tavalla asenteellinen. Kyllä sellaista kuulee oppilaiden suusta aika paljonkin välillä. Mutta ne ovat yksittäisiä tunteja tai yksittäiseen opettajaan kohdistuvia juttuja. Mutta en silti sanoisi että yleisesti meillä Suomessa ei tasa-arvo toteutuisi.

Tarkempia esimerkkejä kysyttäessä haastateltava 2 vastasi seuraavasti:

Haastateltava 2: Esimerkiksi ihan tällaisia kommentteja, että oppilaat ovat sanoneet että opettajilta ovat kuulleet, että ei tyttöjen kannata opetella näitä matematiikan asioita, koska he eivät tule näitä missään tarvitsemaan. Tai joillekin pojille on saatettu sanoa, että "kun et kuitenkaan tuota kieltä opiskele, niin ei sillä ole väliä". Mutta ihan yksittäisiä tapauksia.

Opettajat saattavat siis olla asenteellisia ja toistaa esimerkiksi stereotypiaa tyttöjen heikommasta matemaattisesta lahjakkuudesta ja poikien heikommasta kielellisestä lahjakkuudesta. Tällaiset esimerkit ovat tietenkin hälyttäviä, ja tämän tyyppistä suhtautumista saattaa opettajien keskuudessa olla enemmänkin. Myös Lahelma (2009, 136-156) on käsitellyt tätä kysymystä poikien ja tyttöjen koulumenestyksen eroista. Toisaalta PISA-tutkimusten valossa tyttöjen matemaattinen osaaminen on kuitenkin kehittynyt, kun taas poikien heikompi pärjääminen lukemisessa ja kirjoittamisessa pitää valitettavasti paikkansa (Andersson et al. 2013, 33-46). Opetuksen tulisi kuitenkin luonnollisesti olla tasa-arvoista ja kannustaa sekä tyttöjä että poikia tasapuolisesti matematiikassa ja kielissä, riippumatta heidän oppimistuloksistaan. Jos opettajalla on stereotyyppinen käsitys ja opetustapa, saattaa se pahimmillaan välittää oppilaalle viestin, jolla on suuri vaikutus hänen jatko-opintovalintoihinsa. Tällöin ohjaajalla on tärkeä rooli oppilaan kannustamisessa, kuten haastateltava 1 kuvailee:

Haastateltava 1: Mutta yritän myös kannustaa tyttöjä epätyypillisiin valintoihin, eli esimerkiksi pitkä matematiikka lukioon lähtevälle on todella hyvä valinta, koska teknisen puolen ovat auki ja tiedän että siellä on opiskelupaikkoja ja todella hyvät etenemismahdollisuudet, ja siellä sukupuoli ei välttämättä ole aina ratkaiseva tekijä.

Haastateltava 1 oli myös lähtökohtaisesti sitä mieltä, että tasa-arvo ei välttämättä toteudu koulumaailmassakaan kovin hyvin. Hänen vastauksena poikkesi selkeästi muista vastauksista:

Haastateltava 1: Olen sitä mieltä, että ei ole ihan tasa-arvoista. -- Ja jonkin verran myös oppitunneilla keskustellaan asiasta. -- Mutta olen sitä mieltä, että ei ole tasa-arvoista, vielä tänä päivänäkään 2000-luvulla.

Tasa-arvo koulumaailmassa ei siis ole itsestäänselvyys, vaikka suurin osa haastateltavista olikin sitä mieltä, että koulussa oppilaiden kohtelu on tasa-arvoista. Jälleen nousivat esille erot sukupuolten välillä ja poikien tyttöjä vilkkaampi luonne, sekä heidän tällä vilkkaudella saamansa suurempi huomio. Toki myös tytöt voivat olla vilkkaampia, mikä kävi ilmi esimerkiksi haastateltava 3:n vastauksesta. Haastatteluissa tuli kuitenkin selkeästi ilmi myös se, etteivät kaikki opettajat kohtele tyttöjä ja poikia tasa-arvoisesti. Tämä sai monet ohjaajat miettimään omaa toimintaansa ja pohtimaan, miten arjen ohjaustilanteissa toimii, ja edistääkö huomaamattaan stereotyyppioita ja sukupuolittavaa ohjausta ja opetusta. Ohjaajan onkin etenkin nivelvaiheessa tärkeää kannustaa oppilasta takertumatta sukupuolistereotyyppioihin ja niihin liittyviin käsityksiin tyttöjen ja poikien vahvuuksista ja kullekin sukupuolelle sopivista aloista. Seuraavassa alaluvussa käsitelläänkin tasa-arvoa jatko-opintovalinnoissa.

4.4.3 Sukupuolten tasa-arvon toteutuminen jatko-opintovalinnoissa

Pohtiessaan peruskoulun jälkeistä tulevaisuuttaan ja erilaisia jatko-opintomahdollisuuksia moni nuori on hämmentyneenä uusien haasteiden edessä. Tällöin on erityisen tärkeää, että ohjaaja ohjaa nuorta hänen omien vahvuksiensa löytämisessä sukupuolesta riippumatta. Seuraavaksi haastateltavia pyydettiin pohtimaan tasa-arvon toteutumista jatko-opintovalintoja tehdessä.

Myös jatko-opinnoista puhuttaessa nousi esiin huoli pojista, ja heidän kypsyystään tehdä tulevaisuutta koskevia päätöksiä. Useampi haastateltava kuvaili poikien olevan epäkypsempiä, ja he eivät välttämättä ymmärrä, että peruskoulun päättötodistuksella todella on merkitystä jatko-opintoihin haettaessa. Moni poika ei ymmärrä "ryhdistäytyä" opiskelun suhteen ajoissa, jos ollenkaan. Tosin näitä tapauksia on haastattelujen perusteella jonkin verran myös tytöissä, mutta enemmän tämä

liiallinen hetkessä eläminen ja epäkypsyys koettiin poikien ongelmaksi. Sama seikka lainauksineen todettiin aiemmin alaluvussa 4.3.

Eräs haastateltava piti ammatillisen puolen soveltuvuuskokeita hyvänä asiana nimenomaan pojille. Soveltuvuuskokeissa heikommatkin pojat pääsevät hänen mukaansa näyttämään osaamistaan, eivätkä ehkä paremmin koulussa menestyneet tytöt vie välttämättä suurinta osaa paikoista.

Haastateltava 1: Mielestäni ainakin tuolla meidän seudulla tänä keväänä on aika monelle, siis valtaosaan ammatillisen koulutuksen linjoista, pääsy- ja soveltuvuuskokeet. Ja mielestäni se on hyvä asia ajatellen tasa-arvoa. Nyt on saattanut olla sellainen tilanne esimerkiksi pintakäsittelyyn, että alan koulutuspaikat ovat vieneet sellaiset tytöt, jotka ovat menestyneet hyvin koulussa ja ovat sillä hyvällä todistuksella ja siitä saatavilla pisteillä vieneet paikat niiden tekijäpoikien edestä, jotka eivät ehkä ole kaikista parhaiten opiskeluissa pärjänneitä, mutta heillä olisi valtava motivaatio tehdä sitä työtä ja hyvät kädentaidot. Tällaiset opiskelijat ovat nyt jääneet opiskelupaikkojen ulkopuolelle. Mielestäni on loistava juttu, että nyt soveltuvuuskokeita on lähes jokaisella alalla, koska nyt ne vähän heikommatkin pojat pääsevät näyttämään sinne, kuinka loistavat, ja sillä omalla näyttämislään voivat saada koulutuspaikan. Minun mielestäni tämä uusi suuntaus edistää tasa-arvoa, nimenomaan sukupuolten tasa-arvoa.

Haastateltavan huoli pojista on varmasti aiheellinen, ja Lahelman (2009, 136-156) mukaan onkin totta, että poikien heikosta koulumenestyksestä ollaan huolissaan, koska sillä ajatellaan olevan suora vaikutus menestykseen jatko-opintoihin hakeuduttaessa ja myöhemmin työelämässä ja yhteiskunnassa. Pojille uhkana koetaan myös hyvin menestyvät tytöt. Useissa tutkimuksissa on kuitenkin nostettu esiin myös feministinen näkökulma ja huoli nimenomaan tyttöjen menestyksestä jatko-opinnoissa. Koulutuksen rakenteelliset tekijät itse asiassa tukevat miesten jatkokoulutukseen pääsemistä keskimäärin naisia heikommasta koulumenestyksestä huolimatta. Tytöt myös kilpailevat usein keskenään pääsystä naisvaltaisille aloille, joille on keskimäärin vaikeampi päästä kuin miesvaltaisille aloille. Miesten kohdalla myös parempi palkkaus tasoittaa tilannetta ja mahdollisen heikomman koulumenestyksen seurauksia. Jakku-Sihvonen, Koramo ja Kuusi (2009, 29-32) puolestaan nostavat esille yhteishaussa tasa-arvoon pyrkivän käytännön eli lisäpisteet omalle sukupuolelle epätyypilliselle alalle hakeuduttaessa. Tosin lisäpisteillä on yleensä loppujen lopuksi vain harvoin ratkaiseva vaikutus tiettyyn koulutukseen pääsemisessä, ja yleinen opintomenestys vaikuttaa enemmän tietylle alalle tai oppilaitokseen pääsemiseen.

Yksi haastateltavista oli puolestaan hyvin epävarma jatko-opintojen tasa-arvoisuudesta, ja pohti nimenomaan tyttöjen asemaa esimerkiksi miesvaltaiselle alalle hakeuduttaessa:

Haastateltava 2: Niin, toteutuuko se tasa-arvo sitten kuitenkaan... Onko jossakin valintakokeessa tilanteita, että siellä suosittaisiin tyttöjä tai suosittaisiin poikia? Tai jos sanotaan, että tyttö hakee vaikka ajoneuvoasentajaksi, ja sinne on pääsykoe, niin onko sellaista asennetta, että pärjäkö tuo täällä? Että uskalletaanko me ottaa tuota? En tiedä, en ole koskaan ollut tuollaisessa tilanteessa. Hirveän vaikea sanoa.

Esimerkin mukaisessa tilanteessa, eli omalle sukupuolelle epätyypilliselle alalle hakeuduttaessa haastetta riittää aina tavallista enemmän, ja hakijaan saattaa kohdistua stereotyyppisistä näkemyksistä aiheutuvia ennakkoluuloja. Brunilan, Heikkisen ja Hynnisen (2005, 28-29), sekä Lairion, Nissilän, Puukarin ja Variksen (2001, 112-130) mukaan epätyypilliselle alalle hakeutuva saattaa kohdata myös vähättelyä ja kiusaamista. Tasa-arvo riippuukin paljon siitä, ovatko oppilaitokset ja työnantajat valmiita vastaanottamaan toisen sukupuolen edustajan ja kohtelevaan häntä tasapuolisesti.

Yksi haastateltavista taas oli selkeästi sitä mieltä, että tasa-arvo toteutuu jatko-opintoja pohdittaessa, ja nimenomaan ohjauksen ansiosta. Hän otti esille opinto-ohjauksen ja ohjaajan tärkeän roolin siinä, että ohjaus olisi mahdollisimman tasapuolista, eikä ohjaaja ainakaan omilla mielipiteillään tai sanomisillaan vaikuttaisi nuoren valintoihin.

Haastateltava 4: En minä näe, että sukupuolella olisi siinä merkitystä. Me opot kuitenkin ohjaamme ja annamme päätöksentekovälineitä, ei se ole minusta hyvää ohjausta jos lähden jollekin sanomaan, minne pitää hakea. Enkä minä siinä näe, että sukupuolella on merkitystä. Että varmaan ne siinä taustalla olevat sukupuoliroolit ja muut vaikuttavat siihen, että tytöt esimerkiksi edelleen hakeutuvat sosiaali- ja terveystalalle ja näin, mutta toivottavasti minä en ainakaan ohjaajana siihen suuntaan ohjaa, että "mene tänne tai tuonne", että kyllähän se ohjaus pyritään tasapuolisesti osoittamaan.

Haastateltava 4:n vastauksessa kiteytyvät sukupuolisensitiivisen ohjauksen periaatteet: ohjaaja ei tuo liiaksi ilmi omia mielipiteitään, vaikka ne eroaisivat suurestikin ohjattavan mielipiteistä, vaan ohjaa tasapuolisesti. Myöskin taustalla vaikuttavat sukupuolitekijät otetaan huomioon, mutta niihin ei takerruta liikaa.

Ohjaajalla toki saattaa olla omia vahvoja mielipiteitä, mikä voi aiheuttaa ristiriitaisia tai hankalia tilanteita ohjauksessa. Haastateltava 5:n käsitykset sukupuolten tasa-arvosta jatko-opintovalinnoissa eroavat hieman muiden haastateltavien näkemyksistä. Hän on myös huomannut tyttöjen kiinnostuvan luonnostaan usein naisvaltaisista aloista ja poikien miesvaltaisista. Lisäksi hän kantaa huolta heikommin menestyvistä oppilaista, jotka hakeutuvat sinne, minne heillä on mahdollisuudet päästä heikosta koulumenestyksestä huolimatta, mutta eivät välttämättä ajattele alaa sen tarkemmin tai ole oikeasti kiinnostuneita siitä:

Haastateltava 5: Olen huomannut, että kyllä tytöt ovat viehättyneitä tyttöjen ammateista ja pojat poikien ammateista. Mutta jos puhun kymppiluokkalaisista tai sellaisista oppilaista, joilla on hieman huono keskiarvo eikä ole paljon mahdollisuuksia, niin he ovat valmiita uhrautumaan ja menemään jollekin alalle vain jotta saisivat mahdollisuuden. En tiedä missä päin siinä on tasa-arvoa, vai onko tasa-arvoa ollenkaan. Kun on vähän pakko vaan hakea johonkin, ja he eivät aina itse ymmärrä sitä asiaa. En tiedä kuinka hyvä asia se on, koska siinä tyttö menettää naisellisuutensa, koska hän yrittää olla fyysisesti ja voimiltaan samanlainen kuin pojat.

Haastateltava 5:n mielestä on siis hieman huolestuttavaa, että tytöt ajautuvat kenties heikon koulumenestyksen vuoksi myös miesvaltaisille aloille. Toisaalta hän hyväksyy myös epätyypillisemmät valinnat, vaikkei ehkä koekaan tasa-arvon toteutuvan niissä.

Haastateltava 5: Saa kokeilla kyllä, jokainen saa etsiä ja löytää oman itsensä. Mielestäni jokainen joka tekee valintoja, tekee ne valinnat oman arvomaailman mukaan. Jos tuntee itsensä hyväksi jossain, niin antaa mennä vaan, ei voi estää.

Tasa-arvosta jatko-opintovalinnoissa on siis monenlaisia käsityksiä. Osa tuntee tasa-arvon toteutuvan hyvin, osa taas huonosti. Valinta- ja soveltuvuuskokeita pidetään hyvänä asiana, sillä heikon koulumenestyksen omaavilla pojilla koetaan olevan heikommat mahdollisuudet myös jatko-opintoihin hakeuduttaessa. Toisaalta myös tyttöjen hakeutuminen miesvaltaisille aloille herättää huolta: hyväksytäänkö heidät ja miten helppoa hakeutuminen epätyypilliselle alalle on. Kaiken kaikkiaan ohjaajalla on tietenkin tärkeä rooli nuoren opastamisessa ja rohkaisemisessa.

4.4.4 Sukupuolten tasa-arvon toteutuminen työelämässä

Viimeisenä tasa-arvon kontekstina haastattelussa oli työelämä. Työelämässä mahdollinen epätasa-arvo näkyy ehkä selvimmin esimerkiksi eroina naisten ja miesten palkkauksessa.

Useassa haastattelussa nousi esille tietoisuus työelämän epätasa-arvoisuudesta:

Haastateltava 1: Olen sitä mieltä, että ei ole kyllä ihan tasa-arvoista. Se näkyy palkkauksessa, työtehtävien saannissa, etenemismahdollisuuksissa, kaikessa.

Etenkin palkkausta käsiteltiin jokaisessa haastattelussa, ja se koetaan osassa työpaikoista edelleen epätasa-arvoisena. Kuntasektorin nähtiin olevan tasa-arvoisempi, koska sen sisällä naiset ja miehet saavat samasta työstä samaa palkkaa. Osa haastateltavista ei kuitenkaan lähtenyt kommentoimaan työelämää muuten kuin omasta näkökulmastaan ja kokemuksestaan, eli opetusosalta, jossa tasa-arvo naisten ja miesten välillä toteutuu heidän mielestään hyvin.

Haastateltava 1: Kuntasektorilla luulen että tasa-arvo toteutuu aika hyvin. Sama palkka samasta työstä. Muuallahan en ole itse työskennellyt. Mutta...Ei se varmaan toteudu ihan samalla tavalla.

Haastateltava 2: Jaa-a... Toteutuu ja ei toteudu. Oman elämäni kohdalta jos ajattelen, niin en ole kokenut että minua olisi joskus syrjitty sen takia, että olen nainen, oman sukupuoleni takia, tai että olisin saanut jotenkin erilaista kohtelua sen takia, että olen nainen. -- Mutta kyllä palkkausasioissa edelleen tuntuu, että naisen euro on pienempi kuin miehen. Opetusalalla se ei mielestäni näy, koska meillä on työehtosopimuksen mukaiset palkat, ja ne on ihan samat riippumatta siitä, oletko mies vai nainen. Mutta en sitten tiedä, onko sellaisia aloja, joilla pystyy vähän sillä pärjällä vaikuttamaan. Kyllä epätasa-arvoa varmasti on jonkin verran.

Haastateltava 3: Tämä on tietysti mielenkiintoinen kysymys. Itse työskentelin kaupan alalla, ja siellähän on sama palkka tuntityötä tekeville tai esimiestyössä oleville, mutta tiedostan sen ja mielestäni on väärin, että miehet saavat joillakin aloilla naisia parempaa palkkaa ihan täysin samasta työstä. Siitä olen hyvinkin eri mieltä, että toteutuuko se ja milloin. Kannatan, että palkkauksessa otetaan huomioon, että samasta työstä tulisi sama palkka.

Haastateltava 4: Ehkä kompetenssini ei riitä muuhun työelämään kuin tähän koulumaailmaan, niin kyllä se tasa-arvo mielestäni täällä toteutuu ymmärtääkseni erittäin hyvin. Meillähän saadaan samasta työstä samaa palkkaa ja jos tulee

jotakin projekteja tai järjestämistä tai muuta, niin ei siinä koskaan mietitä sukupuolijakauman mukaan. -- Mutta kyllä sukupuolten välinen tasa-arvo on mielestäni toteutunut opetuslalla hyvin.

Haastateltava 5: Mutta jos puhutaan tasa-arvosta työssä ja palkoissa, esimerkiksi bisnesmaailmassa... Siellä naiset tekevät yhtä paljon töitä kuin miehet, eli tasa-arvo voi olla eri tavoin. Tietyissä ammateissa voi olla ihan hyvä tasa-arvo, kun taas toisissa ei.

Faktaa on edelleen se, että Suomessa työmarkkinat ovat hyvin vahvasti segregoituneet, eli jakautuneet niin sanottuihin miesten ja naisten ammatteihin. Tämä jako vaikuttaa palkkoihin, työsuhteen luonteeseen, työaikoihin, työn sisältöön ja vaikutusmahdollisuuksiin. Palkkaerot myös alojen sisällä voivat olla suuria, ja mies ja nainen voivat saada samassa työtehtävässä erisuuruista palkkaa (Perttu 2007, 3-4, Opetushallitus 2010).

Sukupuolten tasa-arvossa on tietenkin kyse myös muusta kuin pelkästä palkkauksesta. Eräs haastateltava mietti aiheellisesti tasa-arvoa työelämässä myös sen kautta, millaisia odotuksia ja ennako-oletuksia liitetään eri sukupuoliin, ja miten perinteiset sukupuoliroolit istuvat edelleen tiukassa joissakin työyhteisöissä:

Haastateltava 1: -- Ja ei se välttämättä ole pelkästään sukupuolesta kiinni, vaan ehkä myös tällaisista sisään ajetuista, opituista roolimalleista, siitä että minkälainen nainen on, miten odotetaan että hän käyttäytyy ja miten odotetaan että mies käyttäytyy. Onhan myös paljon esimerkkejä siitä, että on vaikka mies, ja odotetaan, että vaikkapa kouluyhteisössä hänestä tulisi ehdottomasti vaikka apulaisrehtori tai rehtori tai hän olisi tiiminvetäjä, niin ei se vaan kaikkien miesten luonteeseen tai habitukseen sovi. Enemmän mielestäni pitäisi miettiä henkilön pätevyyttä ja pystyvyyttä ja hänen ominaisuuksiaan kuin sitä fyysistä sukupuolta, onko hän nainen vai mies. Mutta valitettavasti todella monella alalla varmaan edelleen ajatellaan vain sitä fyysistä sukupuolta.

Haastateltava on oikeassa siinä, miten usein fyysisen sukupuolen perusteella oletetaan automaattisesti henkilön olevan tietynlainen ja soveltuvan tietynlaisiin tehtäviin. Nämä stereotyyppiset käsitykset miehistä ja naisista elävät edelleen monella työpaikalla. Myös Korvajärven (2010, 183-196) mukaan sukupuoleen liittyy edelleen jäsenyyksiä, jotka ovat pinttyneitä ja elävät sitkeästi. Näistä jäsenyyksistä sekä vakiintuneista ajattelumalleista ja mielikuvista seuraa sukupuolittuneita yhteiskunnan rakenteita, jotka muototutuvat ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa.

Jo aiemmin mainittu työmarkkinoiden segregoituminen eli niin sanotut miesten ja naisten alat, eli eri ammattialat, joilla suurin osa työntekijöistä on naisia tai

miehiä, puhuttivat myös haastateltavia. Vaikka opetuslalla tasa-arvon katsottiin toteutuvan hyvin, on opetusala kuitenkin melko naisvaltainen. Eräs haastateltava otti asian esille seuraavasti:

Haastateltava 4: -- Mutta kyllä sukupuolten välinen tasa-arvo on mielestäni opetuslalla toteutunut hyvin. Paitsi että tähän on hirveän naisvaltainen ala, eli ainakin kaksi kolmasosaa ellei kolme neljäsosaa - no, meillä kolme neljäsosaa opettajista - on naisia. Eli miehiä tarvittaisiin enemmän, koska kyllä pojat tarvitsevat sitä miehen mallia.

Myös haastateltava 3 kommentoi aiemmin sukupuolijakaumaa työyhteisössä, ja hänen mielestään on erittäin hyvä asia, jos työyhteisössä on molempien sukupuolien edustajia. Vaikka Korvajärven (2010, 183-196) mukaan työmarkkinoiden liiallinen segregatio on usein kaikista haitallisinta naisille, on opetusalan tapauksessa selvää, että ala hyötyisi sukupuolijakauman tasoittumisesta, ja miesten määrän lisääntyminen alalla tuskin olisi minkäänlainen uhka opetuslalla työskenteleville naisille. Toki myös oppilaille opetushenkilöstön sukupuolijakauman tasoittuminen olisi luultavasti positiivinen asia.

Tasa-arvoon työelämässä liittyy oleellisesti myös naisten asema ja vastuu perheen perustamisen yhteydessä ja lastenhoidossa. Eräs haastateltava otti tämän seikan esille puhuessaan työistä ja naisista ja heidän heikommasta asemastaan työmarkkinoilla.

Haastateltava 4: -- Eli tytöt edelleen hakeutuvat matalapalkka-aloille ja tietysti tämä perheenperustamiskuvio myös pudottaa sitä keskimääräistä ansiota.

Korhonen (1998, 50-52) ja Juutilainen (2007a, 7-8) käsittelevät tätä asiaa sukupuolisopimuksen käsitteessään, jonka mukaan miehet hoitavat enemmän julkista eli yhteiskunnan tuotannollisesta toiminnasta, ja naiset puolestaan yksityisen alueen reproduktiivisesta toiminnasta ja perheen hoitamisesta. Tämä on nykypäivänäkin yleinen toimintatapa, ja vaikuttaa siis selkeästi tasa-arvoon työelämässä.

Vaikka fyysiseen sukupuoleen ei pitäisi keskittyä liikaa, asettaa se kuitenkin luonnollisesti omat rajoitteensa täydellisen tasa-arvon toteutumiseksi työelämässä. Naiset ovat yleensä fysiikaltaan miehiä heikompia, eivätkä siis välttämättä kykene suoriutumaan kaikista samoista fyysisistä tehtävistä kuin miehet. Eräässä haastattelussa tämä tuli esille seuraavasti:

Haastateltava 5: Esimerkiksi rakennusalalla mies jaksaa kantaa enemmän ja kestää enemmän fyysistä rasitusta kuin nainen. Nainen ei jaksa niin paljoa, koska luonnollisesti elimistö ei ole luotu siihen, että nainen on voimakkaampi kuin mies. Uskoisin, että mies voi kantaa siellä enemmän kuin nainen. Mutta se ei tarkoita, etteikö nainen ole yhtä reipas. Jos mies jaksaa kerralla vaikka sata metriä kantaa sementtisäkkiä, niin naisen tarvitsee hieman jakaa sitä matkaa. Mutta silti nainen ei luovuta, vaan tekee.

Myös kulttuurierot vaikuttavat käsityksiin tasa-arvosta, ja siitä, pitäisikö työelämän tasa-arvon toteutua aina yksiselitteisesti. Monissa perinteisemmissä kulttuureissa mies on edelleen auktoriteetti ja naista vahvempi. Esimerkiksi bisnesmaailmassa tämä käsitys saattaa olla vielä vallalla.

Haastateltava 5: Mielestäni pitää miettiä, ovatko ne fyysiset voimat, joilla mitataan, vai älykkyydellä tai rohkeudella. Vaikkapa bisnesalalla monet naiset eivät voi menestyä samalla tavalla kuin miehet, koska monissa maissa mies on isompi auktoriteetti kuin nainen, ja jos vaikka pitää viedä jotakin bisnestä ulkomaille, niin mies voi auktoriteetillaan olla tavallaan arvokkaampi kuin nainen, ja saa silloin enemmän. Mielestäni se on rehellisesti näin.

Työelämässä on siis edelleen epätasa-arvoa, vaikka parempaan suuntaan on varmasti viime vuosina menty. Toisilla aloilla tasa-arvo toteutuu todella hyvin, kun taas joillain aloilla parantamisen varaa on. Haastateltavat suhtautuvat kuitenkin realistisesti tasa-arvoon työelämässä, ja ohjaajan onkin tärkeää paitsi kannustaa nuorta, myös kertoa tietyistä realiteeteista työelämään liittyen.

4.5 Ohjattavan sukupuolen vaikutus ohjaustilanteeseen ja ohjaajan suhtautumiseen

Tämän tutkimuksen tärkeänä tavoitteena on selvittää ohjaajien käsityksiä ohjattavan sukupuolesta ja sen mahdollisesta vaikutuksesta ohjaajan omaan suhtautumiseen. Seuraavaksi haastateltavilta kysyttiin, tuleeko heille mieleen tilannetta, jossa ohjattavan sukupuoli olisi vaikuttanut jollakin tavalla heidän omaan suhtautumiseensa.

Kaksi viidestä haastateltavasta oli heti alusta lähtien voimakkaasti sitä mieltä, että ohjattavan sukupuolella ei ole heille merkitystä, eikä sitä välttämättä tule edes ajateltua ohjaustilanteessa. Yksi haastatelluista oli hyvin epävarma, mutta totesi sellaisia tilanteita luultavasti joskus olleen. Kaksi haastateltavaa keksi puolestaan

esimerkkejä tilanteista, joissa ohjattavan sukupuoli on jollakin tavalla noussut merkitykselliseksi ja käynyt ohjaajan ajatuksissa. Nämä tilanteet ovat kuitenkin olleet yksittäisiä. Haastateltava 1:n mielestä ohjattavan sukupuolella ei ole merkitystä:

Haastateltava 1: Haluaisin ajatella, että sukupuolella ei ole merkitystä. Tavallaan kuitenkin, kuten äsken kerroin työstä, joka hakeutui autoalalle, niin kuitenkin haluaisin ajatella niin, että se on oppilaan valinta, eikä minulla ohjaajana ole oikeutta sanoa, ettet voi hakeutua tänne, koska se ei ole tyypillinen valinta sinun sukupuolellesi. En halua missään nimessä olla sellaisesta vastuussa. -- Jotenkin minusta tuntuu, että sukupuoli ei sinänsä ole ohjaustilanteissa sellainen mikä saattaa... -- Eli väittäisin edelleen ettei se siihen minun ohjaukseeni vaikuta.

Haastateltava 1 oli ehkä hieman epävarma siitä, vaikuttaako joissakin tilanteissa sukupuoli hänen suhtautumiseensa, koska asiaa on luultavasti vaikeaa tiedostaa arkipäivän tilanteissa, ellei pysähdy ajattelemaan sitä erikseen. Haastateltava kuitenkin oli loppujen lopuksi sitä mieltä, ettei ohjattavan sukupuolella ole merkitystä, eikä hän missään nimessä halua ohjata nuoria tietyille aloille vain sukupuolen perusteella. Myös haastateltava 5:n kanta kysymykseen oli selkeä:

Haastateltava 5: Ei sukupuoli mielestäni ole vaikuttanut mitenkään. -- Jotenkin asenteeni on sellainen, että hyväksyn kaikki. Varmaan jos tulee joku sellainen seinä, se on varmaan asennejuttu, jos huomaan, että tuo henkilö - näen hänet nimenomaan henkilönä, en poikana tai tyttöä - millaista tukea hän tarvitsee. Siinä mielessä yritän mennä eteenpäin ohjauksessa, mutta en erota mielestäni tyttöjä ja poikia.

Haastateltava 5 siis korosti hyväksyvänsä kaikki erilaiset, sukupuoleltaan tai muilta ominaisuuksiltaan, ohjattavat.

Haastateltava 4 puolestaan oli hieman epävarma kysymyksestä, mutta ei ainakaan muistanut tilannetta, jossa sukupuoli olisi voimakkaasti vaikuttanut ohjaustilanteeseen ja hänen omaan suhtautumiseensa.

Haastateltava 4: En osaa kyllä nyt yhtäkkiä sanoa, että sukupuoli olisi vaikuttanut ohjaustilanteeseen... On niitä varmaan ollut sellaisia asioita, mutta kun ei ole mitään yksittäistä sellaista tilannetta jossa säännönmukaisesti sukupuoli olisi jotenkin mukana, niin en yhtäkkiä saa päähäni.

Myös tästä vastauksesta selviää ettei sukupuoliasioita välttämättä tule pohdittua ohjaustyön arkitilanteissa aktiivisesti. Koska työ on moninaista ja sisältää erilaisia tilanteita, on ehkä vaikea keksiä esimerkkiä tällaisesta tilanteesta, vaikka niitä ehkä

joskus tulee työssä vastaan. Haastateltava 4:n vastauksesta kuitenkin huomaa, ettei ohjattavan sukupuoli luultavastikaan ole suuressa roolissa ohjaustilanteissa. Sukupuolisensitiiviseen ohjaukseen pyrittäessä sukupuoli tulisi kuitenkin pyrkiä tiedostamaan ja sukupuolinäkökulma huomioida omassa toiminnassa. Sukupuoleen liitettyjä arvoja ja asenteita pitäisi pyrkiä tunnistamaan ja tekemään näkyväksi (Anttonen 2006; Heikkinen et al. 2007).

Haastateltava 2:lle tuli pienen pohdinnan jälkeen mieleen tilanne, jossa tyttö oli ollut päätyvässä sukupuolelleen epätyypilliseen ammattivalintaan, eli oli hakeutumassa ajoneuvoasentajaksi. Miesvaltaisen alan ja tytön olemuksessa ja ulkomuodossa oli ohjaajan mielestä suuri ristiriita, mikä sai hänet aluksi hämmentymään.

Haastateltava 2: -- Huomasin silloin itse, että ensimmäinen ajatukseni oli: "Oho, tämä tyttökö tosiaan?". Mietin, mistä se johtuu, ja miksi näin ajattelin, niin varmaan siitä, että hän on hyvin, hyvin naisellinen. -- Huomasin, että asenteeni oli ensin, että "hetkinen, mikähän tässä nyt oikein on ja onko hän ihan tosissaan tässä asiassa?". Sitten jututin tätä tyttöä, ja selvisi, että hänen isällään on alan liike, ja hän on pitkään ollut isän apuna ja tietää alasta valtavasti. Sitten kun minulle selvisi, että hän on oikeasti tosissaan, eikä tämä ole mikään vitsi, niin en ajatellut asiaa sen enempää, että onko se mahdollista. Sitten aloimme etsiä koulutuspaikkoja, ja hän tiesi niistä valtavasti, mutta muistan siinä miettineeni, että onko hän ihan tosissaan. Mutta sen muistan, etten kyllä mielestäni millään tavalla tytön kuullen tai nähden tuonut sitä esiin, eli pyrin pitämään pokan.

Tytön ulkoisen olemuksen ja naisellisuuden vuoksi hänen uravalintansa tuli siis yllätyksenä ohjaajalle, ja tämä ristiriita sai ohjaajan kyseenalaistamaan tytön suunnitelmat. Ohjaaja ei kuitenkaan näyttänyt omaa epävarmuuttaan tytölle, vaan alkoi selvittää tilannetta asiallisesti ja varmisti tytön motiivit. Tässä hän siis toimi hyvän ohjauksen periaatteiden mukaisesti ja myös sukupuolisensitiivisesti siinä mielessä, ettei ryhtynyt liikaa kyseenalaistamaan tytön valintaa, vaikka se hänen sukupuolelleen epätavallinen olikin. Käsittelen tässä tutkimuksessa tarkemmin epätyypilliselle alalle hakeutumista alaluvussa 4.6.3.

Haastateltava 3 ei muistanut juuri tiettyä tapahtumaa, jossa ohjattavan sukupuoli olisi vaikuttanut hänen suhtautumiseensa, mutta totesi, että yleisesti hänen on helpompi jutella poikien kuin tyttöjen kanssa. Poikien kanssa on helpompi kommunikoida ja he kertovat usein asioistaan enemmän. Tämä johtuu varmasti myös pitkälti ohjaajan omasta persoonasta.

Haastateltava 3: Tulee mieleen sellainen tilanne, että voin kuvitella, että minun olisi helpompi jutella poikien kanssa, koska heidän kanssaan voi jutella hieman reilummin ja avoimemmin ja joko vastaavat tai eivät vastaa, mutta usein he lähtevät keskusteluun mukaan. Varsinkin jos on hieman avoimempi ihminen tai on keskustelussa löydetty sellaisia asioita, joista on helppo jutella. Silloin on jotenkin helpompi kysellä, ehkä tytöiltä en heti lähde kysymään vapaa-ajasta jotain, mitä voisi pojalta kysyä, tai keskustelunaiheet ovat sellaisia, että pojat kertovat... Tai ehkä he tykkäävät kertoa tai leveillä niillä asioilla, tai siis jos löytää sellaisen keskustelukanavan, vaikka pleikkapeleistä tai harrastuksesta, esimerkiksi jalkapallosta tai muusta. Niistä löytyy jotenkin helpommin keskustelunaiheita, tai jotenkin niihin on helpompi tarttua.

Haastateltava 3 siis saa keskustelun usein sujumaan helpommin poikien kanssa, mikä saattaa vaikuttaa hänen suhtautumiseensa. Toisaalta hän kertoo haastattelussa myös hyvistä keskusteluista tyttöjen kanssa.

Osa haastateltavista ikään kuin kiistää jyrkästi, että ohjattavan sukupuoli vaikuttaisi millään tavalla heidän suhtautumiseensa. Osa taas keksii helposti esimerkkejä, miten sukupuoli voi vaikuttaa ja on heidän kohdallaan vaikuttanut. Sukupuolisensitiivinen ohjaaja suhtautuu tietenkin sekä tyttöihin että poikiin tasapuolisesti, mutta toisaalta myös tiedostaa omat ennakkokäsityksensä, jotka saattavat vaikuttaa hänen antamaansa ohjaukseen. Siinä mielessä useimmat haastateltavista toimivat sukupuolisensitiivisesti, vaikka heillä olisikin ennakkokäsityksiä. Tärkeintä on tunnistaa ennakkokäsitykset ja arvioida ja reflektoida kriittisesti omaa toimintaa erilaisissa ohjaustilanteissa.

4.6 Ohjattavan sukupuolen vaikutus hänen tekemiinsä valintoihin

Tässä alaluvussa käsitellään ohjattavan sukupuolen mahdollisia vaikutuksia valintoihin yhteishakuvaiheessa, kun ohjattava tekee omia suunnitelmiaan ja ratkaisujaan peruskoulun jälkeisistä opinnoista. Ohjaajilta kysyttiin myös, miten he uskovat ohjattavan sukupuolen vaikuttavan hänen valintoihinsa, vai vaikuttaako se kenties lainkaan. Haastateltavia pyydettiin muistelemaan tilanteita, joissa ohjattavan sukupuoli ei ole vaikuttanut hänen tekemiinsä valintoihin lainkaan, ja tilanteita, joissa ohjattavan sukupuoli on ohjannut voimakkaasti hänen tekemiään valintoja. Viimeisenä käsiteltiin mahdollisia tilanteita, joissa ohjattava on päätenyt sukupuolelleen epätyypilliseen

ratkaisuun, siis esimerkiksi tyttö on ollut hakeutumassa hyvin miesvaltaiselle alalle tai poika naisvaltaiselle alalle.

4.6.1 Tilanteet, joissa sukupuoli ei vaikuta valintoihin - esimerkkinä sukupuolineutraali lukio

Sukupuoli ei läheskään aina ole ohjattavalle ratkaiseva tekijä hänen tehdessään valintoja jatko-opintojen suhteen. Tällaiseksi tapaukseksi nousi haastatteluissa esimerkiksi lukioon hakeutuminen. Kahdessa haastattelussa tuli ilmi, että lukioon meneminen on monelle niin sanotusti sukupuolineutraali vaihtoehto: lukioon hakeutuu sekä tyttöjä että poikia, eikä sukupuoli ole erityinen este eikä myöskään kannustin lukioon hakeutumiselle. Lukioon hakeutuessa ei siis tarvitse pohtia sukupuolen vaikutusta.

Haastateltava 1: En itse asiassa tiedä, miten nuoret tiedostavat sen, että valinnat ovat sukupuolineutraaleja tai riippuvat sukupuolesta. Mutta varmaankin ainakin lukioon menevät eivät ajattele sitä sillä tavalla. Luulen, että se on enemmänkin niin, että lukioon menijät pystyvät olemaan siitä sukupuolesta irrallaan. Ja tietysti minullakin on jonkinlainen vaikutus tiedonjakajana ja ohjaajana nuorten valintoihin, vaikken missään nimessä halua sanoa kenellekään, millaisia valintoja kukakin tekee.

Haastateltava 2: -- Mutta että sukupuoli ei olisi vaikuttanut ollenkaan... No ehkä lukioon hakeutuvilla, että näissä keskusteluissa ei ainakaan tule esille se, että sukupuoli vaikuttaisi. -- Aika monella on se tyyppillinen vastaus, että "en tiedä mitä haluan isona tehdä". Ja se lukio on se helpoin vaihtoehto silloin, jos vaan keskiarvo riittää ja muuten on resursseja, että pääsee lukioon. Minusta tuntuu, että silloin opiskelijat eivät välttämättä mieti yhtään sitä sukupuolta, eli lukio on aika lailla sekä tyttöjen että poikien, siinä ei ole väliä. Se on aika neutraali.

Lukioon hakeutuvat eivät siis välttämättä mieti omaa sukupuoltaan valintaa tehdessään, ja lukioon voi hakeutua yhtä hyvin tyttö tai poika. Haastateltava 1:n mielestä nuoret eivät välttämättä ole edes tietoisia sukupuolen vaikutuksesta valintoihin, mikä voi pitää paikkansa ainakin lukioon hakeutuvilla. Monelle nuorelle lukio on tyyppillinen valinta myös silloin, jos tulevasta ammattiurasta ei ole vielä tietoa, koska se ei toisaalta sulje ovia tulevaisuudessa, ja antaa myös lisää aikaa tulevaisuuden urakuvioiden pohdiskeluihin. Korhosen (1998, 59-64) mukaan nuoren pystyvyyskokemukset ohjaavat hänen valintojaan, ja vaikuttavat osaltaan hänen koulutuspolkuunsa. Näiden tutkimusten

valossa tytöt valitsevat poikia useammin lukion. Omassa tutkimuksessani haastateltavat eivät kuitenkaan huomanneet tällaista sukupuolten välistä eroa lukioon hakeutumisessa.

Erään haastateltavan mielestä ulkopuolinen ohjaaja ei voi tietää, vaikuttaako sukupuoli nuoren valintoihin.

Haastateltava 3: En minä tiedä sitä, mistä minä voin tietää, että onko se vaikuttanut? En osaa sanoa.

Toisen haastateltavan mielestä valintatilanteissa normi on yleensä se, ettei sukupuoli vaikuta valintoihin. Tämä olisi tietenkin sukupuolisensitiivisen ohjauksen puolesta ideaalitalanne, sillä kaikki pystyisivät valitsemaan haluamansa alan välittämättä sukupuolesta.

Haastateltava 4: Kyllä se varmaan on sitä arkipäivää, ei sillä sukupuolella ole siinä merkitystä. Kyllä toivoisin että... Tai kyllähän se sukupuoli saa vaikuttaa jos se on kaikille osapuolille ok ja se tiedostetaan, niin mikäs siinä. Jos se olisi jollain tavalla rajoittava tai määräävä tekijä vastoin sitä oppilasta tai opiskelijaa, niin silloinhan se olisi huono juttu. Mutta en minä ole tuollaista huomannut.

Haastateltava 4:n vastauksessa nousee esille myös tärkeä seikka: sukupuoli saa vaikuttaa valintaan, jos tämä tiedostetaan ja se sopii kaikille osapuolille. Sukupuolisensitiivisyydessä juuri tiedostaminen on tärkeää, eikä siinä pyritä väkisin sukupuolineutraaliuteen, vaan sukupuolten väliset erot tunnustetaan ja taataan jokaiselle mahdollisuus tehdä valintoja ilman että sukupuoli vaikuttaa ainakaan negatiivisesti tai rajoittavasti (Korhonen 1998, 15).

4.6.2 Sukupuoli vaikuttaa valintoihin - sukupuolelle tyypillisille aloille hakeutuminen

Jos nuori ei hakeudu lukioon, mikä on edellä mainittu, useimmille niin sanottu sukupuolineutraali vaihtoehto, on edessä ammatilliseen koulutukseen hakeutuminen. Kuten Korvajärvi (2010, 183-196) on todennut, työmarkkinoiden segregatio on Suomessa edelleen todellisuutta. Koulutuksen ja ammattien eriytyminen vaikuttaa jopa miesten ja naisten sukupuoli-identiteetteihin, mikä voi olla yksi syy siihen, että myös monet nuoret tekevät edelleen omalle sukupuolelleen tyypillisiä valintoja ja hakeutuvat

omalle sukupuolelleen tyypilliselle alalle. Näissä tapauksissa voi siis todeta, että sukupuoli vaikuttaa yleensä jollakin tavalla heidän valintoihinsa. Myös Korhosen (1998, 59-64) mukaan yläkoulun päätösvaiheessa nuorten omat pystyvyyskokemukset ovat voimakkaimmat omalle sukupuolelle tyypillisiin ammatteihin. Myös omassa tutkimuksessani monen haastateltavan mielestä nuorille on luontevaa hakeutua omalle sukupuolelle tyypilliselle alalle, ja kiinnostus näille aloille on jopa sisäänrakennettua.

Haastateltava 1: Jotenkin minusta tuntuu, että se on aika sisäänrakennettua tytöissä ja pojissa, että se ohjaa, tai kun sanoin, että minulla on aika vähän kokemusta siitä, että valittaisiin sukupuolelle vieraampia aloja. Valtaosa minun oppilaistani tekee sellaisia valintoja, jotka ovat juuri tyypillisiä sille sukupuolelle.

Haastateltava 2: -- Jotenkin en ole tätä sukupuoli-asiaa miettinyt. En ole hirveästi miettinyt, kuinka paljon sukupuolella on merkitystä. Vai onko nämä asiat liian itsestään selviä, että tietyt ammattialat ovat sellaisia, että tiedän jo valmiiksi, että näille linjoille hakeutuu meidän oppilaista aika moni.

Haastateltava 4: -- Kyllä ne sukupuoli-roolit ja jakaumat aika perinteiset edelleen yhteishaussa on, vaikkakin siitä sukupuolesta saa ne pari lisäpistettä jos hakee sille alalle, jolla on alle 30 prosenttia oman sukupuolen edustajista. Mutta ei sillä ole haun kannalta mitään merkitystä, ei se ohjaa nuorten hakua.

Omalle sukupuolelle tyypilliset valinnat ovat siis yleisiä monelle nuorelle. Jokaisessa haastattelussa tuli ilmi myös, mitkä ammattialat ovat tyypillisiä eri sukupuolille. Seuraavaksi käsitellenkin erikseen alat, jotka ovat haastateltavien mukaan tyypillisiä tytöille, sekä erikseen poikien alat.

Tytöille hyvin tyypillisiä valintoja ovat esimerkiksi hoitoala tai kauneudenhoitoon liittyvät ammatit, kuten esimerkiksi parturi-kampaaja tai kosmetologi.

Haastateltava 1: Näin se vaan menee, että tytöt valitsevat hoitoalaa, lastenhojaajaa, nuoriso- ja vapaa-ajanohjaajaa, lähihoitajaa, parturi-kampaajaa, kosmetologia, hotelli- ja ravintola- tai cateringalaa esimerkiksi. -- Ja tietysti tytöillä vielä esimerkiksi eläintenhoitajan koulutusohjelma.

Haastateltava 1: Ja tytöistä ei kukaan ole hakeutumassa tekniikkaan, ei kone- eikä metallialalle, ei puualalle, ei kuljetukseen, vaan juuri liiketalouteen, hotelli- ja ravintola-alalle, matkailualalle, kosmetologiksi, parturi-kampaajaksi, sosiaali- ja terveystalalle, lastenhojaajaksi, nuoriso- ja vapaa-ajanohjaajaksi.

Haastateltava 2: Ja ehkä aika helposti moni tyttö, joka ei haaveile lukiosta, vaan haaveilee ammatillisesta koulutuksesta, niin helposti heillä tulee nämä parturi-kampaajat, kosmetologit, ja niissä ehkä pitkälti on se sukupuoleen liittyvä juttu.

-- No ainakin näiden tyttöjen kohdalla, kaikki jotka ovat näille aloille lähteneet, niin aika usein siellä taustalla on se, että esimerkiksi äiti on alalla tai sisko opiskelee tai suvussa muutenkin on tämän alan ihmisiä, että aika monella on tämä taustalla. Ihan kuin se olisi vähän sieltä kodin kautta tuleva. Koetaan että se on ehkä sellainen naisten ammatti.

Tytöt ovat siis usein kiinnostuneita naisvaltaisista aloista. Myös Korhosen (1998, 59-64) mukaan tytöt ovat ammatillisista aloista kiinnostuneimpia juuri ravitsemus-, talous- sosiaali- ja terveys-, hallinto- ja kauppa- sekä tekstiili- ja vaatetusala. Monella valintaan saattavat vaikuttaa haastateltava 2:n mainitsevat perhesiteet: esimerkiksi äiti on kampaaja tai sisko opiskelee alaa. Perheen ohella myös kavereiden kokemukset voivat vaikuttaa tyttöjen valintoihin.

Myös monet pojat hakeutuvat puolestaan miesvaltaisille aloille. Heille tyypillisiä valintoja ovat esimerkiksi rakennusala tai muut fyysiset työt, tai vaikkapa tekniikan ja liikenteen ala.

Haastateltava 1: -- Ja pojat hyvin teknisiä aloja, kone- ja metallialaa, kuljetusalaa. -- Mutta hotelli- ravintola- ja cateringalan ja liiketalouden lisäksi kaikki muut ohjattavat pojat hakeutuvat tyypillisille miesten aloille: tekniikka-, kone- ja metalliala.

Haastateltava 2: -- Usein poikien osalta on ollut tällaisia kavereita, jotka ovat jo fyysisesti sen oloisia, että haluavat tehdä töitä. He sanovat itse, että haluavat tehdä fyysistä työtä ja haluavat alalle, jossa saa tehdä käsin töitä. He käyvät punttisalilla ja muuta. Vaikka talonrakentajalinjalla, niin ei siellä ihan heppoinen kaveri pärjää. Ja ehkä sellaisissa tilanteissa huomaa, että he saattavat itse korostaa sitä omaa fyysisyyttään ja tuoda sitä esiin, tai eivät välttämättä tuoda esiin, vaan sen näkee jo kun he astuvat ovesta sisään, että he ovat fyysisesti sellaiselle alalle soveltuvia.

Haastateltava 3: -- Ehkä muutama poikapuolinen ohjattava, jotka eivät ole aivan varmoja minne menisivät, niin sitten he valitsevat vaikkapa sähköalan, niin sitten kun kysyy, että miksi valitset näin, niin ei saa oikein selvää vastausta. Sitten monella on ollut siinä toisena vaihtoehtona vielä lukio, niin en sitten tiedä mistä se tulee, onko se sellainen turvallinen vaihtoehto...

Haastateltava 5: No vaikka sellainen poika oli, joka oli aivan varma että menee vain rakennusalalle, tai mikä LVI-ala se oli. Ja hän ei halunnut edes miettiä, että olisi muita vaihtoehtoja. Hänen isänsä on alalla, ja hän on nähnyt sitä ja pienestä lähtien pitänyt siitä. Se oma valinta oli hänelle päivän selvä, että se on hänen juttunsa. Olen kysynyt monesti, että "minkä takia?" ja "miksi nimenomaan se?" ja hän on vastannut vain, että koska hän osaa sen ja on nähnyt sitä ja se kiinnostaa. Joskus he eivät edes pysty selittämään miksi he kokevat sellaista vetoa, että se on se juttu.

Korhosen (1998, 59-64) mukaan pojat valitsevat usein tekniikan ja liikenteen alan ammatteja sekä luonnonvara-aloja. Joillekin pojille miesvaltaiselle alalle hakeutuminen on itsestään selvää, eivätkä he välttämättä osaa edes perusteella valintaansa tarkasti. Kuten tytoilla, myös pojilla alavalintaan saattaa vaikuttaa esimerkiksi perheenjäsenen, sukulaisen tai kaverin esimerkki. Monelle pojalle on myös tärkeää päästä tekemään teoreettisen työn sijaan fyysistä käytännön työtä, jossa näkee kättensä jäljen.

4.6.3 Sukupuolelle epätyypillisille aloille hakeutuminen

Omalle sukupuolelle epätyypilliselle alalle hakeutuminen on tämän tutkimuksen haastateltavien mukaan edelleen harvinaisempaa kuin tyypillisille aloille hakeutuminen. Koska Suomessa työmarkkinat ovat voimakkaasti segregoituneet, tilanteeseen olisi hyvä saada muutosta. Haastateltavat kertoivat joistakin kokemuksistaan, joissa joko tyttö on ollut hakeutumassa miesvaltaiselle alalle tai poika naisvaltaiselle alalle. Vastausten vertailu oli kiinnostavaa myös siinä mielessä, että osan mielestä pojat hakeutuvat helpommin naisvaltaisille aloille kuin tytöt miesvaltaisille, toisilla taas oli kokemusta vain miesvaltaisille aloille hakeutuneista tytöistä. Osan mielestä tyttöjä tulisi rohkaista enemmän miesvaltaisille aloille, koska heillä saattaa olla usein itsetunto-ongelmia ja epäilyksiä omasta pärjäämisestään, kun taas osa oli sitä mieltä, että nimenomaan pojat tarvitsevat epätavallisissa valinnoissa rohkaisua, koska heillä kaveripiiriin sosiaalinen paine ja mahdolliset perheen vaatimukset vaikuttavat valintaan herkemmin.

Lairion, Nissilän, Puukarin & Variksen (2001, 112-124) sekä Francisin (2002, 78-83) mukaan tytöt hakeutuvat poikia useammin ei-tyypilliselle alalle. Myös omien haastattelujeni perusteella tyttöjä hakeutuu jonkin verran miesvaltaisille aloille. Haastateltava 2 kertoi esimerkin tällaisesta oppilaasta:

Haastateltava 1: Minulla oli esimerkiksi viime keväänä yksi tyttö, joka puhui ohjauskeskusteluissa koko ajan rakennusalasta ja kiinteistöhoitoalasta ja autoalasta, eli ajoneuvoasentajasta. Hän ei mitenkään ollut poikamainen, vaan ihan normi perustyttö, joka menestyi koulussa kiitettävästi, mutta hänellä oli sellainen tilanne, että kotona vanhemmilla oli rakennusalan yritys ja minusta tuntuu, että hän oli pienestä pitäen nähnyt oikeaa työtä ja ollut kesätoissa ja lomilla töissä yrityksessä. Muistan kuinka pohdimme sitä, jos hän lähtisi rakennusalalle opiskelemaan, mutta muistan kun hän kertoi että hänellä on korkean paikan kammo, ja hän kokee esimerkiksi kattorakenteiden tekemisen

hankalaksi. Hän sitten hylkäsi sen ajatuksen, mutta lähti opiskelemaan ajoneuvoasentajaksi.

Haastateltava 1:n tarinassa on monia mielenkiintoisia piirteitä. Kyseinen tyttö ei ollut "poikamainen" vaan "ihan perustyttö", eli hänestä ei välttämättä voinut päätellä, että hän olisi kiinnostunut miesvaltaisista aloista. Pelkkä biologinen sukupuoli ja sosiaalinen sukupuoli esimerkiksi pukeutumisen tai käytöksen muodossa ei siis ohjaa nuoren valintoja. Toinen, melko tyyppillinen ja jo aiemmin mainittu seikka on perheen vaikutus. Jos perheellä on esimerkiksi tietyn alan yritys tai joku perheenjäsen on tietyllä alalla, voi nuori helposti kiinnostua juuri siitä alasta. Tämä pätee sekä omalle sukupuolelle tyyppillisen että tässä tapauksessa omalle sukupuolelle epätyypillisen alan kohdalla. Loppujen lopuksi tässäkin ohjaustapauksessa kannatti kuitenkin pohtia realistisesti ohjattavan vahvuuksia ja heikkouksia, ja heikkoudeksi todetun korkean paikan kammon vuoksi rakennusala sai jäädä, ja nuori päätyi opiskelemaan autoalaa.

Myös toisella haastateltavalla oli ollut tilanne, jossa tyttö on hakeutumassa hyvin epätyypilliselle alalle. Tapausta sivuttiin jo aiemmassa alaluvussa ohjaajan suhtautumisen yhteydessä.

Haastateltava 2: Ehkä ensimmäinen sellainen tilanne oli, jossa tyttöoppilas ilmoitti, että aikoo ajoneuvoasentajaksi. Huomasin silloin itse, että ensimmäinen ajatukseni oli: "Oho, tämä tyttökö tosiaan?". Mietin, mistä se johtuu, ja miksi näin ajattelin, niin varmaan siitä, että hän on hyvin, hyvin naisellinen. -- Huomasin, että asenteeni oli ensin, että "hetkinen, mikähän tässä nyt oikein on ja onko hän ihan tosissaan tässä asiassa?". Sitten jututin tätä tyttöä, ja selvisi, että hänen isällään on alan liike, ja hän on pitkään ollut isän apuna ja tietää alasta valtavasti. Sitten kun minulle selvisi, että hän on oikeasti tosissaan, eikä tämä ole mikään vitsi, niin en ajatellut asiaa sen enempää, että onko se mahdollista. Sitten aloimme etsiä koulutuspaikkoja, ja hän tiesi niistä valtavasti, mutta muistan siinä miettineeni, että onko hän ihan tosissaan. --

Myös tässä tapauksessa epätyypilliselle alalle rohkaisee perhe ja perheenjäsenen esimerkki. Jos on jo lapsuudesta asti seurannut tiettyä alaa ja kiinnostus on herännyt varhaisella iällä, edesauttaa se varmasti epätyypilliselle alalle hakeutumista ja rohkaisee tekemään massasta poikkeavia valintoja. Myös Korhonen (1998, 59-64) on maininnut pystyvyyskokemuksista kirjoittaessaan tyttöjen suunnittelevan poikia useammin epätyypillistä koulutusala.

Myös kolmannella haastateltavalla on kokemus nimenomaan työstä, joka on hakeutumassa miesvaltaiselle alalle. Hän on myös kiinnostunut erityisesti

selityksistä, miksi miesvaltainen ala kiinnostaa, jos törmää tyttöihin, jotka ovat hakeutumassa epätyypilliselle alalle:

Haastateltava 3: -- Jos sitten tyttöjä ajattelee, niin niissä ei mielestäni ole näkynyt se sukupuoli. Sitten on sellaisia mielenkiintoisia, että jos tyttö valitsee hyvin vahvasti miesvaltaisen jatko-opintosuunnitelman, niin siinä olen kysellyt tarkemmin, että miksi, ja selitykset ovat todella mielenkiintoisia. -- Yksi tyttö on menossa logistiikkapuolelle, eli haluaa mennä ajamaan rekkaa. Ystäväpiirissä kyllä on logistiikkapuolelta valmistunut naisia, mutta tänä vuonna ei muita näistä oppilaista ole ilmoittanut haluavansa.

Monelle ohjaajalle on tärkeää kysellä motiiveja tietylle alalle hakeutumiseen, ja näin varmistaa, että ohjattava on aidosti kiinnostunut alasta ja pohtinut valintaansa tarkasti. Epätyypilliselle alalle hakeutuessa tämä saattaa korostua, koska ohjaajakaan ei välttämättä ole osannut odottaa epätavallista valintaa.

Neljäs haastateltava muistaa vuosien varrelta muutaman tapauksen, joissa tyttö on hakeutunut epätyypilliselle alalle:

Haastateltava 4: No vuosien varrella on ollut muutamia tyttöjä, jotka ovat hakeneet tekniikan ja liikenteen alalle. Ei niitä sitten ole oikein muita ollut.

Hänen työurallaan epätyypilliselle alalle hakeutuneita ei siis ole ollut montaa, vaan suurin osa nuorista on hakenut omalle sukupuolelle tyypilliselle alalle. Koti voi kuitenkin olla tärkeä vaikuttaja nuoren tehdessä päätöksiä, kuten aiemmin on todettu. Kotona voidaan rohkaista nuorta epätyypilliselle alalle, mutta haastateltava 4 otti esille myös toisen näkökulman, eli aina kotona ei välttämättä hyväksytäkään epätavallisia suunnitelmia:

Haastateltava 4: -- Lähinnä tulee mieleen sellainen ajatus, että onko jonkun kotona sitten vaikka sellainen tilanne, siis sukupuolen johdosta, että esimerkiksi joku tyttöoppilas miettii vaikka lähihoitajan ja autoasentajan välillä, ja sitten kotona sanotaan, että "ethän sinä nyt voi autoasentajaksi lähteä". Ei oppilaat ole tuoneet sellaista esille, että näin olisi tapahtunut.

Vaikka haastateltava e ole kohdannut tilannetta, jossa vanhemmat olisivat vaikuttaneet nuoren valintaan, voi se silti olla todellisuutta joidenkin nuorten kohdalla. Vanhemmat ja kotiväki saattavat vaikuttaa joskus voimakkaastikin valintoihin, ja vanhempien käsitykset saattavat poiketa hyvin paljon nuoren omista näkemyksistä,

osittain jo ikäeron takia. Aiemmin jako miesten ja naisten aloihin on ollut tiukempi, ja työmarkkinoiden segregatio on alkanut purkautua hiljalleen vasta viime vuosikymmenien aikana. Myös Lairio, Nissilä, Puukari & Varis (2001, 1012-124) ovat maininneet vanhempien vanhanaikaiset käsitykset ja asenteet, jotka voivat vaikuttaa nuoren valintoihin ja pahimmassa tapauksessa estää häntä lähtemästä itseään kiinnostavalle, mutta omalle sukupuolelleen epätyypilliselle alalle.

Epätyypilliselle alalla hakeutuminen vaatii nuorelta aina päättäväisyyttä ja aitoa kiinnostusta alaa kohtaan. Hänen tekemäänsä valintaa saatetaan pitää erikoisena, ja hän saattaa joutua perustelemaan sitä enemmän kuin omalle sukupuolelleen tyypillistä valintaa. Sekä tyttöjä että poikia tulisi tietenkin tällaisissa tilanteissa kannustaa, mutta haastatteluissa oli eroavia mielipiteitä sen suhteen, kumpi sukupuoli tarvitsee mahdollisesti enemmän kannustusta ja rohkaisua. Haastateltava 1:n mielestä nimenomaan tyttöjä kannattaa kannustaa epätyypillisille aloille, tai tekemään esimerkiksi lukioaikana sellaisia ainevalintoja, jotka voivat hyödyttää myöhempää uravalintaa.

Haastateltava 1: -- Mutta yritän myös kannustaa tyttöjä epätyypillisiin valintoihin, eli esimerkiksi pitkä matematiikka lukioon lähtevälle on todella hyvä valinta, koska teknisen puolen ovet ovat auki ja tiedän että siellä on opiskelupaikkoja ja todella hyvät etenemismahdollisuudet. Ja siellä sukupuoli ei välttämättä aina ole ratkaiseva tekijä.

Teknisen alan miehistä ylivaltaa ja tyttöjen motivoitumista teknisille aloille on tutkinut myös muun muassa Rojola (2010, 197-205). Lahelma (2009, 136-156) puolestaan on todennut tyttöjen valitsevan poikia harvemmin laajoja kursseja juuri esimerkiksi matematiikassa. Tytöt ovat myös usein erityisen huolissaan siitä, saavatko he haluamansa jatkokoulutuspaikan. Lairion, Nissilän, Puukarin & Variksen (2001, 112-124) mukaan tytöt ovat myös usein huolissaan feminiinisyytensä menettämisestä miesvaltaiselle alalle hakeutuessaan tai sitä suunnitellessaan. Naiset myös kokevat miehiä useammin syrjintää ja vähättelyä sukupuolelleen epätyypillisellä alalla, ja joutuvat tekemään enemmän työtä päästäkseen työyhteisön tasavertaisiksi jäseniksi. Näiden tietojen valossa tyttöjen rohkaiseminen siis on erittäin tarpeellista.

Myös pojat hakeutuvat jonkin verran sukupuolelleen epätyypillisille aloille, mutta osa haastateltavista oli sitä mieltä, että poikien epätavalliset valinnat ovat tyttöihin verrattuna harvinaisempia. Tätä mieltä on myös Francis (2002, 80). Tähän

saattaa vaikuttaa myös jo aiemmin esillä ollut sosiaalinen paine, jossa tärkeässä osassa on usein kaveripiiri. Pojan voi olla hankalampi tehdä omannäköisiä valintoja, jos koko muu kaveripiiri suuntaa miesvaltaisille aloille. Tätä mieltä on myös haastateltava 1:

Haastateltava 1: -- Pojat ovat vielä aika laumasieluja yhdeksännellä luokalla, niin ehkä se on omiaan rajoittamaan sitä valintaa. Voisi ollakin niin, että joku olisi kiinnostunut enemmän naisvaltaisista aloista, mutta hän ei saa tehtyä sitä valintaa, ei edes vaikka tulisi yksin minun ohjaukseeni juttelemaan näistä asioista, niin hän ei saa tehtyä sitä valintaansa sen suuntaiseksi mitä haluaisi. Voi olla tietysti, että kun hän sen yhden ammatillisen perustutkinnon suorittaa tai lähtee opiskelemaan lukioon, niin sen jälkeen hän on ehkä vapaampi tekemään sen seuraavan askeleen esimerkiksi naisvaltaiselle alalle. Jotenkin tuntuu että tuo ikä tekee sen, varsinkin pojilla, että on aika vaikea tehdä valtavirrasta poikkeavia päätöksiä.

Myös haastateltava 3:lla on samantyyppinen kokemus, jossa poika saattaa olla kiinnostunut naisvaltaisesta alasta, mutta ei syystä tai toisesta hakeudu alalle ainakaan vielä peruskoulun päättyessä:

Haastateltava 3: Myös sosiaalipuolelle on muutama poika ilmoittanut haluavansa, mutta välttämättä se mielenkiinto ei ole juuri tällä hetkellä, että hakisi nyt sinne sosiaalipuolelle.

Moni poika siis saattaa olla kiinnostunut yleisesti naisvaltaisena pidetystä alasta, mutta ei välttämättä sosiaalisen paineen takia hakeudu alalle heti peruskoulun päättyessä. Toki myös pojilla valintaan saattaa vaikuttaa myös perhe ja sen toiveet tai vaatimukset, kuten tyttöjenkin kohdalla.

Osalla haastateltavista ei ollut kokemusta epätyypillisille aloille hakeutumisesta ainakaan poikien kohdalla. Toisaalta esimerkiksi edellä mainittu sosiaaliala saatetaan mieltää pelkästään naisvaltaiseksi, mutta tosiasiasa ala on laaja, ja sisältää myös esimerkiksi ensihoidon koulutusohjelman. Ensihoidon työtehtävissä taas toimii paljon miehiä.

Haastateltava 4: Poikia hakee sosiaali- ja terveysalalle, mutta se ei ole mitenkään poikkeuksellista kun siellä on se ambulanssi- tai ensihoidon koulutusohjelma ja poliisi- tai palomieshommat kiinnostaa. Lähinnä tulisi mieleen, että joku poika hakisi vaikka parturi-kampaajaksi, mitä minun 15 vuoden urallani ei ole tapahtunut. Se on oikeastaan ainoa, kun mietitään tätä yläkoulu toimintaympäristönä.

Haastateltava 2: Ei oikeastaan taida olla muita epätyypillisille aloille hakeneita. Mietin että olisiko pojissa ollut... Ei oikeastaan tule mieleen. --

Poikia hakeutuu siis haastateltavien kokemusten mukaan todella harvoin hyvin epätyypillisille ja feminiinisiksi mielletyille aloille, kuten esimerkiksi kauneusalalle. Yhtenä syynä saattaa olla Lairion, Nissilän, Puukarin & Variksen (2001, 112-124) mukaan esimerkiksi se, että pojat arvostavat tyttöjä enemmän yleensä ammatin korkeaa statusta, ammatin tulevaisuuden näkymiä ja työllisyystilannetta. Francisin (2002, 80) mukaan pojat taas ovat yksinkertaisesti tyttöjä konservatiivisempia valinnoissaan. Heppnerin (2013, 196) epätyypillisen alan valitseminen vaatiikin pojalta tai mieheltä keskivertoa enemmän liberaalia asennetta ja niin sanottujen pehmeiden arvojen kannattamista. Yksi haastateltavista oli tosin hieman eri mieltä poikien hakeutumisesta ei-tyypillisille aloille, mutta hänellä ei ollut omia kokemuksia pojista, jotka olisivat hakeutuneet epätyypillisille aloille.

Haastateltava 5: Enemmän näitä epätyypillisille aloille hakevia on varmaan poikia kuin tyttöjä, nykyaikana on enemmän juuri ammatinvalinnassa näitä poikien kuin tyttöjen kanssa. Tai en tiedä. Mutta jos otetaan huomioon kaikki stylistit ja muut, he ovat monesti miehiä.

Haastateltava 5:n käsitys poikkesi muiden haastateltavien mielipiteistä, ja kommentti on siksi mielenkiintoinen. Tosin osa haastateltava 5:n pohtimista aloista ja ammattityypeistä, kuten stylisti, voi olla myös sellaisia, joille hakeudutaan vasta myöhemmällä iällä.

Yhdessä haastattelussa tuli ilmi aloja, jotka saattavat vaikuttaa naisvaltaisilta, mutta ainakin yhden haastateltavan mielestä niille hakeutuu yhtä paljon sekä tyttöjä että poikia. Liiketalous on varmasti hyvin tasapuolisesti tyttöjä ja poikia houkutteleva, ja myös työelämässä liiketalouden parissa työskentelee sekä naisia että miehiä, mutta hotelli- ja ravintola- ja cateringala mielletään ehkä enemmän naisten alaksi. Haastateltava 1 nostaakin erittäin mielenkiintoisen ja ajankohtaisena selityksenä esille median vaikutuksen. Viime vuosien lukuisat ruoka- ja kokkiohjelmat sekä realitysarjat ovat varmasti houkutelleet myös poikia alalle.

Haastateltava 1: -- Poikien valinnoista sellaisia linjoja, missä poikia on suunnilleen yhtä paljon kuin tyttöjä, ovat liiketalous ja hotelli- ja ravintola- ja cateringala. Hotelli-, ravintola- ja cateringalalla tuolla meidän seudulla tilanne on sellainen, että kokkiopiskelijoista alkaa suurin osa olla poikia. Ehkä tämä median

luoma kuva siitä, että mies menestyy kokkina ja pärjää ehkä paremmin kuin nainen, antaa sellaista kuvaa, että pojat hakeutuvat sinne.

Kaveripiirin ja perheen lisäksi siis myös medialla voi olla vaikutusta nuorten alavalintoihin. Jos jotakin alaa käsitellään esimerkiksi televisiossa, se saattaa alkaa kiinnostaa, koska alasta voi saada melko realistisen kuvan ja lisätietoa. Aina tämä ei tietenkään toteudu ja riippuu paljon ohjelmatyypistä, mutta alan saama julkisuus lisää varmasti ainakin osan mielenkiintoa alaa kohtaan. Toisaalta esimerkiksi ravintola-alalla monet huippukokit ovat miehiä, mikä voi rohkaista erityisesti poikia alalle.

Korhosen (1998, 59-64) mukaan poikien kohdalla epätyypillisille aloille hakeutuminen on usein yhteydessä isien naisvaltaiselle alalle hakeutumiseen. Jos siis isä on tehnyt epätyypillisin ammattivalinnan, voi poikakin helpommin päätyä samanlaiseen ratkaisuun. Poikien kohdalla epätyypillisen alan valinta on kuitenkin tyttöjä harvinaisempaa. Toisaalta tyttöjen kohdalla elämänkulkua määrittävät tekijät, eli esimerkiksi koulun ainevalinnat ja koulutustarjonnan vaihtelut rajoittavat heidän tosiasiallista sijoittumistaan epätyypillisille ammattialoille. Tyttöjen tie miesvaltaisille aloille kulkee myös usein lukion kautta, ja vaatii maskuliinisina pidettyjä ominaisuuksia ja valintoja koulussa. Sekä tyttöjen että poikien kohdalla epätyypillisen alan valinta edellyttää usein jonkinlaista sosiaalistumista vastakkaisen sukupuolen maailmaan. Lahelma (2009, 146-151) korostaa myös yksilön sosioekonomisen taustan vaikutusta jatko-opintovalinnoissa, sekä mainitsee myös haastatteluissa esille tulleet tärkeät vaikuttajat: vanhempien ja kavereiden tuki, kodin kulttuurinen ja sosiaalinen pääoma, opettajat ja harrastukset. Myös Lairio, Nissilä, Puukari & Varis (2001, 112-124) mainitsevat vertaisryhmän, vanhempien ja opettajien vaikutukset, sekä nuoren omat asenteet ja mahdolliset ennakkoluulot ja oppilaitosten sisäänpääsyvaatimukset. Nämä kaikki resurssit ja tekijät vaikuttavat sukupuolen lisäksi nuoren tekemiin valintoihin. Tietenkin myös opinto-ohjauksella on suuri merkitys siinä, lähteekö nuori sukupuolelleen epätyypilliselle alalle.

Ståhlbergin (2007, 16-17) mukaan koulutusvalinnat tehdään usein enemmän sukupuolen kuin varsinaisen mielenkiinnon mukaan ja määrittävinä tekijöinä ovat paitsi sukupuoli, myös sosiaalinen sopivuus ja mielekkyys. Myös sosiaalinen paine voi vaikuttaa nuoren valintoihin. Brunila, Heikkinen ja Hynninen (2005, 28-29) korostavat opettajan ja opinto-ohjaajan rooleja nuoren ammatinvalinnassa. Rooli ei ole helppo, sillä esimerkiksi ohjaajan tulisi nuoren valintoja tukiessaan pystyä purkamaan

se, mitä koulu usein rakentaa, eli sukupuoli-jakoa. Nuorilla on jo koulun aloittaessaan käsitys sukupuoli-jakosta, jota koulu usein vahvistaa ja toistaa, vaikka pyrkimyksenä olisikin sukupuolineutraali puhe oppilaista ja opiskelijoista.

4.6.4 Ohjaajan rooli valintatilanteissa

Viimeinen haastattelukysymys koski ohjaajan roolia valintatilanteissa. Valintatilanteet ovat tietenkin erilaisia riippuen ohjattavasta. Osalle voi olla hyvin selvää, minne haluaa suunnata peruskoulun jälkeen, kun taas osalla voi olla hyvin paljon epävarmuutta asian suhteen. Osa tarvitsee siis paljon ohjausta ja esimerkiksi faktatietoa, kun taas toisilla ohjauksen tarve voi olla enemmän rohkaisua tai muuta kannustamista.

Ohjaajan rooli on luonnollisesti erilainen luokkatilanteissa kuin yksilöohjauksessa. Luokkatilanteissa yksittäistä ohjattavaa ei välttämättä opi tuntemaan kovin hyvin, ja ohjaussuhde syvenee usein kahdenkeskisessä ohjauksessa, jolloin ohjattavalta pystyy myös kyselemään tarkemmin perusteluja ja syitä valinnoille. Haastateltava 1 ottaa tämän esille omassa vastauksessaan. Hän pyrkii myös välttämään stereotyyppioita ja luokittelua ohjattaviin suhtautumisessa:

Haastateltava 1: Toivon, että olen näiden viiden vuoden aikana kasvanut ohjaajana sen verran, että tunnistan kyllä sen, että on hirveän helppoa laittaa oppilaita erilaisiin luokkiin etukäteen ennen kuin ohjauskeskustelut edes ovat alkaneet. Koska luokkatilanteissa ei välttämättä opi, varsinkin jos on iso luokka, tuntemaan oppilaita kovin hyvin. Sitten kun he alkavat pikkuhiljaa tulla yksilö- tai pienryhmäkeskusteluihin ja ruvetaan puhumaan jatko-opintoihin liittyvistä asioista, niin silloin ensimmäistä kertaa yleensä tulevat esille ammatinvalintaan liittyvät asiat, siinä kasiluokalla.

Haastateltava 1 pyrkii siis toimimaan ennakkoluulottomasti. Hänen ohjauksensa on myös sukupuolisensitiivistä:

Haastateltava 1: Ja sanon, että ohjaajana olisi kauhean helppoa ajatella, että tytöt suuntautuvat naisvaltaisille aloille ja etenkin kiltit, koulussa hyvin menestyvät tytöt menevät ehdottomasti lukioon, mutta ehkä tässä on itsekkin kehittynyt sillä tavalla, että hyvin avoimesti lähdetään aina liikkeelle oppilaasta ja kuunnellaan mitä sanottavaa hänellä on, ja kun hän kertoo alavalinnoistaan, niin samalla tavalla kuin kaikkien muidenkin kanssa katsotaan läpi esimerkiksi terveyteen liittyvät seikat, eli esimerkiksi tuo korkean paikan kammo, eli se rakennusala ei ole hyvä vaihtoehto, tai jos olisi ollut jotakin autoalaan liittyvää, niin nekin olisi otettu ohjauksessa esille.

Ohjaaja siis tunnistaa mahdolliset stereotyyppiat ja omat ennakkokäsityksensä, mutta pyrkii irtautumaan niistä ja olemaan avoin ohjattavan omille ajatuksille ja suunnitelmille. Tätä myös Ståhlberg (2007, 19) pitää sukupuolisensitiivisen ohjaajan tärkeänä taitona. Toisaalta tietty realismi on hyvä pitää ohjauksessa mukana, ja siksi on hyvä käydä läpi ohjattavan vahvuuksia ja heikkouksia. Myös Lairio, Nissilä, Puukari ja Varis (2001, 112-124) toteavat tutkimuksensa perusteella, että ohjaajan on hyvä huomioida nuoren mahdolliset epärealistiset toiveet ja tarjota hänelle vaihtoehtoja ja pyrkiä avartamaan nuoren näkökulmia.

Jokaisessa haastattelussa tuli esille myös ohjaajan rooli eräänlaisena varmistajana ja toisaalta usein myös kyseenalaistajana. Realismia tarvitaan, ja ohjaaja haluaa usein varmistua siitä, että ohjattavalla on hyvät syyt hakeutua tiettyyn jatkokoulutukseen tai tietylle alalle, ja että kiinnostus on aitoa ja lähtee ohjattavasta itsestään. Näin voidaan myös yrittää ennaltaehkäistä pettymyksiä, ja varmistetaan, että ohjattava ymmärtää, millaiselle alalle on hakeutumassa. Toisaalta myös kannustava ote on tärkeä, erityisesti jos ohjattava on suuntaamassa sukupuolelleen epätyypilliselle alalle, mutta tietysti myös muissa tapauksissa. Nämä seikat on mainittu myös tässä tutkimuksessa aiemmin käsitellyissä Nummenmaan ja Korhosen (2000, 72-74) listaamissa sukupuolisensitiivisen ohjauksen viidessä keskeisessä ulottuvuudessa.

Haastateltava 2: -- Ja sitten henkilökohtaisessa ohjauksessa oli ohjaajan rooli, eli kyselin jatkosuunnitelmista ja mietimme, mikä olisi hänen juttunsa, ja hän osasi perustella hyvin, miksi valitsi tuon alan. --Luulen, että kun juttelimme kahdestaan, olin aika kannustava. Kun hän tuli luokseni juttelemaan asiasta, en ruvennut kyselemään miksi. Yleensä kysyn aina oppilaalta, mistä se idea on tullut mieleen, onko tämä ala ollut sinulla pitkään mielessä ja mikä siihen on vaikuttanut, näitä taustoja kyselen kaikilta. Luulen että sellainen kannustava olo jäi siitä. En kyseenalaistanut.

Haastateltava 5: Haluan että se on sellainen provosoiva kysymys. Sillä kysymyksellä lapsi itse lähtee toteamaan omia mielipiteitään. Täytyy olla sellainen tietty varmuus, ei saa olla epävarma, koska se epävarmuus on jo hälytys siitä, että nyt ollaan menossa väärään suuntaan. Eli pitää löytää oikea suunta, jotta nuori ei joudu pettymään itseensä, että hän on tehnyt väärä valintoja. Toimin vähän kuin tukihenkilönä siinä ja samalla autan oppilaita löytämään sen suunnan itse. Kun sen sanoo ääneen ja siitä korvat kuulevat sen ja sen prosessoi omissa aivoissa, niin huomaa että kyllä sen sanoi ääneen ja siitä täytyy olla varma.

Valintojaan pohtivaa nuorta usein helpottaa, kun asioista saa keskustella ja esimerkiksi perustelut saa sanoa ääneen. Tämä voi osan kohdalla helpottaa ja selkeyttää valintaa.

Ohjaajan kannattaa siis varmistua siitä, että ohjattava tietää, mitä on tekemässä ja mihin hakemassa. Varsinkin epätyypillisille aloille suuntaavien oppilaiden kanssa ohjaajan ei kuitenkaan kannata kyseenalaistaa liikaa, sillä se voi aiheuttaa lisää epävarmuutta ohjattavassa. Taustat ja motiivit päätökselle kannattaa kuitenkin selvittää, ja kannustaa nuorta eteenpäin. Myös Nummenmaa ja Korhonen (2000) muistuttavat, että sukupuolisensitiivisen ohjauksen yhtenä tärkeänä päämäärän voidaan pitää erityisesti sukupuolelleen epätyypillisen koulutusalan valinneiden tukemista sekä opiskelijoiden voimaannuttamista, jotta he rohkaistuvat hakemaan sukupuolelleen epätyypilliseen ammattiin.

Taitava ohjaaja huomioi tietenkin myös oman oppilastuntemuksensa ja yrittää parhaansa mukaan saada lisätietoa oppilaiden taustoista. Varsinkin nuorten kanssa toimivan ohjaajan kannattaa myös harkita tarkkaan omien mielipiteidensä ja näkemystensä esittämistapaa, koska osa nuorista saattaa helposti ymmärtää ne väärin. Riittävä neutraalius täytyy pystyä säilyttämään, jota nuorelle ei tule olo, että hänet on pakotettu hakeutumaan esimerkiksi lukioon tai tietylle alalle. Realismi täytyy kuitenkin olla mukana pohdinnoissa, mutta ohjaaja ei luonnollisestikaan saa lytätä ohjattavan haaveita vain omien mielipiteidensä perusteella.

Haastateltava 3: No, pyrin siihen, että kun en tunne näitä oppilaita kuin tältä puolelta vuodelta, niin en lähde arvottamaan kenenkään valintoja, mutta haluan tietää millä perusteella he ovat näihin valintoihin päätyneet. Koska en tosiaan tunne heidän taustojaan, niin olisi kiva että he vähän avaisivat niitä. Olen pyrkinyt tutustumaan ja tällä ohjausalan koulutuksella on sekin vaikutus, että kun omassa tuttavapiirissä on moni sanonut, että "kun se opo pakotti sinne lukioon, tai se opo pakotti sinne tai tänne, tai se sanoi että sinä et ikinä pärjää siellä", niin pyrkii välttämään sellaisia väittämiä. Mutta sitten taas totta kai miettii, että pitäisikö joitakin ohjata enemmän, mutta taas jos on jo hyvin vahvana näkemys jostakin alasta ja kertoo, miksi on jollekin alalle suuntaamassa, niin en lähde sitä arvottamaan.

Vanhemmat ja lähipiiri ovat monen nuoren elämässä tärkeitä, ja usein mukana myös päätöksenteossa ainakin välillisesti. Nivelvaiheessa keskustelu kotona vanhempien kanssa on tärkeää, mutta joskus vanhemmat saattavat yrittää vaikuttaa liian voimakkaasti nuoren valintoihin. Tästä voi seurata nuoren taholta esimerkiksi uhmaa, eli hän saattaa haluta hakeutua jollekin alalle vain "kostaakseen" vanhemmille tai "näpäyttääkseen" heitä. Tällaiset tilanteet ohjaajan tulee tunnistaa, ja vakuuttua siitä, että valinta on nuoren oma ja tehty järkevästi kaikki näkökannat huomioiden, parhaassa tapauksessa tietysti myös vanhempien ja lähipiirin tukemana.

Haastateltava 4: No ohjaajana rooli on tietysti kahtalainen, eli nuori tekee tietoisien valinnan, että se ala on harkittu, eikä tuulesta temmattu tai ihan vaan mieltä osoittaakseen vanhemmille, että "nyt haen tällaiselle, näytän kuka määrää", että on niin kuin harkittu valinta. Ja että itse tekee sen valinnan, miten toimii.

Ohjaajan rooli on usein moniulotteinen: nuoren motiivit ja aidot kiinnostuksen kohteet kannattaa selvittää, mutta ohjaajan täytyy joskus olla myös "järjen ääni" jos nuoren suunnitelmat vaikuttavat syystä tai toisesta epärealistisilta. Ohjaaja ei kuitenkaan saa tuoda liian voimakkaasti ilmi omia näkemyksiään tai mielipiteitään, ja ohjauksen täytyy luonnollisesti olla tasa-arvoista ja pyrkiä sukupuolisensitiivisyyteen. Erityisesti tilanteet, joissa nuori hakee sukupuolelleen epätyypilliselle alalle, voivat olla haastavia ja saattavat olla myös ohjaajalle yllättäviä. Ohjauksen tulisi kuitenkin näissäkin tapauksissa olla tasa-arvoista ja lähteä liikkeelle nimenomaan ohjattavan tarpeista ja mielenkiinnon kohteista. Jakku-Sihvonen, Koramo ja Kuusi (2009, 29-32) tiivistävät asian näin: oppilaanohjauksen tavoitteena on, että oppilas "saa tukea ja ohjausta ammatillisessa suuntautumisessa, myös sukupuolirajat ylittävissä oppiaine-, koulutus- ja ammatinvalinnoissa". Myös Lairion, Nissilän, Puukarin ja Variksen (2001, 112-124) mukaan opinto-ohjauksella on tärkeä rooli nuoren valintojen tukemisessa ja etenkin ei-perinteisille aloille ohjaamisessa. Myös yhteistyö kodin kanssa on tärkeää, mutta vanhempien toiveet eivät saa ohjata valintaa liiaksi. Ohjaaja tasapainottelee siis erilaisten vaatimusten ristitulessa, mutta tärkeintä valintatilanteessa on aina pohtia nuoren etua, koska kyse on hänen tulevaisuudestaan.

5 TULOSTEN YHTEENVETOA

Tässä luvussa kokoan tutkimukseni tuloksia yhteen ja vertailen niitä aiempiin tutkimuksiin.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, miten ohjaajat kokevat ohjattavan sukupuolen vaikuttavan heidän suhtautumiseensa, miten ohjaajat kokevat ohjauksen tyttöjen ja poikien kanssa ja millaisia ohjattavia tytöt ja pojat heidän mielestään ovat. Tarkoituksena oli siis haastattelujen avulla saada selville ohjaajien käsityksiä tytöistä ja pojista ohjattavina, ja pohtia, toteutuuko haastateltujen ohjaajien työssä sukupuolisensitiivinen ohjausote.

Ensimmäisenä teemana haastattelussa käsiteltiin *sukupuolen käsitettä*. Suurin osa vastaajista kuvaili sukupuolta biologisilla tekijöillä, eli heidän kohdallaan määrittävin asia sukupuolesta puhuttaessa oli biologinen sukupuoli. Biologista sukupuolta pidetäänkin usein lähtökohtana, jonka pohjalta muodostuu yksilön sosiaalisen sukupuolen kehittyminen kulttuurisen ja sosiaalisen vuorovaikutuksen kautta (Archer & Lloyd 1985, Huhta 2010, Juutilainen 2003, Korhonen 1998, Lehtonen 2003, Nobelius 2004, Nummenmaa & Korhonen 2000). Haastateltavat mainitsivat vastauksissaan myös henkisistä ominaisuuksista tai esimerkiksi pojan feminiinisyydestä, ja nämä seikat viittaavat sosiaaliseen sukupuoleen. Sosiaalinen sukupuoli viittaa maskuliinisuuden ja feminiinisyyden sosiaalipsykologisiin ominaisuuksiin, ja siihen liitetään myös yksilön käyttäytyminen (Archer & Lloyd 1985, 17-18; Ståhlberg 2007, 8). Haastatellut ohjaajat ovat siis tietoisia siitä, että sukupuoleen liittyy muutakin kuin vain biologiset ominaisuudet, vaikka juuri biologinen sukupuoli onkin heille yleensä määrittävin tekijä. Vastauksissa tuli ilmi myös neutraali asenne sukupuoliin, eli ohjaaja ei välttämättä arkisessa ohjaustilanteessa ajattele ohjattavan sukupuolta, eikä se tunnu merkitykselliseltä.

Tytöjä haastatellut ohjaajat kuvailivat rauhallisemmiksi kuin poikia, joskus ujoiksi, avoimiksi ja koulussa hyvin menestyviksi. Stereotyyppinen kuva tytöistä onkin usein juuri tällainen, ja tyttöjen odotetaan usein käyttäytyvän rauhallisesti ja myös hyvä koulumenestys on yleinen tyttöihin yhdistettävä piirre (Haataja et al. 2005, 15-17). Toisaalta ohjaajat korostivat myös tyttöjen kohdalla yksilöllisyyttä: osa voi olla rauhallisia ja hyväkäytöksiä, mutta on olemassa yhtä lailla myös aktiivisemmän

luonteen omaavia tyttöjä, eivätkä kaikki tytöt välttämättä menesty hyvin koulussa. Myös poikia kuvailtiin samalla tavoin, joten edellä mainitut ominaisuudet eivät välttämättä ole yhdistettävissä vain tyttöihin. Osa kuvaili tyttöjen tarvitsevan poikia enemmän tukea ja rohkaisua, ja mainitsi myös heikon itsetunnon tyttöjen kohdalla, mutta toisaalta tyttöjä kuvailtiin myös poikiin verrattuna kypsemmiksi ja valmiimmiksi tekemään päätöksiä. Lahelman (2009, 136-156) mukaan tyttöjen menestystä ei arvosteta aina yhtä paljon kuin poikien. Myös tasa-arvon suhteen tytöt ja naiset ovat edelleen alakynnessä (Korhonen 1998, 48-52; Juutilainen 2007a, 7-8; Ståhlberg 2007, 6-7; Kiianmaa 2012, 15), mikä voi olla yhtenä syynä ohjaajien asenteeseen ja mielikuvaan siitä, että tytöt tarvitsevat rohkaisua. Toisaalta poikiin verrattuna tyttöjen menestyksestä ei välttämättä olla yhtä huolissaan, joten tytöt saattavat helposti jäädä hieman vähemmälle huomiolle myös ohjauksessa poikiin verrattuna. Tyttöjen suurempi kypsyyssä saattaa johtua heidän usein poikia nopeammasta henkisestä kehityksestään. Tyttöjen kohdalla perheen ja kaveripiirin merkitys osoittautui tärkeäksi valintoja tehdessä, mutta samat tahot toistuiivat myös poikien yhteydessä. Perheen tuki ja vertaisryhmän asenteet on todettu merkittäviksi vaikuttajiksi myös muissa tutkimuksissa (Lahelma 2009, 146-151; Lairio et al. 2001, 117-120).

Poikia kuvailtiin haastatteluissa vilkkaammiksi, villimmiksi ja kinesteettisemmiksi kuin tyttöjä. Ohjaajat tunnistivat myös itsessään yleisen "pojat ovat poikia" -ajattelumallin, jonka mukaan pojat ovat usein luonnostaan hieman villimpiä ja heidän käytöksensä ajatellaan olevan juuri pojalle luonteenomaista. Ohjaajat pohtivat myös, sallivatko he ja koulun muut opettajat pojille enemmän levotonta käytöstä kuin tytöille. Stereotypiat vaikuttavat siis helposti myös koulun aikuisten käsityksiin siitä, mikä on hyväksyttävää käytöstä (Haataja et al. 2005, 15-72). Poikia pidettiin myös sulkeutuneempina tyttöihin verrattuna, ja ohjaajat kokivat, etteivät pojat kerro yhtä helposti omista asioistaan kuin tytöt. Poikien koettiin kaipaavan kannustusta valinnoissa, samoin kuin tyttöjen. Kaveripiirin koettiin olevan pojilla suurempi vaikuttaja valintoja tehdessä kuin tytöillä, ja poikia kuvailtiin enemmän "laumasieluiksi". Näin ollen poikien kohdalla tiivis yhteys kaveripiiriin voi jarruttaa itsenäisiä valintoja ja esimerkiksi epätyypilliselle alalle hakeutumista.

Tytöistä ja pojista löytyi haastatteluissa joitakin eroja, mutta myös paljon yhtäläisyyksiä. Haastateltavien vastauksista tuli selkeästi ilmi, etteivät kaikki heidän luettelemansa ominaisuudet välttämättä päde kaikkiin tyttöihin tai poikiin, vaan

yksilölliset erot ovat suuria. Sekä tytöt että pojat tarvitsevat kannustusta ja rohkaisua valinnoissaan, mutta tytöt ovat ehkä hieman avoimempia ja tekevät rohkeammin omia ratkaisujaan. Vertaisryhmän ja perheen tuki ja mielipiteet ovat sekä tytöille että pojille tärkeitä, mutta poikien kohdalla kaveripiirin vaikutus on usein suurempi. Haastateltavat olivat hieman huolissaan pojista, jotka eivät aina tyttöihin verrattuna ole yhtä kypsiä tekemään päätöksiä nivelvaiheessa, eivätkä välttämättä ymmärrä vielä täysin esimerkiksi hyvän koulumenestyksen vaikutusta jatko-opintomahdollisuuksiin.

Tasa-arvoa kaikki haastatellut opinto-ohjaajat pitivät tärkeänä asiana. Heidän mielestään tasa-arvo on tiivistetysti sitä, että kaikilla on myös sukupuolesta huolimatta samanlaiset mahdollisuudet elämässä. Sukupuolten molemminpuolinen kunnioitus on tärkeää, mutta tasa-arvo ei välttämättä tarkoita sitä, että kaikki tekevät kaikkea, vaan jonkinlaisia jakoja voi olla. Esimerkiksi eri ammateissa ammattien fyysiset vaatimukset jakavat osan ammateista miesten ja naisten ammatteihin, mikä on myös melko luonnollista, eikä sitä välttämättä tarvitse kyseenalaistaa. Toisaalta haastatellut kannattivat tasa-arvoa esimerkiksi työelämässä, joten liiallinen sukupuolten segregatio työmarkkinoilla tulisi saada purettua. Esimerkiksi Pertun (2007, 3-4) ja Opetushallituksen (2010) mukaan suomalaiset työmarkkinat ovat kuitenkin edelleen vahvasti sukupuolen mukaan segregoituneet, vaikka segregatio on lieventynyt viime vuosina, joten haastateltujen ohjaajien huoli työmarkkinoiden epätasa-arvosta on aiheellinen.

Tasa-arvo koulumaailmassa toteutui haastateltujen ohjaajien mukaan pääasiassa hyvin. Tätä mielipidettä tukee myös Kiiänmaan (2012, 39-40) tutkimus. Ohjaajien mielestä tyttöjä ja poikia kohdellaan esimerkiksi opettajien taholta useimmiten tasapuolisesti, mutta toisaalta poikien villimpi luonne herätti kysymyksiä siitä, saavatko pojat kuitenkin enemmän huomiota. Ohjaajat olivat jonkin verran huolissaan myös eri oppiaineisiin liittyvistä stereotyyppioista, sillä edelleen saattaa olla mahdollista, että tyttöjä pidetään esimerkiksi kielellisesti lahjakkaina, mutta matemaattisesti heikkoina, kun taas poikia kannustetaan luonnontieteissä ja pidetään matemaattisesti tyttöjä lahjakkaampina. Lahelman (2009, 136-156) mukaan onkin yleistä, että pojat valitsevat tyttöjä enemmän matemaattisia aineita, mutta erot matemaattisten aineiden oppimistuloksissa eivät kuitenkaan ole suuria. Tyttöjä tulisikin kannustaa valitsemaan enemmän matemaattisia aineita, ja tietenkin myös poikia kannustaa kielivalintoihin. Koulumaailmassa on siis haastateltujen ohjaajien mielestä

edelleen jonkin verran epätasa-arvoa. Toisaalta tyttöjä tulisi kannustaa, mutta poikien heikentyneistä oppimistuloksista ja heikosta koulussa viihtymisestä (Andersson et al. 2013, 33-46) ollaan kuitenkin huolissaan.

Tasa-arvo jatko-opintovalinnoissa jakoi haastateltujen ohjaajien mielipiteitä. Osan mielestä tasa-arvo toteutui hyvin muun muassa ammatillisten soveltuvuuskokeiden ja valintakokeissa sukupuolesta mahdollisesti saatavien lisäpisteiden vuoksi. Soveltuvuuskokeet todettiin hyviksi etenkin poikien kannalta, koska vaikka pojat olisivat menestyneet koulussa tyttöjä heikommin, pääsivät he soveltuvuuskokeissa näyttämään omaa osaamistaan ja saivat näin mahdollisesti opiskelupaikan. Myös Lahelman (2009, 136-156) mukaan poikien heikosta koulumenestyksestä ollaan huolissaan, koska sen ajatellaan vaikuttavan jatko-opintoihin hakeuduttaessa ja myös myöhemmin elämässä. Myös koulussa hyvin menestyviä tyttöjä pidetään uhkana pojille jatko-opintoihin hakeuduttaessa. Haastatteluissa tuli ilmi myös huoli jatko-opintojen epätasa-arvoisuudesta, etenkin nuoren hakeutuessa omalle sukupuolelleen epätyypilliselle alalle. Eräs haastateltava oli huolissaan nimenomaan tyttöjen hakeutumisesta miesvaltaiselle alalle ja mahdollisesta vähättelyn ja aliarvioinnin kohtaamisesta tällaisessa tilanteessa. Myös Brunila, Heikkinen ja Hynninen (2005, 28-29) sekä Lairio, Nissilä, Puukari ja Varis (2001, 112-130) tunnistavat vähättelyn ja kiusaamisen mahdollisuuden epätyypilliselle alalle hakeuduttaessa. Mikä tärkeintä, ohjauksella voidaan vaikuttaa paljon tasa-arvon toteutumiseen jatko-opintovalinnoissa, ja siksi ohjaajan tulisi ohjata tyttöjä ja poikia tasapuolisesti ja olla avoin ohjattavan omille näkemyksille ja tavoitteille.

Tasa-arvo työelämässä toteutui haastateltujen ohjaajien mukaan vaihtelevasti. Lähes jokainen haastateltu totesi ensin, että omalla kohdalla - eli opetuslalla - tasa-arvo toteutuu hyvin, sillä palkkaus on kaikille sama ja myös miesten osuus alalla on lisääntynyt, joten opetusalan sukupuolijakaumakaan ei ole enää niin vääristynyt kuin aiemmin. Myös kuntasektoria yleisesti pidettiin tasa-arvoisena. Muutoin työmarkkinat koettiin varsinkin palkkauksen suhteen edelleen epätasa-arvoisina, ja naisten heikompa palkkaa kritisoitiin. Palkkaukseen vaikuttaa etenkin suomalaisten työmarkkinoiden jakautuminen miesten ja naisten aloihin. Miesvaltaiset alat ovat edelleen keskimäärin paremmin palkattuja, ja on myös mahdollista, että joissakin työtehtävissä mies ja nainen saavat erisuuruista palkkaa, vaikka työnkuva olisi sama (Perttu 2007, 3-4; Opetushallitus 2010). Työmarkkinoiden segregatio on siis

usein haitallisempaa naisille (Korvajärvi 2010, 183-196). Erään haastatellun mielestä naisten asemaa työmarkkinoilla heikentää myös perheen perustaminen ja vastuu lastenhoidosta. Korhonen (1998, 50-52) ja Juutilainen (2007a, 7-8) nostavat asian esille sukupuolisopimuksen käsitteessä, jonka mukaan miehet hoitavat enemmän julkista eli yhteiskunnan tuotannollista toimintaa, ja naiset puolestaan yksityisen alueen reproduktiivista toimintaa ja perhettä. Palkkauksen lisäksi tasa-arvoon työelämässä liittyvät myös erilaiset odotukset ja ennakkokäsitykset, joita ihmisillä on miehistä ja naisista. Osassa työyhteisöistä perinteiset sukupuoliroolit ovat edelleen yleisiä ja niitä voi olla hankala muuttaa. Korvajärven (2010, 183-196) mukaan tällaisista sukupuolen jäsenyyksistä ja pinttyneistä ajattelumalleista ja mielikuvista seuraa sukupuolittuneita yhteiskunnan rakenteita. Kyseessä on siis eräänlainen itseään ruokkiva negatiivinen kehä.

Ohjattavan sukupuolen vaikutus ohjaustilanteeseen ja ohjaajan suhtautumiseen oli eräs tutkimuksen keskeisimpiä kysymyksiä, mutta myös melko hankalasti tutkittava tema. Osa haastatelluista keksi tilanteita, joissa sukupuoli on vaikuttanut jollain tavalla. Nämä tilanteet olivat lähinnä yksittäisiä tapauksia. Yksi vastaajista oli esimerkiksi hämmentynyt epätyypillisestä alavalinnasta, ja pohtinut, pärjääkö hyvin feminiininen tyttö miesvaltaisella alalla. Osa haastatelluista oli kuitenkin vahvasti sitä mieltä, että ohjattavan sukupuolella ei ole heille merkitystä, eikä sukupuolta tule edes ajateltua ohjaustilanteessa. Sukupuolisensitiivisen ohjauksen periaatteiden mukaan sukupuoli tulisi kuitenkin pyrkiä tiedostamaan, sukupuolinäkökulma ottaa huomioon omassa työssä ja tekemään näkyviksi erilaisia sukupuoleen liitettyjä arvoja ja asenteita (Anttonen 2006, Heikkinen et al. 2007). Tässä monella ohjaajalla olisi varmasti parantamisen varaa; on tietenkin hyvä, etteivät he ohjaa sukupuolen mukaan tai takerru liiaksi omiin ennakkokäsityksiinsä, mutta jos sukupuoli on yhdentekevä asia, ei sukupuolisensitiivinen ote toteudu, koska sukupuolten eroja ei tiedosteta. Tietoinen sukupuolten erojen ja haasteiden pohtiminen voisi avata myös ohjaajille uusia ulottuvuuksia ohjaukseen. Se edistäisi myös tasa-arvoa, kun nuoria ohjattaisiin esimerkiksi aktiivisemmin omalle sukupuolelleen epätyypillisille aloille.

Ohjattavan sukupuolen vaikutus hänen tekemiinsä valintoihin oli myös melko haastava tema, ja osa haastatelluista totesikin, etteivät he voi tietää, onko sukupuoli vaikuttanut joissakin tapauksissa nuoren valintoihin. Lukio koettiin kuitenkin

sukupuolineutraaliksi valinnaksi, ja ohjaajien mukaan lukioon hakeutui suunnilleen saman verran tyttöjä ja poikia. Erään haastatellun ohjaajan mielestä normi valintatilanteissa on se, ettei sukupuoli vaikuta ohjattavan valintoihin. Toisaalta hänen mielestään sukupuoli saa vaikuttaa, jos kaikki osapuolet ovat asiasta tietoisia. Tärkeintä onkin, ettei sukupuoli ohjaa liiaksi ohjattavan valintaa tai rajoita sitä.

Jos nuori ei hakeudu lukioon, on edessä ammatillisen puolen alan valinta. Moni nuori hakeutuu *omalle sukupuolelleen tyypilliselle alalle*, eli esimerkiksi tytöt usein sosiaali- ja terveysalalle, kauneudenhoitoalalle tai tekstiili- ja vaatetusalalle. Pojat sen sijaan hakeutuvat usein teknisille aloille, rakennusalalle tai luonnonvara-aloille. Tähän voivat olla syynä segregoituneet työmarkkinat, ja koulutuksen ja ammattien eriytyminen, mikä vaikuttaa jopa miesten ja naisten sukupuoli-identiteetteihin ja näin ollen myös nuoriin (Korvajärvi 2010, 183-196). Yläkoulun päätösvaiheessa olevan nuoren pystyvyyskokemukset ovat myös voimakkaimmillaan omalle sukupuolelle tyypillisiin ammatteihin (Korhonen 1998, 59-64). Myös haastateltujen ohjaajien mielestä omalle sukupuolelle tyypilliselle alalle hakeutuminen on luontevaa ja jopa sisäänrakennettua. Nuorten valintoihin vaikuttavat oman kiinnostuksen lisäksi myös perhe ja vertaisryhmä, eli jos perheessä on esimerkiksi kampaajia tai sähkömiehiä, tai kaverit kertovat kokemuksiaan jostakin alasta, saattaa nuori valita saman alan.

Omalle sukupuolelle epätyypilliselle alalle hakeutuminen on harvinaisempaa, mutta sille olisi tarvetta, jotta segregatiota työmarkkinoilla saataisiin purettua. Vaikka haastatteluissa tuli ilmi, että juuri tyttöjä tulisi rohkaista hakeutumaan epätyypillisille aloille, hakeutuvat he kuitenkin ei-tyypillisille aloille useammin kuin pojat (Lairio et al. 2001, 112-124; Korhonen 1998, 59-64). Toisaalta tytöt ovat myös erityisen huolissaan feminiinisyytensä katoamisesta ja kokevat miehiä useammin syrjintää ja vähättelyä epätyypillisellä alalla joutuen tekemään enemmän työtä päästäkseen työyhteisön tasavertaisiksi jäseniksi, joten heidän tukemisensa ja rohkaisemisensa on tärkeää (Lairio et al. 2001, 112-124). Nuoren valintoihin voivat vaikuttaa esimerkiksi sosioekonominen asema, kaveripiiri, median luoma kuva ammasteista ja vanhempien tai opettajien asenteet. Nuori on erityisen herkkä muiden mielipiteille, joten esimerkiksi vanhemmilla voi joskus olla valintaan suuri vaikutus. Jos vanhempien asenteet ja mielikuvat ovat vanhanaikaisia, tai heillä itsellään on negatiivisia kokemuksia omalle sukupuolelleen epätyypillisistä aloista, voi nuori painostuksen vuoksi päätyä erilaiseen valintaan (Lahelma 2009, 146-151; Lairio et al.

2001, 112-124). Myös ohjaajan asema voi tällaisissa tilanteissa olla haastava, mutta tärkeintä olisi unohtaa omat mahdolliset ennakkoluulot ja varmistaa, että nuoren suunnitelmat ovat realistisia ja hänen omista toiveistaan lähtöisin. On myös mahdollista, että epätyypillisille aloille suunnataan enemmän hieman vanhempina, sillä esimerkiksi Korhonen (1998, 59-64) on todennut tyttöjen hakeutuvan miesvaltaisille aloille usein lukion kautta. Tähän voivat olla syynä esimerkiksi koulun ainevalinnat tai päätöksen kypsyminen vasta myöhemmin.

Myös Helsingin Sanomat (Valtavaara 2014) uutisoi 6.10.2014 miesten suuntaavan entistä useammin naisvaltaisille aloille, kuten terveys- ja sosiaalialalle, farmasiaan, kaupan alalle tai matkailuun. Tämä liittyy kuitenkin oleellisesti heikkoon työtilanteeseen perinteisillä miesvaltaisilla aloilla ja teollisuudessa. Koska moni mies on viime aikoina jäänyt työttömäksi, täytyy uraa miettiä uudestaan ja hakeutua myös naisvaltaisille aloille, mikäli ylipäättään haluaa työllistyä. Myös maahanmuuttajamiehet hakeutuvat usein naisvaltaisille aloille. Toisaalta erityisen mielenkiintoista on, että artikkelin mukaan myös nuorten miesten asenteet ovat joustavampia kuin aiemmin. Tämä on mielenkiintoinen ilmiö, ja lisätutkimuksen aihe voisikin olla, miksi epätyypillisille aloille hakeudutaan helpommin myöhemmällä iällä.

Ohjaajan rooli valintatilanteessa vaihtelee suuresti ohjattavan ja hänen tarpeidensa mukaan. Oppilaanohjauksen päätavoitteena on, että "oppilas saa tukea ja ohjausta ammatillisessa suuntautumisessa, myös sukupuolirajat ylittävissä oppiaine-, koulutus- ja ammatinvalinnoissa" (Jakku-Sihvonen, Koramo & Kuusi 2009, 29-32). Osa ohjattavista voi olla hyvinkin varmoja valinnastaan, ja tietää tarkalleen, minne hakeutuu peruskoulun jälkeen. Tällöin ohjaaja toimii usein lähinnä faktatiedon antajana ja neuvo käytännön asioissa. Osa nuorista taas voi olla täysin epävarmoja, tai osalla ei välttämättä ole juurikaan ajatusta siitä, mihin he voisivat hakeutua peruskoulun jälkeen. Tällöin ohjaaja joutuu luonnollisesti tekemään enemmän selvittääkseen nuoren kiinnostuksen kohteita ja vahvuuksia. Haastatteluissa tuli ilmi kahdenkeskisen ohjauksen tärkeys, jossa ohjaaja oppii tuntemaan ohjattavaa paremmin. Tosin harmittavan usein aika on rajallinen, joten ohjaaja ei välttämättä ehdi tavata ohjattaviaan montaa kertaa kahden kesken. Haastatellut ohjaajat pitivät tärkeänä myös ennakkoluulottomuutta, kannustavuutta ja realistisiin valintoihin kannustamista. Myös ohjattavan motiivien selvittäminen on tärkeää, eli hänen pitäisi pystyä perustelemaan valintansa, jotta ohjaaja voi varmistua, että ohjattavan ajatukset ovat lähtöisin häneltä

itseltään ja että hän on niiden suhteen tosissaan. Samoja seikkoja pitävät tärkeinä myös Lairio, Nissilä, Puukari ja Varis (2001, 112-124). Ennakkoluulottomuus ja omista ennakkokäsityksistä irtautuminen on ohjaajalle oleellista, ja hänen tulisi pyrkiä olemaan avoin ohjattavan omille ajatuksille ja suunnitelmille. Nämä ovat myös sukupuolisensitiivisen ohjauksen tärkeitä periaatteita (Ståhlberg 2007, 19). Sukupuolisensitiivisessä ohjauksessa korostuu yhtenä tärkeänä tekijänä myös sukupuolelleen epätyypilliselle alalle hakeutuvan nuoren kannustaminen, tukeminen ja voimaannuttaminen (Nummenmaa & Korhonen 2000). Monet haastateltujen ohjaajien mainitsemista ominaisuuksista liittyvät siis kiinteästi sukupuolisensitiiviseen ohjaukseen, mutta jotta ohjaus olisi vielä enemmän sukupuoliherkkää, tulisi ohjaajan pohtia tietoisesti sukupuolten eroja ja niiden haasteita ja käsitellä aktiivisesti myös omia ennakkokäsityksiään. Myös nuorten aktiivinen ja tietoinen kannustaminen sukupuolelleen epätyypillisille aloille täydentäisi ohjausta sukupuolisensitiivisempään suuntaan ja parantaisi myös sukupuolten tasa-arvoa.

6 POHDINTA

Tässä tutkimuksessa tutkin ohjaajien käsityksiä tytöistä ja pojista ohjattavina ja heidän suhtautumistaan tyttöihin ja poikiin. Kuten odotettua, tutkimusaihe oli melko haastava, koska oletuksena ohjauksessa on tasapuolisuus ja omien ennakkoluulojen unohtaminen. Myös tutkimuksen kohdistuminen ohjaajaan itseensä ja hänen omiin käsityksiinsä ja kokemuksiinsa saattoi tuntua henkilökohtaiselta, mutta haastatteluissa vallitsi kuitenkin melko avoin ilmapiiri ja haastateltavat kertoivat avoimesti ajatuksistaan. Pääasiassa haastatellut olivatkin sitä mieltä, että he kohtaavat ohjattavat yksilöinä pohtimatta sukupuolta tai sen aiheuttamia rajoituksia tai edellytyksiä. Aineiston tarkemmassa tarkastelussa ja analyysissä haastatteluista kuitenkin nousi esille mielipiteitä ja näkemyseroja eri sukupuolista puhuttaessa.

Oman tutkimukseni tulokset tukevat hyvin aiempia tutkimuksia aiheesta. Tyttöjen ja poikien välillä todettiin eroja luonteessa ja käytöksessä, vaikka ensin ohjaajat korostivat ohjattavan yksilöllisyyttä. Tyttöjen ja poikien koettiin kuitenkin tarvitsevan melko samantyyppistä ohjausta, ja varsinkin kannustavuus nousi haastatteluissa tärkeäksi teemaksi. Myös sukupuoleen liitettävät stereotypiat olivat tuttuja haastatelluille, ja esimerkiksi stereotypiat eri ammateista tulivat haastatteluissa esille. Sukupuolten tasa-arvo toteutui haastateltavien mielestä pääasiassa melko hyvin, mutta tarkemmalla tarkastelulla epätasa-arvoa löytyi kaikilta sektoreilta.

Tasa-arvon koettiin toteutuvan koulumaailmassa melko hyvin. Toisaalta oman tutkimukseni haastateltavat löysivät eroavaisuuksia tyttöjen ja poikien kohtelusta, heihin liitettävistä vaatimuksista ja heidän saamastaan huomiosta esimerkiksi tuntitilanteissa. Myös aiemmat tutkimukset ovat ottaneet esille yleisen stereotypian tytöistä hiljaisina ja hyvin käyttäytyvinä, poikien puolestaan ollessa levottomampia. Tämä vaikuttaa usein myös heidän kohteluunsa opettajien ja muun koulun henkilökunnan taholta, mistä voi olla seurauksena erilaisia vaatimuksia tytöille ja pojille heidän sukupuolestaan johtuen. Myös vertailu tyttöjen ja poikien koulumenestyksestä ja nimenomaan poikien heikommasta suoriutumisesta tuli ilmi tutkimuksessani. Haastatellut ohjaajat olivat erityisen huolissaan pojista ja siitä, ovatko he kypsiä tekemään valintoja peruskoulun päättyessä. Valintojen suuriksi vaikuttajiksi nousivat

myös vertaisryhmä, vanhempien mielipiteet, media ja ohjaajan kannustus, kuten aiemmissakin tutkimuksissa.

Koulutuksen segregaatio eli koulutuksen jakautuminen mies- ja naisvaltaisiin aloihin on Suomessa jyrkkä, ja sama seikka tuli esille myös tässä tutkimuksessa. Suurin osa haastateltavista oli sitä mieltä, että nuoret tekevät edelleen omalle sukupuolelleen tyypillisiä valintoja. Tämä on todettu myös aiemmissa tutkimuksissa. Sukupuolelle epätyypillisissä valinnoissa osan mielestä tytöt tekivät epätavallisia valintoja poikia yleisemmin, osalla taas oli kokemusta vain epätyypillisille aloille suunnanneista pojista. Kukaan haastatelluista ei erityisen tietoisesti rohkaissut ohjattaviaan juuri epätyypillisille aloille tai kertonut markkinoivansa tällaisia valintoja, mutta kaikkein vastauksissa tuli toki esille kannustavan otteen merkitys nuoren tehdessä valintoja. Epätyypilliselle alalle hakeutuminen voi olla haastavaa esimerkiksi perheen mielipiteiden tai vertaisryhmän paineen vuoksi. Erityisen haastavaa se on tytöille, jotka voivat kohdata miesvaltaisilla aloilla vähättelyä ja jopa kiusaamista. Toisaalta aiempien tutkimusten mukaan juuri tytöt tekevät poikia useammin epätyypillisiä valintoja. Tässä onkin mielenkiintoinen ristiriita, jota voisi tutkia tarkemmin. Osaltaan asiaan saattaa kuitenkin vaikuttaa myös haastatteluissa ilmi tullut tyttöjen kypsempi asenne ja suurempi itsenäisyys. Koulutuksen ja työmarkkinoiden segregaatiota tulisi kuitenkin pyrkiä purkamaan, joten ohjaajien tulisi kiinnittää huomiota myös nuorten rohkaisemiseen omalle sukupuolelle epätyypilliselle alalle. Sukupuolisensitiivisyyttä tulisi vaatia myös koko koulu yhteisöltä, jotta se ei jäisi vain oppilaan- tai opinto-ohjaajan toteutettavaksi. Ohjaajien toiminta on siis osittain sukupuolisensitiivistä, mutta parantamisen varaakin siinä on.

Työmarkkinoilla sukupuolten tasa-arvo toteutuu oman tutkimuksen mukaan vaihtelevasti. Haastateltavat olivat sitä mieltä, että omalla alalla eli opetuslalla mies ja nainen ovat tasa-arvoisia, mutta muiden alojen palkkaerot nousivat puheenaiheeksi. Palkkaus on myös aiempien tutkimusten mukaan epätasa-arvoista ja etenkin työmarkkinoiden selkeä segregaatio miesten ja naisten aloihin aiheuttaa palkkaeroja.

Ohjaajien suhtautuminen oppilaisiin on melko tasa-arvoista ja sukupuolella ei vaikuta olevan suurta vaikutusta heidän ohjaamiseensa. Osa ohjaajista myönsi omaavansa mahdollisesti joitakin ennakkokäsityksiä siitä, millaisia tytöt ja pojat ovat, mutta korosti kuitenkin suhtautuvansa ohjattaviin yksilöinä ja kuuntelevansa

jokaisen yksilöllisiä toiveita ja ajatuksia. Esimerkiksi sukupuolelle epätyypilliselle alalle hakeutuva nuori saattaa kuitenkin yllättää myös ohjaajan, mutta tällaisia tapauksia ei ohjaajien kohdalle ollut sattunut montaa.

Kaiken kaikkiaan oma tutkimukseni seuraili siis hyvin vahvasti aiempien tutkimusten tuloksia, eikä suuria eroavaisuuksia ilmennyt. Tutkimukseni on tietenkin rajallinen, ja tähän vaikuttaa esimerkiksi melko pieni haastateltujen joukko. Haastattelin vain viittä ohjaajaa, ja jos haastateltavia olisi ollut enemmän, olisi myös vaihtelua mielipiteissä voinut olla enemmän. Tämä seikka rajoittaa myös jonkin verran tutkimukseni yleistettävyyttä. Puolistrukturoitu teemahaastattelu toimi aineistonkeruumenetelmänä mielestäni hyvin, sillä haastatellut saivat kertoa avoimesti omista ajatuksistaan ja kokemuksistaan, mutta keskustelut pysyivät kuitenkin tiettyjen teemojen sisällä, eivätkä lähteneet "rönsyilemään" liiaksi muihin aiheisiin. Myös fenomenografinen analyysiote oli tehokas, koska sen avulla kiinnitin analyysissä huomiota nimenomaan vastaajien erilaisiin käsityksiin ja mielipiteiden eroavaisuuksiin.

Tutkimukseni osoittaa hyvin sen, että ohjaajat ovat tietoisia tyttöjen ja poikien eroavaisuuksista ja myös sukupuolen asettamista haasteista ja rajoituksista. Koska työmarkkinat ovat edelleen vahvasti miesten ja naisten aloihin jakautuneet ja tasa-arvokaan ei toimi täydellisesti, on ohjaajilla tärkeä rooli nuorten opastajina ja mahdollisesti asenteiden muokkaajina. Sukupuolisensitiivistä otetta tarvitaan yhteiskunnassa, jotta tasa-arvoa saadaan kehitettyä ja ammattien jakoa lievennettyä. Sukupuolisensitiivisen ohjauksen ja ajattelutavan tulisi kuitenkin olla koko kouluyhteisön asia, ja siihen olisi hyvä saada koulutusta. Näin ollen sukupuolisensitiivisyyttä kannattaisi käsitellä jo opinto-ohjaajien koulutusvaiheessa enemmän, ja pyrkiä tekemään sukupuolten tasa-arvoisesta kohtelusta yksi keskeinen ohjauksellinen arvo. Sukupuolisensitiivisyys nimittäin sekoitetaan edelleen hyvin usein sukupuolineutraaliuteen, joka tarkoittaa kummankin sukupuolen samanlaista kohtelua tilanteesta riippumatta. Tällainen toimintatapa ei edistä tasa-arvoa, sillä juuri erojen tunnistaminen ja tiedostaminen vie kohti sukupuolisensitiivisyyttä ja pysyvämpää muutosta.

Aihetta voisi tutkia myös muilla kouluasteilla: etenkin toisen asteen opinto-ohjaajien mielipiteet ja kokemukset olisivat mielenkiintoisia, koska myös omassa tutkimuksessani tuli ilmi, että monet nuoret saattavat hakeutua esimerkiksi epätyypillisille aloille vasta myöhemmin, joko lukion tai ammatillisen koulutuksen

jälkeen. Myös opiskelijoiden omia mielipiteitä heidän saamastaan ohjauksesta olisi hyödyllistä tutkia, sillä tässä tutkimuksessa otin huomioon vain ohjaajien näkökulman.

Vaikka Suomen ajatellaan Pohjoismaihin kuuluvana olevan edelläkävijä sukupuolten tasa-arvoa koskevissa asioissa, on tilanteessa edelleen kehitettävää. Sukupuolisensitiivisen ajattelutavan ja ohjauksen lisääntyminen voisi parantaa tilannetta ja herättää ihmiset miettimään omia ennakkokäsityksiään ja negatiivisia mielikuviaan. Ohjaajalla on usein paljon pohdittavaa ja hoidettavia asioita ja työnkuva on monella hyvin kiireinen. Tällöin ei välttämättä tule ajatelleeksi sukupuoliasioita ja tasa-arvoa, koska ne vaikuttavat olevan ainakin näennäisesti varsin hyvällä tolalla. Ohjaustyössä on tärkeää kohdata jokainen ohjattava yksilönä, mutta viisautta on tunnistaa myös hänen sukupuolensa aiheuttamat rajoitukset, uhkat ja mahdollisuudet. Nuorten kannustaminen omanlaisiin, jopa sukupuolelle epätyypillisiin, valintoihin on tärkeää, ja saattaa olla avainasemassa suvaitsevaisuuden lisääntymisessä ja entistä tasa-arvoisemman yhteiskunnan kehittämisessä.

LÄHTEET

- Andersson, L., Arffman, I., Kupari, P., Nissinen, K., Puhakka, E., Vettenranta, J. & Välijärvi, J. 2013. PISA12 ensituloksia. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 20 [online] [viitattu 6.4.2014]. Saatavana [www-muodossa: http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2013/liitteet/okm20.pdf?lang=fi](http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2013/liitteet/okm20.pdf?lang=fi)
- Anttonen, E. 2006. Sukupuolisensitiivisyys kansalaistoiminnassa ja nuorisotyössä. KeVer 5, (3) [online] [viitattu 6.4.2014]. Saatavana [www-muodossa: http://www.uasjournal.fi/index.php/kever/article/view/1063/897](http://www.uasjournal.fi/index.php/kever/article/view/1063/897)
- Archer, J. & Lloyd, B. 1985. Sex and Gender. Cambridge: Cambridge University Press.
- Barbour, R. 2008. Introducing qualitative research: a student guide to the craft of doing a qualitative research. Thousand Oaks, CA.: Sage Publications.
- Brunila, K., Heikkinen, M. & Hynninen, P. 2005. Monimutkaista mutta mahdollista: hyviä käytäntöjä tasa-arvotyöhön. Oulun yliopisto: Kajaanin yliopistokeskus.
- Brunila, K. 2009. Hivutuksia, hanttiin pistämissä ja muita diskurssitaituruuksia - toimijuus sukupuolten välistä tasa-arvoa koskevassa tasa-arvotyössä. Teoksessa H. Ojala, T. Palmu, & T. Saarinen (toim.). 2009. Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa. Tampere: Vastapaino, 71-98.
- Eskola, J. 2007. Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.). Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Jyväskylä: PS-kustannus, 159-183.
- Eskola, J. & Vastamäki J. 2007. Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.). Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Jyväskylä: PS-kustannus, 25-43.
- Francis, B. 2002. Is the Future Really Female? The Impact and Implications of Gender for 14-16 Year Olds' Career Choices. Journal of Education and Work [online] 15(1), 76-88 [viitattu 24.11.2014]. Saatavana [www-muodossa: http://dx.doi.org/10.1080/13639080120106730](http://dx.doi.org/10.1080/13639080120106730)
- Francis, B. 2006. The Nature of Gender. In C. Skelton, B. Francis & L. Smulyan (Eds.). The SAGE Handbook of Gender and Education [online]. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 7-18. [viitattu 21.4.2014]. Saatavana [www-muodossa: http://knowledge.sagepub.com.ezproxy.jyu.fi/view/hdbk_genderedu/n2.xml](http://knowledge.sagepub.com.ezproxy.jyu.fi/view/hdbk_genderedu/n2.xml)
- Haataja, M-L., Hurskainen, T., Leinonen, E., Leinonen R., Matinmikko, J., Tervonen M. & Teräs, L. 2005. Opetuksen ja ohjauksen tasa-arvoiset käytännöt - sukupuolen huomioiva opas kasvatuksen arkeen. Oulun yliopisto, Kajaanin yliopistokeskus.
- Heikkinen, M., Juutilainen P-K., Korhonen, M., Haataja, M., Luokkanen, T., Toiviainen, P. & Perttu, S. (toim.) 2007. Sukupuolisensitiivisyys ammatillisen oppilaitoksen opetuksen ja ohjauksen arjessa. SUMO-hankkeen kokemuksia 2006-2007 [online] [viitattu 13.6.2012]. Saatavana [www-muodossa: http://www.hyvan.helsinki.fi/sumo/pdf/Sumo_tyokirja.pdf](http://www.hyvan.helsinki.fi/sumo/pdf/Sumo_tyokirja.pdf)

- Heikkinen, M., Juutilainen, P-K, Korhonen, M. & Perttu, S. 2007. SUMO – Sukupuolisensitiiviset metodit ohjauksen tukena – työnohjauksellinen työskentely koulutuksen toteutustapana, 5-6. Teoksessa M. Heikkinen, P-K. Juutilainen, M. Korhonen, M. Haataja, T. Luokkanen, P. Toiviainen, & S. Perttu (toim.) 2007. Sukupuolisensitiivisyys ammatillisen oppilaitoksen opetuksen ja ohjauksen arjessa. SUMO-hankkeen kokemuksia 2006-2007 [online] [viitattu 16.3.2014]. Saatavana www-muodossa: http://www.hyvan.helsinki.fi/sumo/pdf/Sumo_tyokirja.pdf
- Heppner, M. 2013. Women, Men and Work: The Long Road to Gender Equity. In S. Brown & R. Lent (Eds.) 2013. Career Development and Counseling: Putting Theory and Research to Work [online]. New Jersey: John Wiley & Sons, 187-214. [viitattu 25.11.2014]. Saatavana www-muodossa: <http://site.ebrary.com.ezproxy.jyu.fi/lib/jyvaskyla/reader.action?docID=10641844>
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 1997. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Huhta, L. 2010. Tyttöjen ja poikien ohjaus - onko sukupuolella väliä? [online] [viitattu 7.10.2012]. Saatavana www-muodossa: <http://www.toponetti.fi/@Bin/29328/Tytt%C3%B6jen%2Bja%2Bpoikien%2Bohjaus%2Bonko%2Bsukupuolella%2Bv%C3%A4li%C3%A4%2B280510.pdf>
- Huusko, M. & Paloniemi, S. Fenomenografia laadullisena tutkimussuuntauksena kasvatustieteissä. Kasvatus 37 (2), 162-173.
- Hynninen, P., Juutilainen, P-K. 2006. Seitsemän asiaa ohjauksen suunnittelusta ja tasa-arvosta. Sukupuolisensitiivinen ohjaus tasa-arvon edistäjänä koulutuksessa –hanke 2002-2006 [online]. [viitattu 13.6.2012]. Saatavana www-muodossa: http://www.hyvan.helsinki.fi/sumo/pdf/Seitsemän_asiaa_ohjauksen_suunnittelusta.pdf
- Jakku-Sihvonen, R., Koramo, M. & Kuusi, H. 2009. Koulutus ja sukupuolten tasa-arvo. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen julkaisuja [online]. Yliopistopaino, Helsinki. [viitattu 25.2.2014]. Saatavana www-muodossa: http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=1082856&name=DLFE-10902.pdf
- Jauhiainen, A. 2009. Erillinen vai yhteinen koulu? Yhteiskasvatuskeskustelun sukupuolittunut toimijuus. Teoksessa H. Ojala, T. Palmu & T. Saarinen (toim.). Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa. Tampere: Vastapaino. 101-135.
- Juutilainen, P-K. 2003. Elämään vai sukupuoleen ohjausta? Tutkimus opinto-ohjauskeskustelun rakentumisesta prosessina. Joensuu: Joensuun yliopistopaino.
- Juutilainen, P-K. 2007a. Gender and gender-sensitive counselling - Defining basic concepts. Teoksessa Good Practice Booklet on Gender and Gender-sensitive Guidance and Counselling [online]. [viitattu 19.4.2014]. Saatavana www-muodossa: https://ktl.jyu.fi/img/portal/5263/Finnish_Booklet.pdf?cs=1194875799

- Juutilainen, P-K. 2007b. Mitä on sukupuolisensitiivinen ohjaus? Teoksessa M. Heikkinen, P-K. Juutilainen, M. Korhonen, M. Haataja, T. Luokkanen, P. Toiviainen, & S. Perttu (toim.). 2007. Sukupuolisensitiivisyys ammatillisen oppilaitoksen opetuksen ja ohjauksen arjessa. SUMO-hankkeen kokemuksia 2006-2007 [online]. [viitattu 16.3.2014]. Saatavana [www-muodossa:](http://www.muodossa:) http://www.hyvan.helsinki.fi/sumo/pdf/Sumo_tyokirja.pdf, 7-18.
- Jyränki, J. 2009. Sukupuolten tasa-arvoa koskeva lainsäädäntö Suomessa. Teoksessa T. Juvonen, L-M. Rossi & T. Saresma (toim.). Käsikirja sukupuoleen. Tampere: Vastapaino, 307-314.
- Kiianmaa, N. 2012. Tasa-arvobarometri 2012 [online]. [viitattu 18.11.2013]. Saatavana [www-muodossa:](http://www.muodossa:) http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=5197397&name=DLFE-24709.pdf
- Kiviniemi, K. 2007. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli, (toim.). Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Jyväskylä: PS-Kustannus, 70-85.
- Kleberg, M. 2006. Genusperspektiv på medie- och kommunikationsvetenskap [online]. Höskoleverket: Tukholma. [viitattu 24.11.2014]. Saatavana [www-muodossa:](http://www.muodossa:) http://hsv.se/download/18.539a949110f3d5914ec800083398/isbn_41-3.pdf
- Korhonen, P-K. 1998. Sukupuoli, elämänkulku ja ohjaus. Sukupuolisensitiivisen ohjauksen opetussuunnitelman kehittämistyön teoreettiset ja pedagogiset perusteet. Helsinki: Yliopistopaino.
- Korvajärvi, P. 2010. Sukupuolistunut ja sukupuolistava työ. Teoksessa T. Juvonen, L-M. Rossi & T. Saresma (toim.). Käsikirja sukupuoleen. Tampere: Vastapaino, 183-196.
- Lahelma, E. 2009. Tytöt, pojat ja kysymys koulumenestyksestä. Teoksessa H. Ojala, T. Palmu & T. Saarinen (toim.). Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa. Tampere: Vastapaino, 136-156.
- Lairio, M., Nissilä, P., Puukari, S. & Varis, E. 2001. Opinto-ohjaus sukupuolirajojen murtajana. Teoksessa M. Lairio & S. Puukari (toim.). Muutoksista mahdollisuuksiin: ohjauksen uutta identiteettiä etsimässä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino, 103-130.
- Lehtomaa, M. 2008. Fenomenologinen kokemuksen tutkimus: haastattelu, analyysi ja ymmärtäminen. Teoksessa T. Latomaa & J. Perttula (toim.). Kokemuksen tutkimus: merkitys, tulkinta, ymmärtäminen. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 163-194.
- Lehtonen, J. 2003. Seksuaalisuus ja sukupuoli koulussa. Helsinki: Yliopistopaino.
- Metsämuuronen, J. 2000. Laadullisen tutkimuksen perusteet. Helsinki: Methelp.
- Moilanen, P. & Räihä, P. 2007. Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.). Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Jyväskylä: PS-kustannus, 46-69.
- Naiset ja miehet työelämässä. 2013. Elinkeinoelämän keskusliitto. [online] [viitattu 30.10.2014]. Saatavana [www-muodossa:](http://www.muodossa:) http://ek.fi/wp-content/uploads/naisetmiehet_maaliskuu2013.pdf
- Naskali, P. 2010. Kasvatus, koulutus ja sukupuoli. Teoksessa T. Juvonen, L-M. Rossi & T. Saresma (toim.). Käsikirja sukupuoleen. Tampere: Vastapaino, 277-288.

- Nelson-Jones, R. 2005. Practical Counselling and Helping Skills : Text and Activities for the Lifeskills Counselling Model [online]. [viitattu 17.11.2014]. Saatavana [www-muodossa: http://web.b.ebscohost.com.ezproxy.jyu.fi/ehost/ebookviewer/ebook/bmx1YmtfXzI2ODY1MI9fQU41?sid=bed1d89a-ae56-48e3-a729-a4151cb5a388@sessionmgr113&vid=0&format=EB&rid=1](http://web.b.ebscohost.com.ezproxy.jyu.fi/ehost/ebookviewer/ebook/bmx1YmtfXzI2ODY1MI9fQU41?sid=bed1d89a-ae56-48e3-a729-a4151cb5a388@sessionmgr113&vid=0&format=EB&rid=1)
- Nobelius, A. 2004. What is the difference between sex and gender? Monash University. [online] [viitattu 19.9.2012]. Saatavana [www-muodossa: http://www.med.monash.edu.au/gendermed/sexandgender.html](http://www.med.monash.edu.au/gendermed/sexandgender.html)
- Nummenmaa, A.R. & Korhonen, P-K. 2000. Sukupuolisensitiivinen ohjaus. Teoksessa J. Onnismaa, H. Pasanen, & T. Spangar (toim.). Ohjaus ammattina ja tieteenalana 1 - ohjauksen lähestymistavat ja ohjaustutkimus. Jyväskylä: PS-Kustannus, 70-82.
- Ojala, H., Palmu, T. & Saarinen, T. (toim.) 2009. Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa. Tampere: Vastapaino.
- Perttula, J. 2008. Kokemus ja kokemuksen tutkimus: fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa T. Latomaa & J. Perttula (toim.). Kokemuksen tutkimus: merkitys, tulkinta, ymmärtäminen. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 115-162.
- Raghavan, C. 2009. Gender Issues in Counselling and Guidance in Post-Primary Education - Advocacy Brief [online]. Bangkok: UNESCO Bangkok. [viitattu 29.4.2014]. Saatavana [www-muodossa: http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001859/185930e.pdf](http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001859/185930e.pdf)
- Rojola, S. 2010. Teknologia ja sukupuoli. Teoksessa T. Juvonen, L-M. Rossi & T. Saresma (toim.). Käsikirja sukupuoleen. Tampere: Vastapaino, 197-205.
- Rossi, L-M. 2010. Sukupuoli ja seksuaalisuus, erosta eroihin. Teoksessa T. Juvonen, L-M. Rossi & T. Saresma (toim.). Käsikirja sukupuoleen. Tampere: Vastapaino, 21-38.
- Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (toim.) 2005. Haastattelu: tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino.
- Ruusuvuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen M. (toim.) 2010. Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino.
- Sarajärvi, A. & Tuomi, J. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Sukupuolisensitiiviset menetöt ohjauksen tukena SUMO 2006-2007 [online]. [viitattu 13.6.2012]. Helsingin yliopisto. Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia. Saatavilla [www-muodossa: http://www.hyvan.helsinki.fi/sumo/ohjaus.php](http://www.hyvan.helsinki.fi/sumo/ohjaus.php)
- Sukupuolittietoinen opetus ja ohjaus - mitä se on? [online] [viitattu 25.2.2014]. Opetushallitus. Saatavana [www-muodossa: http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/ohjeita_koulutuksen_jarjestamiseen/toiminnallinen_tasa_arvosuunnittelu_oppilaitoksissa/sukupuolittietoinen_opetus](http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/ohjeita_koulutuksen_jarjestamiseen/toiminnallinen_tasa_arvosuunnittelu_oppilaitoksissa/sukupuolittietoinen_opetus)
- Ståhlberg, R. 2007. Ohjaus sukupuolten välisen tasa-arvon edistämisen tukena. Ohjauksen kehittämishankkeita ja käytänteitä [online]. [viitattu 6.1.2014]. Jyväskylän yliopisto. Ohjausalan koulutus- ja kehitysyksikkö. Saatavana [www-muodossa: https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/19874/Sthlberg%20Riina%20-%20keha.pdf?sequence=1](https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/19874/Sthlberg%20Riina%20-%20keha.pdf?sequence=1)

- Tasa-arvo [online]. [viitattu 3.10.2012]. Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavana www-muodossa: <http://www.stm.fi/tasa-arvo>
- Valtavaara, M. 2014. Miehet rynnivät perinteisille naisaloille [online]. Helsingin Sanomat 6.10.2014. [viitattu 23.10.2014]. Saatavana www-muodossa: <http://www.hs.fi/tyoelama/a1305881755914?jako=29dd4af1a2bf99373840cd504f0982c5&ref=og-url>